

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HIBA LOBAD

HAZİRAN 2018

FİLİSTİN ROMANINDA DİRENİŞ

HİBA LOBAD

TARAFINDAN

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

HAZİRAN 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

.....
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

.....
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

.....
(Ünvanı, Adı ve Soyadı)
(Ortak Danışman)

.....
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Kılavuz ARAZ
Danışman

Jüri Üyeleri (ilk isim jüri başkanına ve ikinci isim ise danışmana aittir)

Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN (Ankara Üniversitesi TİB) _____

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Kılavuz ARAZ. (AYBU, TİB) _____

Dr. Öğr. Üyesi M. Mücahit ASUTAY (AYBU TİB) _____

İNTİHAL

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı : HIBA LOBAD

İmza :

ÖZET

FİLİSTİN ROMANINDA DİRENİŞ

Hiba LOBAD

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagati

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Kılıay ARAZ

Haziran, 2018, 110 pages

Bu çalışma, Filistin romanındaki direniş konusu üzerine yoğunlaşmaktadır nitekim romanı toplumdaki soyutlamak mümkün değildir. Roman günlük yaşamın ayrıntılarına yer verir. Hali hazırda Filistin'de günlük yaşam Siyonist işgali altında sürdürülmektedir. Dolayısıyla Filistin romanını direniş romanı olarak nitelemek mümkündür. Filistin romanı en yaygın siyasi söylemleri, genelde roman aracılığıyla yansıtır. Filistin davasını desteklemesi açısından direniş romanları araştırmamızda büyük değer ve önem taşımaktadır.

Araştırma giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde şu sorulara cevap aranmıştır: Filistin romanının özellikleri nelerdir? Politik olaylar Filistin romanının unsurlarını (karakter, kahraman, kadın vb.) nasıl etkilemiştir? Filistin direnişinden romancılar nasıl etkilenmiş ve bu etkilenme onların romanlarına nasıl yansımıştır? En önemli direniş romanları hangileridir?

Çalışmanın Birinci Bölümünde romanın genel tanımı, Arap romanı ve ardından direniş romanına değinilmektedir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde Filistin romanının Ortaya çıkışı ve gelişmesi ve Öne çıkan Filistinli romancıların en önemli ürünleri, Filistin romanının orijinali, ilk Filistin romanı ve romanın geçirdiği aşamalar, Filistin davasının siyasi aşamaları hakkında genel bir bakış sunulmaktadır. Bu bölümde üç dönem ayrı ayrı ele alınmaktadır. Bu dönemler 1948'deki "Nekbe Dönemi", 1965'deki Filistin Kurtuluş Örgütünün ortaya çıkış dönemi, 1976'daki "Haziran Hezimet" dönemidir. Bu bölümde ayrıca öne çıkan romancılar Gassân Kenefânî,

Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, Emîl Hâbîbî ve Sehar Halîfe 'ye ve romanlarında işledikleri konulara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Filistin romanının özellikleri, kahraman, karakter, kadın, sembol, diğer unsurlar gibi alt başlıklarda ele alınmıştır.

Çalışmanın Dördüncü Bölümünde "Ricâl fi'ş-Şems" (Güneşteki Adamlar), "el-Muteşâ'il" (Kötümser/İyimser), "Mâ Tebaqqâ Lekum (Size Kalanlar), "eş-Şabbâr" (Kaktüs), "Âid ilâ Hayfâ" (Hayfa 'ya Dönen Biri), "Bâbu's-Sâha" (Meydan Kapısı) da dâhil olmak üzere bir dizi Filistin romanı ele alınmaktadır. Bunun yanında her bir roman tahlil edilerek bu romanlardan yazarın okuyucuya iletmek istediği mesajlara yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde elde edilen bulgularla araştırma genel olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin romanı, Filistin direnişi, Arap romanı, Filistinli romancılar, direniş romanı, Filistinli romancıları.

ABSTRACT

RESISTANCE IN PALESTINIAN NOVEL

Hiba LOBAD

Master, Basic Islamic Sciences / Arabic Language and Balagha

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali Kılav ARAZ

June 2018, 110 sayfa

This work focuses on the issue of resistance in the Palestinian novel, and it is not possible to abstract the novel from society. Novel gives details of everyday life.

Currently, daily life in Palestine is under Zionist occupation. It is therefore possible to describe the Palestinian novel as a resistance novel. The Palestinian novel reflects the most widespread political discourse, usually through novels. It is of great value and importance to investigate resistance novels in support of the Palestinian cause.

This research consists of introduction, four chapters and conclusion.

In the introduction, answers to the following questions were sought: What are the characteristics of the Palestinian novel? How did political events affect the elements of the Palestinian novel (character, hero, woman, etc.)? How are the novelists affected by the Palestinian resistance and how does this influence their novels? What are the most important resistance novels?

In the first part of the work, the general description of the novel, the Arabic novel, and then the resistance novel are mentioned.

The second part of the work gives an overview of the emergence and development of the Palestinian novel and the most important products of the leading Palestinian novelists, the original of the Palestinian novel, the first Palestinian novel and its different stages, and the political steps of the Palestinian issue. In this section, three periods are considered separately. These periods are the period of "Nekbe" in 1948, the period of emergence of the Palestinian

Liberation Organization in 1965, and the "June Tribulation" in 1967. This section also includes the works of the leading novelists Ġassân Kenefânî, Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, Emîl Habîbî and Seġar Halifé and their works in their novels.

In the third chapter, the features of the Palestinian novel are covered in subheadings such as hero, character, woman, symbol, other elements. In the Fourth Part of the Work, "Rijal fi Ashams" (Men in the Sun), "al-Mutasha'il" (Pessimist / optimist), "Ma Tabaqqa Lakum (What Remain for you)," Aş-Şabbar "(Cactus) "(Returning to Hayfa), and" Babu's-Saġa "(Square Gate). In addition, each novel is analyzed and the messages that the author wants to convey to the reader are included in these novels.

In the conclusion section, all the findings were evaluated in general.

Keywords: Palestinian novels, Palestinian resistance, Arab novels, Palestinian novelists, resistance novels, Palestinian novelists.

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Kılavuz Araz'a tüm araştırma boyunca bana bu çalışmanın ortaya çıkmasında göstermiş olduğu rehberlik, tavsiye, tenkit ve desteği için sonsuz şükranlarımı sunarım.

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Mücahit Asutay, Doç. Dr. Jaber Elbitawi ve Prof. Dr. Labidi Bouabdallah'a da yorum ve önerileri için teşekkür ederim.

Ayrıca Filistinli araştırmacı ve yazar Nahid Zakout'a da gerekli kaynakları sağlamada bana katkıda bulunduğu için teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	xii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	6
ROMAN	6
1.1 Direniş Romanı	9
1.2 Arap Romanı	13
BÖLÜM 2	17
FİLİSTİN ROMANI	17
2.1 Ortaya Çıkışı	20
2.2 Gelişme	23
2.3 Filistinli Romancılar	31
2.3.1 Ğassân Kenefânî	32
2.3.2 Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (1920 – 1994)	36
2.3.3 Emîl Hâbîbî	39
2.3.4 Sehar Halîfe	42

BÖLÜM 3	49
FİLİSTİN ROMANININ ÖZELLİKLERİ	49
3.1 Kahraman	51
3.2 Karakter	54
3.3 Kadın	57
3.4 Sembol	66
3.5 Diğer	69
BÖLÜM 4	74
DİRENİŞ ROMANLARINDA FİLİSTİN	74
4.1 Ricâl fi’ş-Şems (Güneş’in Altındaki Adamlar)	75
4.2 El-Muteşâ’il (Kötümser/İyimser)	78
4.3 Mâ Tebekkâ Lekum (Size Kalanlar)	83
4.4 eş-Şabbâr (Kaktüs Romanı)	87
4.5 ‘Âid ilâ Hayfâ (Hayfa’ya Dönen Biri)	91
4.6 Bâbu’s-Sâha (Meydan Kapısı)	95
BÖLÜM 5	100
SONUÇ	100
KAYNAKLAR	104

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Aynı yer
b.	Bin, İbn
bkz.	Bakınız
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
sy	Sayı
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve benzeri

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmamızda, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde uygulanan şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

Sesliler:

ا، آ، آءِ	:	â	اَ	:	a
إِ	:	î	إِ	:	i, î
أُ	:	û	أُ	:	u, o

Sessizler:

ء	:	'	ض	:	d
ب	:	b	ط	:	t
ت	:	t	ظ	:	z
ث	:	s	ع	:	'
ج	:	c	غ	:	g
ح	:	h	ف	:	f
خ	:	h	ق	:	k
د	:	d	ك	:	k
ذ	:	z	ل	:	l
ر	:	r	م	:	m
ز	:	z	ن	:	n
س	:	s	هـ	:	h
ش	:	ş	و	:	v
ص	:	ş	ي	:	y

Ayrıca, harf-i tarifler cümle başında küçük yazılmıştır. Örneğin: el-Cevâhirî, el-Bârûdî gibi.

Harf-i tarif ile gelen kelimelerin başındaki, şemsi harflerin okunuşu belirtilmiştir. Örneğin: es-Seyyâb, ez-Zehâvî gibi.

Terkip halindeki ad ve lakaplar ayrı ayrı değil, bitişik yazılmış ve kaynaşan kelimelerden ilkinin bulunduğu yere göre irabında meydana gelen değişiklikler yazıda gösterilmiştir. Örneğin: ‘Abdulkerîm, ‘Abdulvehhâb gibi.

GİRİŞ

Bu araştırmada, Filistin romanının, Filistin direnişindeki yeri ve karşılıklı etkileşimi ele alınmaya çalışılmıştır. Filistin tarih boyunca birçok dönüm noktasından geçmiştir. Yakın tarihe baktığımızda İngilizlerin sömürgesi altına giren Filistin, Balfour Deklarasyonuyla¹ İngiliz hkmetinin sömürgesine dâhil edildi. Sonrasında halk çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Felaketler, ge zorlanmalar, sığınmalar, gurbet, yokluk, hapis, gözaltılar, tutuklamalar vb. bir süreç başladı. Filistin'e karşı birçok komplonun kurulması adeta durumun çıkmaza girdiğini gösteriyordu. Zulüm ve adaletsizlik hiç bitmeden devam edegeldi, artık İntifada² kaçınılmazdı. Filistin halkı görüşmeler ve barış anlaşmalarıyla barışın sağlanamayacağına inanıyorlardı, o yüzden halk bu zulme rıza göstermedi, teslim olmadı. Bütün çarelerin tükenmesi Filistin İntifadasını başlattı. İsrail'in Filistin'e karşı uyguladığı politikaları ve bunların acı sonuçlarını Filistin halkının unutmaması mümkün değildir.

Romanlar tam da bu noktada toplumda yaşanan bu ve benzeri olayları, hayatın içinden ilham alarak edebi bir şekilde yansıtma da büyük rol oynamışlardır. Romanın olayları detaylı aktarması, sosyal ve siyasi ilişkileri konu edinmesi, insan ve yaşam açısından çok önemlidir. Zira roman toplumun tüm kesimine hitap etmektedir. Filistin romanı demek Filistinlinin gündelik hayatında olduğu gibi, siyaset, şehadet, tutuklanmalar anlamına gelmektedir. Hatta ocukların sokakta (Arap ve Yahudi ocuklar) oynadıkları oyunlar bile Filistin direnişinin ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Çocuklar tahtadan silah yapar, kendilerini iki gruba ayırır, onlardan bir grup direnişçi diğer grup da Yahudi askeri olur ve oyuna öyle başlarlardı. Çocuklar hayatta yaşadıkları olaylardan etkilenererek tıpkı romanlar gibi hayatta yaşanmış olayları yansıtmaktadırlar. Direniş romanları sadece Filistin'e özgü değil, işgal ve sömürge altındaki tüm halkların romanıdır. Ancak dünyada işgal altında görülen zulüm, felaket ve

¹ Kasım 1917'de İngiliz Dışışleri Bakanı Arthur James Balfour'un İsrail devleti kurulması amacıyla yayımladığı bildirge.

² İntifada: İsrail işgaline karşı Filistin halkının toplu bir şekilde direniş göstermesidir. İlk İntifada hareketi 1987 "Taşlı İntifada"- 2. İntifada hareketi 2000 "el- Aksâ İntifadasıdır".

bugüne kadar yaşamakta olduğu direnişini kaleme alarak romanlarını hâlâ yazmaya devam eden tek ülke Filistin'dir.

Roman Filistin sorunlarına adım adım refakat etmiştir. Filistin romanlarında en çok bahsi geçen konulardan biri de Siyonistler tarafından Filistinlileri buldukları topraklardan zorunlu göçe mecbur kılan 1948 yılı sürgünü olmuştur. Romanlar bu zorunlu göçü titiz bir şekilde anlatsa da günümüze kadar Filistin halkının hafızasında yaşadıkları en acı, en talihsiz günü (en-Nekbe günü- Felaket günü) gerçek anlamda anlatmış sayılmazlardı. Siyonistlerin Filistin topraklarını işgal etmesinin yanında Filistin'in, 1967 yılında Mısır'da Sina ve Suriye'de Golan tepelerinde yapılan savaşlardaki yenilgisi (En-Nekse-Talihsiz gün) Filistinlinin acısının üzerine bir acı daha katmıştır.

Filistinli romancılar farklı düşüncelere sahip olmalarına rağmen ülkelerinde yaşanan bu üzücü olaylar karşısında birleşmişlerdir. Nitekim böylesi ciddi bir durum karşısında ihtilafa düşme tahammül edilmez bir şey olarak görülmemiştir. Yazarlar, özellikle de Roman yazarları kalemlerini memleket sorunları, göçler ve hapiste yatan çocuklarının acılarını dile getirmek üzere birleştirmişlerdir. Romancılar insanlara acılarını, yaşadıkları talihsizlikleri anlatarak değil bizzat kendi gözleriyle gördüklerini ve yaşadıklarını yazmışlardır. Romancılardan bir kısmı Filistin'de kalmış, bir kısmı gurbete gitmiş ve diğer birçok kısmı da mülteci kamplarında hayatını sürdürmeye mecbur bırakılmışlardır. Filistin'de yaşanan tüm bu olayları gelecek kuşaklara aktarması açısından her Filistinli yazarın özellikle de romancının asli görevi bu olmuştur. Siyonistler Filistin'i nasıl işgal ettiler? İşgal edilen topraklara geri dönmek için direniş yolları nelerdir? Bu konuda aydınlar hemfikir olarak kalemlerini birer silah gibi kullanarak aynı hedefe yöneltmişlerdir. Bunun neticesi olarak Siyonistler, Beyrut'taki Ğassân Kenefânî (ö. 1972) suikastını gerçekleştirerek direnişin başka bir etkili türü olan kalemi yok etmeye çalışmışlar ve kalemin gücünden korkmuşlardır.

Filistin romanının toplumdan etkilenmesi ve toplumu etkilemesi bakımından bazı hususları sorular sorarak dile getirecek olursak;

Filistin romanı Filistin sorununa nasıl katkı sağladı? Filistin halkının yaşadığı siyasi olaylara etkisi nelerdir? Nasıl etkilemiş ve etkilenmiştir? İlk Filistin romanı hangisidir? Ne zaman yazılmıştır? Filistin romanının geçirdiği aşamalar nelerdir? Filistin romanlarını diğer

romanlardan ayıran özellikler nedir? Siyasi unsurların Filistin romanı üzerindeki etkisi nedir? Romancılar Filistin direnişinden ne ölçüde etkilendiler? Bu etki romanlarına nasıl yansdı? Direnişin en önemli romanı hangisidir?

Bu çalışmada Arap ülkelerinde özellikle de Filistin’de yaşanan siyasi olayları takip eden ve bu olayların tarihsel etkisini analiz etmek ve mekân ve şahısları tanımlamak için analitik tanımlayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir.

Direniş romanı ile ilgili daha önceki çalışmalar araştırılmış, ancak bağımsız bir konu olan Filistin romanında direnişle ilgili özgün bir çalışmaya rastlanamamıştır

Yapılan araştırmalar sonucunda aşağıda adı geçen bilimsel tez ve makalelere ulaşılmıştır:

- Manşûrî, ‘Ali, *el-Baṭalu’s-Secînu’s-Siyâsî fi’r-Rivâyeti’l-‘Arabîyyeti’l-Mu‘âsıra*, Utrûḥatu Duktûra, Câmi‘atu’l-Ḥâc Ḥadr, el-Cezâ’ir, 2008.
- eş-Şalîbî, Ḥuseyn Muhammed Ḥuseyn, *er-Rivâyetu’l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ’l-Fenniyye ve’l-Mevdû’iyye fi’l-‘Ardi’l-Muḥtelle ba‘de İttifâkiyyeti Uslû 1992*, Utrûḥatu Mâcistîr, el-Câmi‘atu’l-İslâmiyye bi Ğazze, 2008.
- eş-Şeḥḥâde, Yûsuf Muhammed Ziyâb, *er-Rivâyetu’l-Filistîniyye fi’d-Daffeti’l-Ġarbîyyeh ve Kıṭâ‘ Ğazze 1967-1993*, Utrûḥatu Mâcistîr, Câmi‘atu’n-Necâḥ el-Vaṭânîyye, 2000.
- Beşârât, Aḥlâm Muhammed Suleymân, *el-Baṭal fi’r-Rivâyeti’l-Filistîniyye min ‘Âm 1993-2002*, Utrûḥatu Mâcistîr, Câmi‘atun-Necâḥ el-Vaṭânîyye, 2005.

Tezin “Filistin Romanında Direniş” başlığının seçilmesinde en önemli etkenleri şöyle sıralayabiliriz:

- Filistin romanlarının ve direniş romanlarının önemi özellikle de Filistin davasındaki tarihi olayların izlenmesinde olayların nasıl anlatıldığı ve okuyucuyu ne yönde etkilediği.
- -Filistin romanlarının geneli ve direniş romanlarının önemi özellikle de Filistin davasında tarihi olayların izlenmesinde tarihi olayların nasıl anlatıldığı ve okuyucuyu ne yönde etkilediği,

- Filistin direniş romanlarının sayısının fazla olmasına rağmen Filistin romanlarında direnişin ele alındığı araştırma ve çalışmaların az sayıda ve yetersiz oluşunun yanında Filistin romanları ve unsurlarının genel olarak ele alınmış olması.

Tezin oluşmasında en çok katkı sağlayan kaynak ve çalışmaların başında Ğassân Kenefânî'nin *Ricâl fi'ş-Şems* (1963), *Mâ Tebekkâ Lekum* (1966) '*Âid ilâ Hayfâ* (1969) gibi eserler gelmektedir. Emîl Hâbîbî (ö. 1996)'nin *el-Muteşâ'il* (1974) " ve Sehar Halîfe'nin (1941-) *eş-Şabbâr* (1978) ve *Bâbu's-Sâha* (1990) isimli eserlerini de zikretmek gerekir.

Yukarıda dile getirilen eserlerin dışında aşağıda isimleri verilen çalışmaların da zikredilmesinde yarar vardır.

- eş-Şâmî Hassân Reşâd, *el-Mer'atu fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye 1965-1985*, Dirâsa, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, 1998.
- El-Hatîb, Husâm, *Zilâl Filistîniyye fi't-Tecribeti'l-Edebiyye*, Merkezi'l-Ebhâs 2. Baskı, Râmallah, 2013.
- Zaqqût, Nâhid, *În'ikâsu'l-İrhâbi's-Sahyûni alâ'r- Rivâyeti'l-Filistîniyye*, Dirâse Naqdiyye, Menşûrât İttihâdi'l-Kuttâbi'l-Filistîniyyîn, 1.Baskı, 2002.
- es-Sâlih Niğâl, *Ķadiyyetu'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, Dirâse İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dimaşk, 2004.

Araştırma, giriş, gelişme (dört bölüm) ve sonuç olarak üç bölüme ayrılmıştır

Girişte araştırmanın önemi, kaynaklara ulaşma zorlukları, güvenilir kaynaklar, araştırma metodolojisi, ele alınmıştır.

Birinci bölümde genel olarak roman konusu ele alınmış ve Arap romanı hakkında bilgiler sunulmuş Direniş Romanı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Filistin romanının ortaya çıkışı, gelişmesi ve Filistin davası boyunca geçirdiği merhaleler ve bu merhalelerin nitelikleri, Filistin romanı yazarlarından öne çıkanlar, bu yazarların hayatları, yazarlık üslupları, siyasi olaylara etkileri ve olayların direniş romanları yazımında etkileri incelemektedir .

Edebiyat siyaset ilişkisi ve siyasetin Filistin roman yazarı ve yazdıklarını nasıl etkilediği ele alınmış ve bu yazarın işgal altında sanatsal romanını nasıl meydana getirmiş olduğu ve romanını yazarken hangi teknikleri kullandığı izah edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Filistin romanı ve karakterlerinin özellikleri ele alınmıştır. Karakterlerin en belirgin özellikleri ve daha sonra romanın unsurları irdelenmiştir; kahraman direnişçi, kişisel direniş, kadın direnişçi, sembol vb. bu kısımda, romanların direnişe ve siyasi olaylara etkisi ele alınmış ve her bir unsur ve özelliğin direniş romanındaki önemine vurgu yapılmıştır.

Dördüncü bölüm Direniş Romanında bazı direniş romanları incelenmektedir. Bu romanlar altı tane olup isimleri şunlardır:

“Ricâl fî Ş-Şems”, *“el-Muteşâ’il”*, *“Mâ Tebekkâ Lekum”*, *“eş-Şabbâr”*, *“‘Âid ilâ Hayfâ”*, *“Bâbu’s-Sâha”*.

Bu bölümde yukarıda adı geçen romanların özetlerine yer verilmektedir. Romancının, roman aracılığıyla vermek istediği mesaj, roman kahramanları ve simgeler analiz edilmekte ve romanın yazıldığı tarihsel aşama ele alınmaktadır.

Sonuç bölümünde ise araştırmanın en önemli neticeleri ve araştırmadan elde edilen veriler ele alınmış ardından kaynaklar ve referanslara yer verilmiştir.

BÖLÜM 1

ROMAN

Romanın Kesin ve kapsamlı bir tarifini yapmak oldukça güçtür. Ortaya çıktığı günden bu yana bu edebi tür değişik biçimler almış, kültür ve edebi zevklere göre farklılıklar göstermiştir³. Bununla beraber sözlüklerde yer alan şöyle bir tanımını yapmak mümkündür: “*insanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümlleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür.*”⁴

“Roman bir tarifi dar sınırlarına sığmayacak kadar geniş ve kompleks bir sanat dalıdır. Anlatma esasına bağlı metinlerin en olgun örneği sayılan ve edebi türler içinde en uzun soluklusu diye nitelendirilen Roman için hikâyenin daha kapsamlı bir biçimidir denebilir. Romanda vaka (olay) temel unsurlardan biridir. Her ne kadar yeni roman diye bilinen örneklerde vaka ihmal edilmiş olsa da olay romanın sürükleyicisi durumundadır. Bu kadar gerçek hayattan alınmış unsurların muhayyilede yoğrulup yeni bir şekil alması, tasarımlarla zenginleşmesi suretiyle romanda her konu anlatılabilir. Roman; yaşanan Maceraları, tutkuları, insanlık tarihinin büyük olaylarını, insanı ilgilendiren her türlü konuyu işleyebilecek niteliktedir.”⁵

Bazı akademisyenler tarafından yapılan tanımlamalar şu şekildedir:

- "Roman, nesnel ya da öznel bütüncül bir anlatı türüdür. Yapısını toplumsal unsurlardan alır. Toplumun birbirine zıt grup ve sınıfları barındırması gibi roman da farklılıklar ve değişik üslupların bir arada bulunabileceği alanlar açar".⁶

³ Murtâd, Abdulmelik, *fî Nazariyyeti'r-Rivâye*, Baḥs fî Tıknıyyâti'r-Redd, Kuveyt, 1998, s.11

⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b2e14bd8b3905.63079332
12/02/2017 15:30

⁵ Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Roman maddesi*,
file:///C:/Users/m.araz/Downloads/Turan_Karatas_-_Ansiklopedik_Edebiyat_Terimleri_Sozlugu_-_CepSitesi.Net.pdf

⁶ *Lemḥa 'an Zuhûri'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye ve Taṭavvurihâ*. s. 103.

- "Roman, zamanımızın farklı, çelişik tınılarını; heterojen, ritmik seslerini yakalamak ve mevcut gerçeklikte hızlanan dönüşümleri izlemeye yarayan en iyi edebi türdür".⁷
- "Roman, yazarın evreni kendi tarzında ele almaya çalıştığı otobiyografik bir destandır, ancak yolunun gerçekten doğru yol olup olmadığı sorusu sorulabilir. Aksi halde sadece meraktan başka bir şey değildir".⁸
- Roman edebî bir tecrübedir. Yazar romanda düzyazı kullanır. Karakterleri ve toplumun fertlerini diyaloglar ve tasvir yoluyla dile getirir. Bu karakterler belirli bir zaman diliminde ve belirli bir mekânda hareket ederler. Roman, tanımını içerisinde kalabilmesi için kendine has bazı niceliksel özelliklere sahip olması gerekir.⁹

Bu tanımlara baktığımızda romanın gerçek hayata yakınlığı öyküsü ve öyküdeki karakterlerin ön plana çıktığı görülmektedir

Roman, uzun bir anlatı türüdür." Her roman kendine has heyecan ve duygusal coşkuları içinde bulunduran birçok karakteri barındırır. Roman edebi değer açısından bir nesir türü olarak kabul edilir. Hikâyeler başlangıçta üslup bakımından zayıf olmakla beraber asırlar geçtikçe Arap Yarımadası dışındaki ülkelerle iletişimin artmasından dolayı romanlar giderek gelişmiştir. Roman medeniyetin hızlı gelişimi ışığında insan hayatı ve hayatın sorunlarını ele almış, tarihi, sosyal, psikolojik konulara bünyesinde yer vermiştir." ¹⁰

Roman, girift ve çok karmaşık bir yapıda olmasına rağmen birbiri ile ilişkili organik bir bütünlük sergileyen bir edebi türdür. Diğer edebi türlerde olduğu gibi dil romanın da ana unsurudur. Dili sulayan unsurlardan biri de hayaldir. Dil bu sayede filizlenir, fidan olur, bereketlenerek daha verimli hale gelir. Anlatım teknikleri ise hayal gücüyle desteklenen bu dili yoğurma araçlarından başka bir şey değildir. Ancak tüm edebi yazılarda olduğu gibi dil ve hayal gücü tek başına yeterli değildir. Bunun yanında roman, her şeyden önce kurgusal bir anlatı niteliğine sahiptir; Kurgu esnasında hikâye dallanır, budaklanır ve pek çok katmana sahip olur. Romanın bu özelliğini geçmiş dönemlerde yazılmış olan *Elf Leyle ve Leyle* (Bin-bir gece masalları), *Kelîle ve Dimne* gibi geleneksel öykülerde görmek mümkündür. Olaylar

⁷Lemha 'an Zuhûri'r-Rivâyeti'l-'Arabîyye ve Ta'avvurihâ, s. 103.

⁸Fî Nazariyyeti'r-Rivâye, Bahs fi Tikniyyât, s.13.

⁹Lemha 'an Zuhûri'r-Rivâyeti'l-'Arabîyye ve Ta'avvurihâ, s.103.

¹⁰ Şüнді, Hasan-Kerîm, İzâdeh, Rû'yetun ilâ'l-'Anâsiri'r-Rivâ'iyye, Faşliyyetu Dirâsâti'l-Edebi'l-Mu'âşır, sy. 10, 1970, s. 49.

bu anlatılarda iç içe geçmiş hikâyeler biçiminde monolog ve diyaloglarla desteklenerek okuyucuya takdim edilmiştir. Geleneksel anlatıda karakter çok önemli bir yere sahiptir. Zaman unsuru genellikle geçmiş zaman kipinde olup çok eğilip bükülmemiştir. Olay örgüsü ve zamana mantıksal bir düzlem içerisinde yer verilmiştir. Günümüz romanının yapısında, olay örgüsü ve zaman akışının mantıksal bir çizgide sürüp gitmesi zorunlu değildir. Romanda zaman unsuru, geriye dönüş ve ileri gidiş teknikleri kullanılarak, zaman silsilesine gerek duyulmadan, zamanın bükülmesi yoluyla geleneksel anlatıda kullanılan zaman unsurundan ayrılır."¹¹

“Roman sanatı Batı dünyasında üç asırlık bir maziye sahiptir. Arap dünyasındaki serüveni ise bir buçuk asırdır. Necîb Maḥfûz¹² (ö. 2006) romanı: “Modern insanın gerçeklere olan tutkusu ile hayale olan sürekli özlemini uzlaştıran bir sanat... Hakikatin zenginliğini hayal gücünün sınırsızlığıyla buluşturan bir sanat ...” olarak nitelemiştir. Çağdaş Arap edebiyatında roman kısa bir süre içerisinde ayrıcalıklı bir yer elde etmiştir. Günümüz Arap dünyasında roman asırlarca süre gelen şiir sanatıyla rekabet etme noktasına geldiğine göre bu tespit makul görülmektedir. Arap romancıların edebi anlamda okuyucunun beğenisini kazanmış olmaları ve bu yazarların eserlerinin çok sayıda basılması bu tespitin makul olduğunu göstermektedir. Dahası Arap romancılarının eserlerinin dünya dillerine çevrilip yayılmasını göz önüne aldığımızda Arap şairlere ve şiirlerine açık ara fark attıkları ortaya çıkmaktadır.¹³”

Roman toplumdaki meseleleri yansıtan ve büyük değişimlere ayak uydurabilen ulusların, halkların ve insanların tarihindeki en önemli olayları kaydetme özelliğine sahip bir sanattır. Roman kişisel ve toplumsal olguları derinlemesine ele alabilir. Bu yüzden zor sanatlardan biri olarak kabul edilmiştir. " Anlatılacak olayı çevreleyen tarihi, sosyal, ekonomik ve psikolojik yaşam alanlarına dikkat ve derinlemesine bakmak gerekmektedir. Bu nedenle, romancı aynı zamanda tarihçi, psikolog ve sosyolog rolünü de üstlenmek zorunda kalabilir. Bu nedenle pek çok romancı yazdığı eserlerin üzerinden onlarca yıl hatta asırlar geçmesine rağmen betimlemeler ve yorumlarıyla değerini korumuştur. Romanlarda yer alan

¹¹ *Fî Nazariyyeti 'r-Rivâye*, s. 27-28.

¹² Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan ilk Arap romancıdır.

¹³ Mecmû'a mine'l-Bâhisîn, “*Lemḥa 'an Zuhûri 'r-Rivâyeti 'l-'Arabîyye ve Taṭavvurihâ*”, Dirâsâtu'l-Edebi'l-Mu'âşır, sy. 16, 1991, s. 102.

problemleri ve vurguladıkları toplumsal sorunları daha iyi tahlil edebilmemiz için yukarıda zikredilen unsurları içeren yeni bir metot kullanılmalıdır. Roman zaman, mekân, karakterler ve olay örgüsü açısından analiz edilmesinin yanında, romandaki tarihi, sosyal ve psikolojik olgular da göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Ayrıca sayılan bütün bu unsurların tamamından oluşan metnin sesine kulak verilmelidir. Böylece romanın anlatım tekniklerini analiz ederek yazarın vermek istediği mesaja rahatlıkla ulaşılabilir." ¹⁴

1.1 Direniş Romanı

Direniş Romanı çağdaş Arap edebiyatının en ünlü ve yaygın türlerinden biridir. Sömürgeciliğin altında ezilen Arap ülkelerinin çoğunda meydana gelen olumsuz şartların oluşmasına yol açan tarihsel koşullar nedeniyle çıkmıştır. Halkın başı dertten hiç kurtulmamış nitekim Batı işgalleri başlamış, Cezayir, Tunus, Fas ve Suriye, Fransız sömürgeciliğine karşı savaş ilan etmiştir. Mısır İngiliz sömürgeciliğine, Libya, İtalyan sömürgeciliğine savaş açmış ve yıkıcı savaşın ateşi bir türlü sönmemiştir. Ancak özgürlük ve siyasi bağımsızlık tutkusu, sömürgeciliğin olumsuzluğunu yaşamış insanların mücadelesini sürdürmesine ve Arap yazarların eserlerinde direnişi konu edinmelerine neden olmuştur.¹⁵

Savaş romanı ya da direniş romanı, Arap ülkelerinin çoğunda, “özellikle Mısır, Irak, Cezayir, Yemen ve Filistin'de ortaya çıkmış buna uluslararası direniş edebiyatı da dâhil olmuştur. Özellikle Asya, Latin Amerika ve Afrika'da küresel direniş literatürüne katılmış ve birçok direniş romanı onlarca dile tercüme edilmiştir. Suriye ve Arap romanları, Arap tiyatrosu ve uluslararası tiyatronun ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Arap savaş romanları 1948, 1956, 1967, 1973 savaşları, Temmuz Savaşı ve daha sonra büyük ya da küçük çatışmalara katılan anti-emperyalist olarak bilinen kalemler tarafından yazılmış ve mücadele romanları kayıtlarına girmiştir. Birçok yazar ve sanatçı baskıcı sömürge zamanlarında ulusal savaşlarda ve diktatör kukla rejimlerine karşı en değerli şeylerini feda etmişlerdir. Milliyetçiliğe bir örnek olmuşlar ve genç kuşaklara fedakârlık dersleri sunmuşlardır.”¹⁶

¹⁴ Mecmû 'a min el-Bâhisîn, “*Esâlibu 'l-Kelâmi 's-Serdî fi Edebi 'el-Mukâvemeti 'l-Filistini Rivâyetu Bâbu 's-Sâha Unmûzecen*”, İdâ'ât Nakdiyye Faşlıyye Muhakkeme, sy. 12, 2013, s. 108.

¹⁵ *Fî Nazariyyeti 'r-Rivâye, Baḥs fi Tikniyyât*, s. 43-44.

¹⁶://thawra.sy/_print_veiw.asp? FileName=72030242520130915160900

20 -03-2017

Gerçekten de bu süreç farklı biçimlerde işgal altında kalan tüm ezilen halklar için geçerli olmuştur. "Şeytan gibi içlerine tünemiş olan işgalden kurtulmak için savaşmışlardı. Direniş romanı tam da bu esnada ya da kısa bir süre sonra ortaya çıkmış, yazarlar romanlarını yazmış, romanlar da bize bu durumu en iyi şekilde anlatmıştır. Bu tür romanlar, okuyucunun büyük ilgisiyle karşılaşmıştı. Genel olarak, insanlara silah zoruyla dayatılan zulme ve adaletsizliğe karşı koymayı anlatan, özgürlük ve sevgiyi öven romanlar yazılmıştır."¹⁷

Roman, Arap direnişini dile getirmeye ortak olmuştur. "Bazıları, modern tarzda roman sanatının ortaya çıkışının ancak direniş edebiyatı ile olgunlaştığını ve hatta direniş romanıyla ortaya çıktığını iddia etmiştir. Direniş romanının Kuzey Afrika'da ve Mısır'da roman sanatının ortaya çıkışını takiben daha belirgin bir şekilde vücut bulduğunu söylemek mümkündür. Yirminci yüzyılın ilk yarısı boyunca Corcî Zeydân¹⁸ "(ö. 1914) ve Maḥmûd Ṭâhir Ḥakkî¹⁹ (ö. 1992)'nin de içinde yer aldığı edebiyatçıların tüm eserlerinde direniş olguları ve kimlik arayışını ele aldıklarını görüyoruz. Bu romanlara Maḥmûd Ṭâhir Ḥakkî (ö. 1992)'nin Urşalîm el-Cedîde (Yeni Kudüs) ve Azrâ' Dunşuvây adlı eserleri örnek olarak verilebilir.²⁰

Arap romanı, kısa tarihi boyunca direniş kelimesini iki temel boyutta dile getirmiştir, ilki; mekânsal boyuttur ki bu boyut salt toprak olgusunu aşmış ruhi bir boyut ve yüce değerler kazanmıştır. İkincisi ise tarihsel ve kültürel boyuttur. Arap romanındaki savaş tecrübesine değinildiğinde, direniş edebiyatı ve savaş edebiyatı terimlerinin birbirinden ayrılması gerekir. Ne var ki bu terimlerin aynı anlama geldiğini kanıtlamak için iki terim birbirinin yerine kullanılmıştır. Direniş edebiyatı terimi, savaş edebiyatı teriminden daha kapsamlı ve daha yaygın olarak kullanılan bir terimdir. Özellikle de Arap kültürünün yaşadığı tecrübeleri ideolojik ve fikri inkılaplardan çektiği sıkıntıyı göz önüne aldığımızda bu durum daha belirgin bir hale gelir.²¹

¹⁷ *Fî Nazariyyeti'r-Rivâye, Baḥs fî Tikniyyât*, s. 44.

¹⁸ Lübnanlı tarihçi, gazeteci, yazar ve romancı.

¹⁹ <http://wehda.alwehda.gov.sy/ode/316500> 20 -03-2017

²⁰ Mısırlı romancı ve yazar.

²¹ <http://wehda.alwehda.gov.sy/ode/316500> 20 -03-2017

Edebiyatçı yazar Dr. ‘Âtîf Buţrus”²² (1979-) der ki: “Direniş edebiyatı roman türünü anlamak için direniş kavramının semantik alanının genişliği ve çeşitliliği sebebiyle bu kavramın sınırların çizilmesi gerekmektedir. Direniş kavramının sınırlarının çizilmesinden ne kastedilmektedir? İşgalcilere karşı direniş ve topraklarını onlardan kurtarma mücadelesi mi yoksa terörle mücadele mi yoksa küresel emperyalizmin bütün dünyaya kendi hegemonyasını dayatması mıdır? Roman sanatı geri kalmışlığa ve cehalete karşı koymak için mi vardır? Bilgiyi yaymak ve insanları evhamlarından kurtarmak görevini mi üstlenir? Edebiyatın genel olarak pek çok görevi vardır ve bu görevler onun doğasından kaynaklanmaktadır. Edebi bir tür olarak roman bağımsız bir edebi form oluşturmaya başlamasından bu yana destanın bazı özelliklerini alarak destandan ayrılmıştır. Bilindiği gibi destansı roman, belirgin bir direniş sanatıdır. Romanın destandan ayrılması haddi zatında bir direniş faaliyetidir. Çünkü her yeni olan şey eskiye karşı direniş gösterir. Aralarındaki savaşın kalıcı mı geçici mi olduğu da belli değildir”.²³

Roman yazarın bakış açısına uygun bir şekilde tarihin yeniden yazılmasıdır. Bu şekliyle roman tarihi olmayanların tarihi olarak nitelendirilir. Roman, tarihi yazarın bakış açısına ve perspektifine göre yeniden yazar; çünkü tarih geçmişi kaydederken, çelişkilerin gerçekliğini ve gizli yönlerini de ortaya koyar ve çoğu zaman varoluşsal sorunlarına çözüm üretmeye çalışır. İnsanın özgürlük ve yabancılaşma sorunu, dünyayı değiştirmeye çalışmak istemesi gibi konular Arap romanına başlangıcından bu yana Arap dünyasındaki direniş tarihine ve diğer edebi türlerden farklı bir sanatsal yapı olarak eşlik etmiş; her türlü toplumsal, ulusal, ekonomik ve hatta psikolojik çatışmalara yer vermiştir.²⁴

Arap Filistin edebiyatında direnişin her türü vücut bulmuştur. Roman çeşitli mücadele biçimlerini tasvir etmiştir. Bu romanlarda, bellek silahının ezilen halkların işgalci tecavüzcüler karşısında ilan edebilecekleri en önemli silahlardan biri olmaya devam ettiği ve öyle de kalacağı vurgulanmıştır. Çünkü Siyonist düşmanlar askerlerden çok bellekten korkmaktadır. Eğer bu bellek korkusuna karşı oluşan Siyonist zulmüne karşı bir durum yaratılabilirse, pes etmeye çalışan bir toprağın ahalisinin vicdanında büyük bir moral olacak ve bu toprak gerçek sahiplerini ağırlayacaktır. Bu belleğin oluşturulması ve korunması bütün

²² Mısırlı araştırmacı ve edip olan Dr. ‘Âtîf Buţrus Almanya Marburg Üniversitesinde öğretim elemanıdır.

²³ http://thawra.sy/_print_veiw.asp?FileName=72030242520130915160900 20-03-2017

²⁴ http://thawra.sy/_print_veiw.asp?FileName=72030242520130915160900 20-03-2017

Arap aydınlarının omuzlarına yüklenmiş bir görevdi. Çünkü Siyonistler, askerden korktuklarından daha fazla toplumsal hafızadan korkarlar. Filistin direniş romanı satır aralarında bu milli hafızayı taşımaktadır. Direniş romancıları örnek direnişçi şahsiyetin şekillenmesine ve kök salmasına neden olmuştur. Şarkılar, halk deyişleri, vb. unsurlarla dile milli ve sosyal boyutunu kazandırmıştır. Filistin romanlarının başlıklarında yoğun bir şekilde şehir ve köy adları, sokaklar, mahalleler, odalar, gemi ve toprak parçası gibi mekânsal belirleyiciler göze çarpmaktadır; ... '*Âid ilâ Hayfâ* (hayfaya Dönen Biri), *eṭ-Ṭarîḳ ilâ Birzît* (Birzeit'e Giden Yol), *Bârîs ve'l-Ġuraf u'l-Uhrâ*" (Paris ve Diğer Odalar), *Hâretu'n-Naşârâ* (Hristiyan Mahallesi), *es-Sefîne* (Gemi), *Şâri' Gardens ve'ş-Şevâri'* (Gardens Bulvarı ve Caddeler) ve *el-Arzu'l-Harâm* (Kutsal Topraklar) vb. Filistin romanları bu şekilde okuyucusunu özel dokusu ve ritmi olan bir yere davet etmektedir." ²⁵

Roman; tarihi-toplumsal aksiyonu tetikleyen bir unsur olarak toplumun sosyal, siyasi, askerî ve tarihsel sorunlarını dile getirmede, psikolojik durumlarını tahlil etmede, en önemli güçlerden biridir. "İnsanı adaletsizliğe karşı isyan ve direnişe moral olarak hazırlayan en sağlam kurgulardır romanlar".²⁶

Direnişle uğraşan, toplumlarda büyük rol oynayan, tarihi gerçekler ve önemli olaylardan esinlenen ve zengin bir dil yapısını şekillendiren birçok roman bulunmaktadır. Necîb Maḥfûz ve Ḥannâ Mîna ²⁷(1924 -) önemli mihenk taşları olarak unutulmaz eserlere imza atmışlardır. Roman kurguları kuşaktan kuşağa nakledilmiştir. Romanın tarihini takip edenler şu sonuca varırlar; Roman, vatani savunmak için edebi bir form olarak doğmuş ve büyütülmüş, işgale karşı direnişin simgesi ve kimliğin korunması için bir motivasyon olmuştur. Günümüzde, ülkelerdeki olaylar ışığında, usta kalemlerin romanların kurmak bilmeyen bir kaynak olması için sürekli yazmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Romanlar, gelecek kuşaklar için gerçek yol gösterici aydınlatıcılar²⁸.

²⁵ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title>

23 -03-2017

²⁶ Zakûti, Nâhid, *În 'ikâsu'l-İrhâbi's-Sahyûni 'alâ'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, Dirâse Nakdiyye, Menşûrât İttihâdu'l-Kuttâbi'l-Filistîniyyîn, 1.Baskı, 2002, s. 10.

²⁷ Arap Yazarlar Birliği ve Râbitatu'l-Kuttâbi's-Sûriyyîn kurucularından olan Suriyeli Roman yazarı.

²⁸ http://thawra.sy/print_veiw.asp?FileName=72030242520130915160900

20-03-2017

1.2 Arap Romanı

"İlk edebî eleştirmenlerinden biri olan Câbir 'Asfûr²⁹(1944 - ...), çağımızın roman çağı olduğu sloganına geniş bir kapı açmıştır. Daha önce *Fusûl* (Mevsimler) adlı dergide yayımladığı ve *Zemenu'r-Rivaye* (Roman Çağı) adı altında kitaplaştırarak basılan eserinde araştırmacı ve okuyucuya kendisinin bu çağa Roman Çağı adını vermeye iten sebepleri aktarmaktadır. Bunu da şiirin yüzyıllar boyu Arapların divanının baş tacı olarak yerini aldığı 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak adlandırmıştır".³⁰

"1867 yılı başlarından itibaren 20. Yüzyılın başlarına kadar yazılan Arap romanları süslü bir dille Makâme üslubunda olup homojen değildi. Arap diyarında romanın ortaya çıkışı iki etkene bağlanmıştı. Bunlar geçmişe duyulan özlem ve nostalji arayışları ile Batı'yı sevmek ve yüceliğine teslim olmak idi. 20.yüzyılın başlarında Arap zevki ve örfüne uygun romanlar yazıldı. Bunlar arasında Gorcî Zeydân'ın tarihi romanları en ünlülerdendir. Cubrân Halîl Cubrân (ö. 1931) ile birlikte Arap romanlarındaki ifadelerde yeni bir döneme girildi. Onu Emîn er-Reyhânî (ö. 1940) daha sonra Mîhâ'il Nu'ayme (ö. 1988) takip etti. Daha sonra verilen bu eserlerle batıda yazılmış olan romanların mukayese dönemi başladı. Arap romanının gelişiminde en büyük merhaleler 1960'lı yıllarda gerçekleşti"³¹.

Arap ülkelerinde romanın ortaya çıkışının iki temel etmeni vardır; ilki, Mısır ve Lübnan'da ortaya çıkan eserlerin batı ülkelerinin kültürlerinden veya Arap ülkelerinden etkilenmesidir. Diğeri ise Arap ulusal bilincinin romana bağlı olarak gelişmesi ve olgunlaşmasıdır. Mısır'da olduğu gibi Lübnan'da da edebiyat çalışmaları Arapça Makâme tarzı eserlerin yazılmasıyla başlamıştır. Çünkü Nâsîf el-Yâzicî (ö. 1871), Aḥmed Fâris eş-Şidyâk (ö. 1887) eserlerini el-Ḥarîrî (ö. 1112) ve Hemezânî'nin (ö. 1007) Makâme'lerindeki yonteme tabi olarak yazmışlardır. Ancak burada Arap kıssa kültürüyle ilişkili bir yazım ortaya çıkmamış ve geçmişten kopuk gibi görünen eserler verilmiştir. Bu eserler her ne kadar birçok sanatsal özelliği bünyesinde barındırmasa da Arap anlatı sanatının izlerini satır aralarında barındırmaktadır. Irak'ta ise roman sanatı erken dönemde ortaya çıkmış ve batıdan daha çok Mısır romanından etkilenmiştir. Mısır romanı örnek roman olarak kabul edildiğine göre

²⁹ Mısırlı yazar, Ulusal Tercüme Konseyi başkanı ve Mısır eski kültür bakanı.

³⁰ El-Kazek, 'Umar Sa'îd Abdulcabbâr, *eş-Şu'arâ'u'r-Rivâiyûn fî Filistin 1948-2013*, Utrûḥat Mâcistîr, Câmî'atu'n-Necâh el-Vatâniyye, 2014, s. 72.

³¹ *Lemḥa 'an Zuhûri'-Rivâyeti'l-'Arabîyye ve Taṭavvurihâ*, s.101.

Iraklı yazarlar onu taklit etmiş ve o yolda yürümüşlerdir. Körfez ülkelerinde ise Roman gecikmeli de olsa edebiyatta şiirden ve kısa hikâyeden sonra yerini almıştır. Romanı artık değişim arayan sosyal bir grup üretmeye başlamıştır. Orta sınıf arasında okuma yazma bilenler roman okuyorlardı ve insanlar arasında bu sayı giderek artış göstermiştir.³²

“Arap romanı, başlangıcından beri, esas olarak ulusal kimliğin vurgulanması ve sömürge karşısında belirginleşmesi ile bağlantılı olmuştur. Dolayısıyla, onun anlatı yapısının temelleri, geçmiş zamanda yazılan özellikle masallar, folklor, kahramanlık, tarihsel gerçekler ve mezhepler gibi çeşitli edebi eserlere dayanmaktadır. Bu durum, bu sanatların doğduğu mevcut sosyal, ekonomik, ulusal ve kültürel yapıdan etkilenmedikleri anlamına gelmiyordu”³³.

1967'deki yenilgi, Arap romancıyı, yenilgiden önce hâkim olan olay örgüsü, karakter ve tarihsel anlatı gibi roman unsurlarını yeniden düşünmeye zorladı. Necîb Maḥfûz'un bu aşamada katkıları inkâr edilemez. Ondan sonra el-Ḥadâsîn (Yeniciler) denilen Arap romancılar kuşağı ortaya çıktı, romanın geleneksel tekniklerini değiştirdi. Şun'uallah İbrâhîm (1937-), Ḥannâ Mînâ ve Cemâl el-Ġîṭânî (ö. 2015) ile İdvâr el-Ḥarrât (ö. 2015), et-Ṭayyib Sâlih (ö. 2009), Bahâ' Ṭâhir (1935-) ve Emîl Ḥabîbî ile et-Ṭâhir Vettâr (ö. 2010) ve Abdurrahmân Munîf (ö. 2004) bu yazarlar arasındadır. Yeni roman söylemi roman etrafındaki klasik dönemdeki geleneksel anlayışları, romantizmi ve toplumsal gerçekçiliği aşmıştır. Bu yeni romanda hayal dünyası, gerçeklik ve tarih iç içe geçmiş üsluplarla ele alınmış, kurgusu ve karakterleri daha kompleks bir hale gelmiştir. Böylece, Arap romanı, tıpkı önceki romanlarda olduğu gibi roman söyleminin son yorumu ile alakalı olmayan çoklu okumalara yol açan açık metin düzeyine ulaşmıştır".³⁴

Siyonizm hareketi sebebiyle çatışmalar giderek artmaya başladı. O zamana kadar Araplar arasında mevcut olmayan duygu birliği romanlar sayesinde pekişmeye başladı. Her ülke kendi ulusal sorunlarıyla baş ederken romanı kullanarak Filistin'de, Suriye'de, Irak'ta, Yemen'de omuz omuza Siyonizm'e karşı birleşti. Gerçi bu birleşme sadece sanatsal anlamda

³² ‘Abdulġanî, Mustafâ, *el-İtcahu'l-kavmî fi'r- Rivâye*, Kuveyt, 1994, s. 19-21.

³⁴ http://safdarjmi.blogspot.com.tr/2010/10/blog-post_8213.html 20-03-2017

kaldı. Arap ülkelerinin yazarları Ortadoğu ve Filistin konusuna sıkı bir şekilde yoğunlaştılar. Şarkı söylediler, kitaplar yazdılar, Suriyeli yazarlar bu davaya omuz verdi. Çocukların feryat ve çığlıklarını çocuk edebiyatı yapanlar dile getirdi, ellilerin sonu Arap romanı dikkat çekici boyutlarda siyasi, kültürel ve sosyo-politik konuları işlemeye başladı. Farklı Arap ülkelerinin farklı diliyle yazılmış romanların duygusu ortaktı, bu bakımdan ortak kültür Arap kültürü ve dili bu coğrafyadaki ulusları birbirine kenetledi³⁵.

Arap romanı, tarihi entrikalara, unutulmalara, zamanın birikimlerine, tarih, kültür ve düşünce dünyasına, olayları ve kültürel kökleri tahrif etme girişimlerine, günlük hayatın güzelliklerine tanık olmuştur. Yıkım ve yok oluşa karşı dayanıklı bir Filistin oluşturmak için direniş romanı o anların yansımalarına neden oluyordu. Siyonistler 1948'deki Filistin işgalinde Filistin nesillerindeki hafıza, benlik, medeniyet, ulusal ve dini kimliğini ortadan kaldırmaya ve tarihi köklerini silmeye çalışmıştır. Bu durum aslında bu kimliğin bulanıklaştırılmasına rağmen istikrarını koruduğunu gösterir, Filistinli direnişçinin üzerindeki tozları silkeleyip ayağa kalktığına işaret eder. Romancı kendine şu soruyu sorarak cevap vermektedir: Acaba Biz hafızası olmayan bir nesil miyiz? Bu kuşağın tarihsel bilincini yok etme çabalarına rağmen, bu kuşağın mensupları topluma, kültürel mirasa ve sosyal birikimlerine sığınıyorlardı. Taşdıkları bütün kaygılarla birlikte topluma cennetlerini kaybettiklerini, hüznelerini ve bahtsızlıklarını şikâyet ediyorlardı. Bütün gücü ve direnişiyle toplumdan kendilerine yardım eli uzatmalarını bekliyorlardı. Çocukluk hayallerinden yahut herhangi bir şey düşünmekten mahrum olarak doğduklarını biliyorlardı³⁶.

Haziran hezimetinden sonra romancılar işgal altındaki topraklarda yaşananları etkili bir üslup ve sanatsal bir dili birleştirip anlatarak Filistin'e destek olurken diğer taraftan da uluslararası romancılar konuya odaklandılar, bunların başında İngiliz romancı Ethel Mannin (ö.1984)'i³⁷ sayabiliriz. Uluslararası nitelikte olan üç tane romanı burada zikredebiliriz; *et-Ṭarîk İlâ Bi'ri's-Seb'* "(Bi'ru's-Seb'a Giden Yol), *el-Fidâi* (Fedâi), *el-Leyl ve'l-'Avde* (Gece ve Dönüş); ilk romanda Nekbe arifesinde Filistin'de yaşamın güçlüğünden diğer iki romanda

³⁵ Es-Sâlih Nidâl, *Kadıyetu'l-Arz fi'r-Rivâyeti'l-Filistinîyye*, Dirâse İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dimeşk 2004, s. 40.

³⁶ 'İlyân, Hasan, *er-Rivâyetu'l-'Arâbiyye mine'l-İhtilâl ilâ'l-Muqâveme fi Filistin*, Mecellatu Câmi'ati Dimaşk , 22.Cilt, Sy: 1-2, 2006, s. 221.

³⁷ İngiliz romancı ve seyahat eserleri ile bilinen bir yazar.

da silahlı Filistin ihtilalinden, silahlı kuvvetlerden ve ona bağlanan umuttan bahsedilmekteydi ³⁸.

Arap romanları arasında Filistin romanları ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. Bu ayırt edici özellik romanın genel olarak direniş meselesini ele almasıdır. Böylece, Atalarından aldığı ahlaki modele uygun olarak, yüksek insani değerler ile meselelere çözüm bulmada gerçekleri mücadelecı bir biçimde ortaya koymaktaydılar. Bunu yaparken akla en uygun seviyede hoş olmayan, benzerliklerini ortaya çıkarmadan, kahraman şahsiyetler arasından ya da romanlarda tartışılan konuları savurup atarak değil tam tersine bu halk için en bariz özellik vatanlarını savunuyor olmaları nedeniyle vatanın savunmasındaki problem en özel problem çeşidi olmuştur. Edebî sesleri ve parıltılı sanatları onların cevherleridir, özellikle bu ikisine tabi olmak ve bu iki şeydeki anlayışla kendilerini güçlendirerek tekitle varlıklarını ispata çalışma gerçeğidir. Olumsuzluklar ve derbederlikle karşı karşıya olduklarından bu iki şey gerçekten egemen ideolojiyi reddetmeye, ona karşı çıkmaya ve kendi vatanlarına dönmeye davet etmektedir". ³⁹

Filistin meselesi dolayısıyla üretilen Arap romanlarının çoğu, neredeyse tek özellik taşımakta, "özellikle de Arap vicdanındaki varlığı nedeniyle konunun hassasiyeti ve belki de birçok Arap romancıyı vuran aynı akkoru oynama özelliğı ile dikkat çekmektedir. Aslında, Nekbe felaketi ile yenilgi arasında yayınlanan elli bir Arapça eserden biri bile Filistin davasının seviyesini yukarı çekememiş veya Filistin meselesine ancak bu rakamın beşte biri ve sadece birkaçı Arap gerçekliğine net bir vizyon sağlayabilmiştir". ⁴⁰

³⁸ *Qadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filisîniyye*, s. 42.

³⁹ Ed-Dîk, Nâdî Sârî, *'Alâmât Muteceddide fi'r-Rivâyeti 'l-Filisîniyye*, Dâru'l-Cundî, 1. baskı, 2013, s. 89.

⁴⁰ *Qadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filisîniyye*, s. 41.

BÖLÜM 2

FİLİSTİN ROMANI

Filistin edebiyat ürünlerine gelindiğinde, şiirin daha görünür olduğunu ve romanda olduğundan daha erken bir tarihte Siyonist tehlikeyi ifade ettiğini görmekteyiz; bu yıllar öncesinde, 1948'de Nekbe felaketinde nispeten ilişkilendirilmiş daha modern bir şekilde Filistinli karakteriyle ilişkili olduğunu fark ediyoruz. Filistin kimliğinin Arap kimliğinin bir parçası olduğunu ve Arapların Filistin Arapları için en azından yeni işgal güçlerine karşı savaşta taraf oldukları gerekçesiyle bu duyguyu özellikle altmışların ortalarından önce, Filistinli Arapların Filistin'in kurtuluşunda ve Cemâl Abdunnâsır'la⁴¹ (ö. 1970) sembolleşen Filistinlilerin birlik rolü 1967 yenilgisi kamçı olmuştur. Bu birlik rolü Filistin romanını neredeyse zirveye taşımıştır. Özellikle de ünlü romancı Ğassân Kenefânî ve Emîl Hâbîbî 'de derinlik kazanmıştır".⁴²

"Siyonistlerin uygulamaları ve keyfi işlemler Filistin düşünce biçimi ve uygulamalarının yapısına yeni bir gerçeklik empoze etmiş ve direncin gereksinimi konusunda diyalog ortamı yaratmıştır. Filistin gerçekliğini eleştirerek direniş görüntüsü vermenin sonuçları ve maddi çıkarlar peşinde olma tutkusu Filistin gerçekliğinin olumsuz sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel veya toplu mücadelenin sonuçlarının hesaplanmasında, farkındalığı artırmak ve bir Filistinli devrimci hareketi için yeni bir atmosfer yaratmak için ihtiyaç olan şey korkusuzca mücadeleye dayanmaktaydı. Eleştiri ve gerçeklere gerçekçi yaklaşımlar ve Körfezden okyanusa kadar milleti birleştirme ihtiyacı ve devrimci gücün benimsenmesidir. Siyonistlerin çalışmaları ve üzüntü verici icraatları Filistin fikri oluşumunda yerini bir durum ortaya koymuştur. Bu sorunları gidermek için diyalog ve karşılıklı görüşmeler fikri ortaya atıldı. Ancak konuşma ve diyalog fikri işe yaramadı, bireysel ya da toplumsal olarak düşünceleri ifade etme fikri kabul görmedi ve Filistin direniş hareketi için yeni bir ortam yaratıldı. Köprüden Nablus'a geçmekte olan bir yabancı gezgin kendi dilinde şunları

⁴¹ Mısır'ın ikinci cumhurbaşkanı ve Ortadoğu ve Afrika'daki özgürlük hareketlerinin lideri.

⁴² *el-İtticâhu 'l-kavmî fi'r- Rivâye*, s. 2.

söylemektedir; "Okyanustan körfeze kadar ümmet bu davada birleşmeli, Filistinlilerin durumunun bozulma durumuna ilişkin sert bir şekilde: "Siz burada, Sultan'ın tembelleri gibi oturup öylece sigara için ve bunun için tüm mazeretleri öne sürün... Ne bir cevap veriyor ne de hareket ediyorsunuz, uyuyup öylece kalmaktan başka hiçbir şey yapmıyorsunuz. Aslında bu yorgunluk gerektirmeyen bir durumdan başka bir şey değildir... Sizler geleceği görmüyorsunuz aslında, dünyaya bulanık bakıyorsunuz ".⁴³

Filistin romanı kısıtlamalarla sınırlı olmayan çeşitli aşamaların ulusal kaygısını izlemiştir; Romancılar endişelerini insani, entelektüel ve kültürel farkındalığa dayandıran ülkenin gelişmelerini çözmeyen politik, sosyal, ekonomik ve kültürel bir şekilde eleştiriyorlardı. Durum hakkında yazarken hiç bir şeyi gözden kaçırmamışlardır." Kudüs, değişik farklılıklarla da olsa Filistin romanında yer almıştır. Bu, 1980'lerde, yani Oslo Anlaşmasından⁴⁴ önce çıkan romanlarda olmuştur. Filistinlilerin nefes alıp verdiği Kutsal şehir ve mekan, Filistinlilerin ritminin odağı olduğu Siyonistlerin işgali sırasında ortaya çıkan durumu şu romanlarda görmek mümkündür: *el-Maşyada* (Tuzak), Es'ad el-'Es'ad 'ın" (1947-) *Leylu 'l-Benefsec* (Mor Gece) adlı romanlarda bu durum dile getirilmektedir. Aynı şekilde Ramallah'tan Güneye doğru Filistin'i birbirine bağlayan *el-'Ubûr* (Geçiş), Ahmed Harb'in (1951-) *el-Cânibu 'l-Âhar li Arzi 'l-Ma'âd* adlı eserinde de görüldüğü gibi, "Toprak", "Kervan" ve diğer unsurlarda romanlarda görülen diğer imgelerdir. Bunların kutsallığı ve Filistin için önemi hep var oldu. Ahmed Refik 'Avâd 'ın (1960-) *Maqâmâtu 'l-'Uşşâk ve 't-Tuccâr* romanında ve Sehar Halîfe'nin *Mîrâş* adlı romanında söyledikleri de buydu. Ayrıca, barış görüşmeleri sonrasında Filistin halkının geçmesine izin verilmeyen kuşatılmış yerlere de bu romanlarda yer verilmiştir. Barış, yalnızca Siyonistlerin dayattığı işgal koşulları altında ve bazı Gazzeli romancıların kahramanlarının şehri Gazze'de de durum aynıydı. Bunu Selîm 'Îşâ'nın (1948-) *el-'Ankebût* romanında görmek mümkündür".⁴⁵

"Görülüyor ki Filistinli romancı eserlerinde kendini ve kendisi dışındaki olayları ve kişileri diyalogunda tarihe bir görev yüklemekte ve olayların doğruluğunu ve derinliğini kanıtlamaktadır. Bu nedenle, ideolojik bir boyuta sahip bir roman yazmaktadır. Filistin

⁴³ *er-Rivâyetu 'l-'Arabiyye mine 'l-İhtilâl ilâ 'l-Muqâveme fî Filisîn*, s. 223.

⁴⁴ 1993 yılında Oslo'da Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arasında yapılan anlaşmayla Filistin Özerk Yönetimi kuruldu.

⁴⁵ Şüvâf, Bâsime, *Mu'temer Hudûru 'l-Îlâhî fî 'l-Meşhedî 'l-Edebi 'l-Filisîniyyi 'l-Mu'âsir mâ beyne 1900-2009*, Râmallah, Filistin, 2009, s. 334.

roman ve hikâye kahramanlarının çoğu adaletsizliğe maruz kalan köylüler ve yerlerinden edilmiş insanlar olduğu ve genel olarak yaşamsal boyutları ve kaderi etkileyen faktörlerden etkilenmişlerdir. Arap dünyasındaki birçok romancı, ülkelerinin ve halklarının tarihsel olaylarını anlatmış ve bir roman yazdıklarını ve tarih yazmadıklarını tam olarak farkında olmuşlardır. Olayları tarihten almışlar ve kendileri sürgünde oldukları için olayları yerinden değil hayal gücüne bağlı olarak dile getirmişlerdir".⁴⁶

Edebî eser, eşlik ettiği tarihi olaylara bir belge değerinde olabilir. Ancak yazar, bu belgeyi edebi bir üslupla ifade ettiği zaman buna daha farklı bir derinlik katar. Yazar, sadece rapor yazan bir gazeteci ya da haber sunan bir spiker değildir. Siyasî roman yüksek kabiliyetleri olan ve kendi araç sistemine sahip ve onu kontrol edebilen bir yazara ihtiyaç duyar. Aksi takdirde hiçbir yazar kendi toplumunun gerçeklerini iyi bir şekilde anlatamaz. Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (ö. 1994) : Roman, ne bir tarih veya sosyal bilim, ne de siyasi bir makaledir. Şüphesiz ki roman sihirli bir sanattır... Bu sanatın büyüklüğünün yanında estetik biçimi de olabilir. Hatta romancı sanatsal çalışması üzerinde etkili bir edebi çalışma yapabilir. Bu çalışması aşına ve tanıdık gelebilir. Yazarın zihnindeki siyasî amacını roman gerçekleştirir. Yazar buradaki aşinalığı kaybettiği takdirde siyasî olarak vermek istediği mesajı da veremez. Bununla birlikte öngördüğü etkiyi de gösteremez".⁴⁷

Toprakları işgal altında bulunan araştırmacı, işgalci tarafından yaratılan çelişkilerin özünü anlamakla birlikte gerçeği açıklayamaz. İşgal altındaki romanın gerçekliği, araştırmacıyı karışıklık sorununa iter ve bu durum roman sanatını halkın direniş hareketi ile edebi bir tür olarak roman arasında bırakmaktadır. Bu yüzden eleştirmen Fahrî Sâlih⁴⁸(ö. 2016) bu yeni eserlerle uğraşırken gözlemlenen durumun duygusal analizi tarafından büyülendiğini görür. Edebiyat türlerini ve temellerini, toplumsal, siyasal, kültürel ve bilimsel araştırmalara dayanan onun eleştirel çalışmaları tarafımızdan incelenmiş, biçim ve içerik çemberinde hareket edilmiş ve olay incelemesi literatüründe elde edilen bu sorunla, romanların biçim ve

⁴⁶ Selmân, Hîtâm, Sa'd, *Cedeliyyatu'l-Edeb ve's-Siyâse fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye Rivâyetu'l-Mirâs*, Mecellatu Ser Men Ra'y, Câmi'atu Sâmerâ', 11. Cilt, sy. 43, 11.Yıl, 2015, s. 240.

⁴⁷ <http://www.aljabha.org/index.asp?i=103441> 7

22 -03 -2017

⁴⁸ Ürdünlü yazar ve araştırmacı.

temellerinin kökleri ancak romanın gerçeklik gelişimine paralel bir duruma düşmesi ve bu romanın işgal sırasında olmaması durumunda incelenebileceği görülmüştür".⁴⁹

2.1 Ortaya Çıkışı

“Basın ve tercümenin diğer Arap coğrafyalarında zirve yaptığı dönemlerde romanın ortaya çıkışıyla birlikte Filistin Arap romanı da zuhur etmiştir. Filistin’in farklı birçok yabancı taarruzlara maruz kalması ve kendi halklarının kültürlerini bilen edebiyatçıların birçok haber gönderileri sebebiyle o zamanlar edebiyatlarına yeni katkı sunmaları yönünde fırsatlar sunmuştur.” Bu alanda ilk öncülerden sayılan Halîl Bedîs (ö. 1949)⁵⁰ romanın aslının gerektirdiği toplum ve yaşamdan esinlenerek yazılması gereken metinleri ilk aşamada roman olarak ele almamış ancak bu metinler romanın bir aşaması olmuştur. Aḥmed Şâkir el-Kermî (ö. 1927), Cemîl El- Bahrî (ö. 1930), Necâtî Şidkî (ö. 1979)’nin gayretleri romanı belirgin bir hale getirmiştir. Özellikle çeviri metinlerinde yazarlar kendi zevklerine göre eksik-fazla, dilediği cümleleri değiştirme ya da silme ve bazen de şiir beyitleri ekleyerek yeni bir macera, duygusal ve polisiye romanlar yazarlardı".⁵¹

Modern Filistin edebiyatı tarihçilerinden olan ilk Filistin Arap roman yazarı Yûḥanâ Dekert 1920’de basılan *Zulmu’l-Vâlidayn* isimli romanı ilk Filistin Arap romanı mıdır, yoksa yine 1920’de basılan Halîl Bedîs’in *Mirâs* adlı romanı mı ilk romandır? Bu konuda edebiyat tarihçileri arasında bir anlaşmazlık bulunmaktadır. 1920’de sadece bu iki çalışma yapılmamıştır. Bunlara benzer İskender el-Ḥûrî’ye ait (ö. 1973) *el-Ḥayât Ba’de’l-Mevt* adlı üçüncü bir roman daha bulunmaktadır. Bu üç romanla ilgili edebiyatçılar açısından yeterli delil olmadığından hangisinin ilk Arap Filistin romanı olduğuna dair tartışmalar devam etmiştir. 1920-1943 yılları arasında yazılan bütün romanların maddî yokluklar sebebiyle basılıp kütüphanelere verilememesinden dolayı bu tartışmaların olması muhtemeldir".⁵²

Bilinçli ya da bilinçsiz olarak Filistin romanının belgelenmesi ve kaydı, yazar tarafından yaşamın gerginliğini ve sürekli değişimini gösteren bir işaretti. Olayları belgelemek ve

⁴⁹ Şihâb, Usâme Yûsif, *er-Rivâyatu’n-Nisviyye fî Zilli’l-İhtilâl Sehar Ḥalîfa Unmûzecen*, Mecellatu Câmi’ati Dimaşk , 30.Cilt, sy. 1-2, 2014, s. 198.

⁵⁰ Filistinli direnişçi, yazar, edebiyatçı ve tercüman. Rusçadan Arapçaya tercümelere bulunmaktadır.

⁵¹ *Kadiyyetu’l-Ard fi’r-Rivâyeti’l-Filisîniyye*, s. 16.

⁵² *Kadiyyetu’l-Ard fi’r-Rivâyeti’l-Filisîniyye*, s. 17.

günlük hayatın değişimine tanık olmak için her yönünü araştırarak ve böylece halkın tümünün vicdanlarını yer, tarih, hak-hukuk, kişilik ve kimlik olarak temsil ederek olaylara şahitlik etmişlerdir. Şemseddîn Mûsâ: "Filistin halkı toplum vicdanını, edebi çevrelerde kendine özgü bir şekilde tetikte tuttu" (teyakkuzda tuttu) der. "Bu, bizi çevreleyen zayıflığın, halsizliğin ve boyun eğmenin kınanması ve aynı zamanda kişisel ve benlik kurmak isteyen bir arzu ve kimliğini vurgulama, etnik kimliğini kaybetmeme konusundaki ısrarı bir boyutta temsil eder. Aynı zamanda bilincin, bilinçli olmanın, tarihsel kimliğin farkındalığını Filistinli yazarların girişimine odaklar".⁵³

Filistinliler, 1956 ve 1961'deki ayrılığın ardından İsrail karşısında yalnız bırakılarak hayal kırıklığına uğradıklarında, özellikle altmışlı yılların başından itibaren, kendi ulusal mücadelesinin Filistin'i özgürleştirmenin tek yolu olduğu konusunda güvence aldılar. Filistin'in kurtuluşu Arap birliğine giden yoldu ve bu söylem, özellikle roman içinde ve dışında- özellikle 67 yenilgisinden sonra- bu dönemin 1968'deki itibar savaşında Filistinlilerin zaferine tanık olduğu ve liderlerinden istifade ettiği için onaylandı. Liderleri birçok Arap farklılığından ve Filistin örgütlerinin birleşmesinden faydalandılar. Ve bunun gibi tutumların sonuçlarını Cebrâ İbrâhîm Cebrâ ve Ğassân Kenefânî'nin romanlarındaki dönüşümlerini erken dönemde bulmak mümkündür. 'Îsâ en-Nâ'ûrî'nin (ö. 1985) ve Hâlim Berekât'ın (1933-) öyküleri ve Tevfik Feyyâd (1939-), Emîl Habîbî, Cebrâ İbrâhîm Cebrâ gibi Filistin romanı metinlerinin bir sonraki aşamadaki Ahmed 'Umar Şâhîn (1940-), Efnân el-Kasîm (1944-), Reşâd Ebû Şâver (1942-) gibi birçok Arap romanı ve diğerleri son dönemlerde Filistin Nekbe'sinin tesirlerini üzerlerinden atmışlardır.⁵⁴

Filistin Arap romanının Nekbe'den sonraki gerçek başlangıcı, bazı Batılı ve Arap yazarların deneyimlerinden faydalanmaları ve temsil etmeleri olarak da kabul edilir. Onlar milli kaygının gerektirdiği tüm aşamaları kapsadığı için kök salma ve sürgün deneyimi ifadesini tüm gerçekliği ile teknik olarak formüle edebilmişlerdir. Bununla birlikte, altmışlı yılların başından beri Filistin romanı, gerçekçi ve açıkça Filistin'i öykülemeye başlamıştır. Yazarların da yerinin bulunduğu ve birlikte planlanmış birçok faktör bu eğilimin kristalleşmesine yol açmıştır. Bu yeni fikir ve kavramların hâkimiyeti, üçüncü dünya ülkelerinde kurtuluş hareketlerinin büyümesine katkıda bulunmuş ve 1965'deki Filistin

⁵³ *În 'ikâsu'l-İrhâbi's-Sahyûni alâ'r-Rivâyeti'l-Filistîniye*, s. 30.

⁵⁴ *El-İttcâh el-kavmî fi'r- Rivâye*, s. 291.

kurtuluş hareketi başlangıcı olmuştur. Bu durum da romanın bütünlüğü üzerinde gerçekçi eğilimin üstünlüğüne neden olmuştur.⁵⁵

"Filistin'deki Nekbe ve ortaya çıkan karmaşık zor koşullar Filistinli romancıda trajedi, katliam ve suçlara şahit olan halkın endişelerini dile getiren güçlü bir teşvik yaratmıştır. Ağlama, bağırma, üzüntü gibi tüm insani duyguları hayal gücünün ötesinde romanlarına yansıtmıştır. Gerçekliğe dair metinler Nekbe, kayıp, evsizlik, diaspora ve Siyonist suçları tasvir etmektedir. Filistin edebiyatının yaşanmakta olan bu gibi olayları dile getirmede daha bilinçli olduğu anlaşılmaktadır. Romancıların, İsrail'in bütün gücü ile Arap – Filistin kimliğini yok etmeye çalıştığı bilinci içerisinde oldukları görülmektedir".⁵⁶

1948'deki felaket o kadar korkunçtu ki Filistin romanını Arap birliğinin ve örgütlerinin oluşması fikrine itti. (Arap milliyetçi Nasır kökenli Ba'sçılar). Filistinlilerin ayrılmasıyla birlikte, kutuplaşma "Filistinli olmak" düşüncesine döndü ve Filistinli romancı giderek birlikte yaşamın boş bir hayal olduğunu fark etti. Cebrâ İbrâhîm Cebrâ ve Ğassân Kenefânî mücadelenin yönünü değiştirdiler. Bununla birlikte, 1967 yenilgisi ile Filistin romanı şu temel soruya cevap vermeye çalıştı: "Filistin nasıl kurtulur?" 1967 yenilgisi öncesindeki cevap birlik olsa da, Filistin'in kendisi şimdi Arap devrimine giden yolda doğru yolu buldu. Filistin gerçeğinin bir ifadesi olan Filistin romanı düş kurma yolunu devrim yapma düşüncesine bıraktı, başkalarına güvenip yalvararak yardım ummak yerine baştan ayağa canını feda etme yolunu tercih etti".⁵⁷

Filistin romanı tarihsel yolculuğunda Filistin davasını ve zorlu-dikenli temaları konu edinmişti. Romancı, bu meselenin boyutları ve gerçekliği, halkının çektiği acılar ve onlarca yıldır işgalcilere karşı yürüttüğü mücadelenin geleceği hakkında zengin bir malzeme sunabildi. "Roman, entelektüel, sosyal, politik ve ekonomik çağın sarsıntılarını, insanlarla olan ilişkisini ve medeniyetteki ilerleme seviyelerini yansıtan gerçeklikten ayrılmaz bir aynadır. Geçmişte yaşanan gelişmelere ve değişikliklere odaklanan ve sürekli devam eden bir harekettir. Bu, yazar ile halkının endişeleri arasındaki ilişkiden ötürü, vizyon ve gerçek

⁵⁵ Eş-Şâmî Hassân Reşâd, *el-Mer'atu fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye 1965-1985*, Dirâsa, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, 1998, s.16.

⁵⁶ Es-Salîbî, Huseyn Muhammed Huseyn, *er-Rivâyetu'l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ'l-Fenniye ve'l-Mevdû'iyye fi'l-Ardi'l-Muhtelle ba'de İttifâkiyyeti Uslû* 1992, Utrûhat Mâcistir, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye bi Ğazze, 2008. s. 33.

⁵⁷ *El-İttcâhu'l-Kavmi fi'r-Rivâye*, s. 193.

arasındaki mesafeyi daha da yaklaştıran bir belgedir. Mesafe, Filistin alanındaki çeşitli gelişmeleri yansıtan bir ayna olmuştur".⁵⁸

Roman Filistin halkının siyasi durumlara etkisini ifade etmiştir ve hala da bu etkisini sürdürmektedir. Bu bağlamda roman, İsrail'in ırkçılığını ve terörizmini ve Filistinlilerin kendilerini vatanlarını ve var olma haklarını savunmaları için bu politiklardan çekinilen şeyleri anlattığı dünyadaki Filistinlilerin ifadesi idi. Romancıların üzerinde ısrarcı olduğu en acil meselelerden biri de İşgalciler ve ırkçılık olmuştur.

"Filistin romanının en-Nekbe ve en-Nekse yılları döneminde, özellikle milli romancılar ya da Filistin 48 romancıları olarak bilinen romanlarda Ğassân Kenefânî adı ön plana çıkmaktadır. Ğassân, *Ricâl fi'ş-Şems* (1963), *Mâ Tebakka Lekum* (1966) adlı romanları telif etmiştir. 1967'den 1974 yılına kadar Batı Şeria, Gazze Şeridinin işgal edilmesi nedeniyle roman yayını duraklamaya başlamıştır. İşgal, inkâr ve dağılmanın sonucu seksenli yılların sonları doksanlı yılların başlarında hikâye ve romanın yeniden yayınlanması tırmanmaya başlamıştır. 20. Yüzyılda, Filistin edebiyatı çok sayıda roman üretti. Bu dönemin romancılarının yanında yeni kuşak kalemleri de roman yazımına katkıda bulunmuştur. Bu yazarlar Filistinlilere diaspora ile dayatılan yeni gerçeği tasvir etmiş ve "Öz vatanlarında garip insanları" romanlarında anlatmışlardır. Yûsuf eş-Şehhâd tarafından Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki romanların sayısı üzerine yapılan istatistiksel inceleme, 1990-1993 yılları arasındaki yıllarda yılda ortalama beş roman bulunan 16 romanda edebiyat üretiminin zirveye ulaştığını göstermektedir".⁵⁹

2.2 Gelişme

Filistin sorunundaki toplumsal ve siyasal birikimler keskin ve tehlikeli virajlardan geçmiş ve bu durum da Filistin romanını bilfiil etkilemiş olmasından romanlardaki konular Filistin'de veya Filistin dışında Filistinlilerin yaşadığı gerçek hayat ile çok yakın ilişkiler içinde olmuştur. Filistin halkının yaşadıkları ulusal meseleler ve savaş sadece silahlı mücadele ile yürütülmekle kalmamış bunun beraberinde şiir, makale, öykü, tiyatro, roman gibi sanat ve edebiyat türlerine de doğrudan yansımıştır. Siyasi ve sosyal olayların hızlı bir

⁵⁸ *Mu'temer Hudûru'l-Kuds fi'l-Meşhedil-Edebi'l-Filistinî el-Mu'âsir mâ beyne 1900-2009*, s. 334.

⁵⁹ *Eş-Su'arâu'r-Rivâiyûn fi Filistin 1948-2013*, s. 89.

şekilde aktarılmasında ve ifade biçimlerinin güçlü olmasından dolayı ilk kez Filistin sorunları Şiir ve makale gibi edebiyat türleri ile ele alınmıştır. Roman da hemen peşinde bu olayları insanlara aktarmadaki rolünü üstlenmiştir.

Filistin romanı, Nekbe ve sonrası dönemdeki olayları kayıt altına almaya başlamış ve vahşetin detaylarını, Filistinli halkın yaşantısını olduğu gibi göstermek için bir girişimde bulunmuştur. Nekbe'den sonra koşulların yer, zaman ve tarih olarak nasıl değiştiğini ve halkın Filistinli kimliğini unutmamaları için tescil edilmiştir.

1948-1967 yılları, Nekbe dönemini veya Nekbe hakkında yazılanları edebi olarak temsil eder. Bu kronolojik tanım, Nekbe anlatılarının 2002'ye kadar devam etmesini olumsuz etkilememiştir. Bu dönemde altıdan fazla roman yazılmıştır (1948-1967). Bu döneme ait romanların çoğu, kampın ve çadırın gerçekliğinden alınmış vatanın geçmişine, yabancılaşmanın zorluklarına ve kendini keşfetmeye davet etmektedir.⁶⁰

Nekbe'den sonra, Filistin davasına genel olarak Arap ve Müslüman yazarlar ve özellikle Filistinliler hâkimdir ve Nekbe, bu davayla ilgili eser kaleme almak için güçlü bir motivasyondur. Bu dönemi kaleme alan yazarlar Filistinlilerin durumunu tasvir edebilen ve Filistin'i savunmaya olan bağlılıklarına ve adaletlerine olan inançlarını ifade edebilen sanatsal çalışmalar ortaya koymuşlardır. Filistin romanı, Nekbe yılındaki Filistin halkına silah ve tanklarla dayatılan göç üzerine yoğunlaşmış ve bu durum benzeri olmayan bir adaletsizliği ve zulmü tasvir ettirmiştir. Bu romanlar normal kabul edilen romanlardan daha da etkili olmasında rol oynamış ve bu toprakların insanlarını yeniden kendi topraklarına ve vatanlarına yerleştirebilmeyi amaçlamıştır. Ayrıca romanlar, Filistinlilerin sindirilmesi, onların kurşun ve bombaların altında ölümle yüzleşmelerini, halkın dehşete düşürülüp kendi ev ve barklarından sürülüp göçe zorlanmalarını ve bu amaçla Siyonist çetelerin işledikleri çirkin suçları da ele almaktadır".⁶¹

Ğassân Kenafânî, *'Aid ilâ Hayfâ* (Hayfaya Dönen Kişi) romanında bu yönü tüm insani yönleriyle ve trajik sonuçlarıyla tasvir etmiştir. *Şafiyye* romanında evinden ayrılırken her

⁶⁰ *În 'ikâsu 'l-İrhâbi's-Sahyûni alâ 'r-Rivâyeti 'l-Filisîniye*, s. 23.

⁶¹ *er-Rivâyetu 'l-Filisîniyye ve Tecelliyâtuhâ 'l-Fenniye ve 'l-Mevdû 'iyye fi 'l-Ardi 'l-Muhtelle ba 'de İttifâkiyyeti Uslû 1992*, s. 33.

hangi bir eşyasını alamadan, kocası Sa'îd ile evinden ayrılmak zorunda kalan ve emzikli çocuğunu bile öylece karyola üzerinde bırakmak zorunda kaldığını anlatmaktadır:

“Şafîyye ve eşi gece çökmeye başladığında, sokaklarda kaç saat başıboş şekilde koştuklarının farkında değillerdi. Ama şu anda limana doğru yöneldiklerinin farkına varmışlardı. Ana yola bağlı diğer küçük sokakların hepsi kapanmıştı. Kendilerini eve götürebilecek bir sokak arıyorlardı. Ancak bazen kurşun bazen da patlama sesleri buna engel oluyordu.” Yazar şöyle devam ederek anlatmaya devam ediyordu: “Said yokken bebek Haldûn'u yatakta bırakıp nasıl evden uzaklaştığını *Halîse* Romanında ise kocası evde olduğu bir sırada katillerin içeri girmekte olduğunu, bu nedenle korkudan merdivenden çıkıp bombardımanın yoğunluğundan ve ateş sesinden ne yaptıklarını bilmez bir şekilde kentin dört bir yanında koştuklarını ve sanki nehir üzerinde akan bir saman gibi insan selinde aceleyle koşuşturuyorlardı. Çok geçmeden oğlunun evde beşiğinde olduğunu hatırladı ve sürgüne doğru yol alan bir kayığa binmek zorunda kaldı”.⁶²

Toplu göç ve insanların bu durumdaki tavırlarını betimleme Filistin romanının Nekbe ve olaylarını konu almada başvurduğu betimlerdenidir. Örneğin *Beyt li'r-Recm Beyt Lissalât* (Taşlamak İçin Bir Ev ve Namaz İçin Bir Ev) adlı romanda içler acısı bir şekilde durum şöyle ele alınmaktadır: “*Pazartesi, Salı günleri ve çarşamba gecesi top atışları aralıksız bir şekilde devam etti. Bu saldırılar top atışları ve her türlü silahlarla yapılan korkunç bombardımanlardan daha da kötüydü. Bu patlama sesleri, Yâfâ kentindeki En-Nuzhe mahallesinin semalarını inletiyordu. Sokaklardaki su boruları patlıyor, elektrik ve telefon kabloları kesiliyor, evler ve dükkânlar yıkılarak tahrip ediliyordu. Herkeste bir panik bir yetişme telaşı, sakin koşullardan sonra geri dönmek umuduyla yavaş yavaş şehirler terk ediliyor ve oradan kurtulmak için bir balıkçı teknesine veya küçük bir gemiye binmek için sahile koşuşturan insanlar vardı. Ve amaçları kendilerini kuşatan bu cehennemden uzaklaşmaktı... İnsanlar artık çocuklarını, kadınlarını, kızlarını silah ve mermi bombardımanı ve katliamlardan kaçırmak için bu yola çıkmışlardı. Bunun yanında namuslarını korumak ve özellikle de kadın ve çocukların hayatını kurtarmayı amaçlıyorlardı”.*⁶³

⁶² a.e, s. 29

⁶³ <http://info.wafa.ps/atemplate.aspx?id=4032>

22-03-2017

Filistin romanlarının en çok üzerinde durduğu konular Nekbe olaylarının tarihi tasviriydi. "Bu romanlarda Filistin şehirlerinin Siyonistler tarafından birbiri ardından ele geçirilmesi ele alınıyor bu şehirlerin düşmesi esnasında gerçekleştirilen korkunç kıyımlara değiniliyordu. Bu şehirlerin kaybedilmesi daha ziyade İngiliz işgali dönemine rastlıyor bu da İngiltere'nin Yahudilere ne denli destek verdiğini açık bir şekilde ortaya koyuyordu. Aynı zamanda İsrail devletinin kurulmasının da bu suretle önu açılıyordu. Filistin romanı bu kıyımlara değiniyor ve bunların etkilerinin özellikle de Nekbe döneminde ortaya çıktığını akabinde Filistin halkının şeref ve namusunu korumak için Siyonist çeteler tarafından dayatılan zorunlu göçe mecbur bırakıldıklarını betimliyordu. Siyonist çeteler bununla olabildiğince çok sayıda Filistinlinin topraklarını terk etmesini hedefliyor ve sistematik bir şekilde korku ve terör havası estirip halkın sahip olduğu ne varsa yağmalamaya, genç, kadın, yaşlı, çocuk ne varsa onlara ateş etmeye ve toplu göçün gerçekleşmesi için ortaya konan planı harfiyen uygulamaya devam ediyorlardı".⁶⁴

Filistinli romancı buruk yol romanları, acı çekmenin ne olduğunu romanın yaratıcılığındaki tüm duygu ve hisleri karışık ve cesur bir şekilde yazmış ve çıkış hikâyesini, kayıpları, terörizm ve mültecilerin sefalet ve kederlerini, Mülteci kampları ve koşullarını ve sürgün felaketini anlatmıştır. "Filistinli romancı Nekbe izlerini akademik bir dille anlatmıştır: Coğrafya, coğrafya olalı böyle bir zulmü kaydetmemiştir der, hiç bir zaman ve hiç bir yerde bir insanın kendi topraklarından tahliye edildiği görülmemiştir. Bu topraklarda başka insanlar parlak bir dünya yaşasın diye, silah kuvvetiyle kovuldular. Emîl Hâbîbî: 1948'deki ilk yıldönümünden sonra, ailemizin çocukları Arap ellerine dağıtıldı ve Arapların işgal edilmemiş tüm topraklarına yerleşti, birisi yer döşemeciliğinde, diğeri İran'da tercüme bürosunda, öteki Suriye'de kaptan, Irak'ta Muhib ve Lübnan'da İmad."⁶⁵

Silahlı mücadelenin başlangıcı, Filistin literatüründe aynı zamanda önemli bir dönüm noktası olan Filistin ulusal mücadelesinde iki aşamalı bir set oldu. Filistin direnişinin dönüm noktası budur. Filistin, vatanında gerçekleşen korkunç Nekbe hadisesiyle şaşkına döndükten sonra direnişi diasporadaki tek kurtuluşu olarak gören, sofistike bir anlam taşıyan mücadelesine kolektif, örgütsel ve politik eylemlerle kayıp cennetine dönmek için doğuştan

⁶⁴ *er-Rivâyetu 'l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ 'l-Fenniyye ve 'l-Mevdû 'iyye fi 'l-Ardi 'l-Muhtelle ba 'de İttifâkiyyeti Uslû* 1992, s. 29

⁶⁵ <http://info.wafa.ps/atemplate.aspx?id=4032>

22-03-2017

gelen dürtülerle mücadele etti. Filistin romanındaki başarı materyal ve yapısal açıdan yaptığı diyaloglarda sanatsal eğilimlerin ve üreticiliğin vizyonlarının doğal olmasıydı. Bu roman, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin pek çok etkisine karşı da savunmasızdı; işgalcilerin "Sabra ve Şatila" kamplarında yaptıkları acımasız katliamlar ardından Filistin direniş gruplarını yeni diasporalara itti. İşgal sorumluları, yeni Arap toprak alanlarını yutamıyorlar fakat askeri kurumlarını, yerleşim yerlerini ve tesisatlarını işgal altındaki toprakları tehdit eden Filistin direnişinin en önemli üslerini yerle bir ediyorlardı".⁶⁶

Silahlı mücadelenin başlangıcını takiben artan sayıda romancı, Filistin entelektüelinin Siyonist hareketle olan mücadelesindeki görüşlerinin gelişimini ve onu topraktan çıkarma anlamını ve ona geri dönüş yollarını yansıtıyor; ağılama ve sızlama kahramanın sürgündeki günlerinin tasviriydi ... İyimserlik hissi işgal altındaki bölge içinde veya dışında yaşadıkları kampta devrimci bir vizyona dayalı sevinç hissini yanı sıra umutsuzluk da yerini aldı.⁶⁷

Bu anlamda, Filistin romancısının başlangıçtan seksenlerin başlarına kadar keşfedilmesi sonucunda, Siyonist hareketle çatışma sebebiyle kızıışan toprak konusu ayrıcalıklı bir konumda değildi. 1965 silahlı mücadelesinin başlamasından önce bu durumu bir fenomen haline getirme anlamında ve genel olarak bu alandaki başlangıcından sonra romanda karakterize edilmiş karakterlerin var olduğu sonucuna varıyoruz Nekbe ve taksim kararı şu şekilde özetlenebilir:

- "Bu roman, M.Ö. yedinci bin yıldan, geçen yüzyılın yetmişli yıllarının ikinci yarısına kadar Filistin tarihinin evrelerinin çoğunu ele almış ve bu tarihin hareketini belirleyen ve ana eklemlerde bir miktar genişleme ile durmuş ve dönemleri oluşturmuştur ve çoğu bölüm kararı ile Nekbe arasındaki uzatılmış süreyi anlatıyordu.
- Filistin coğrafyasının büyük kısmı, Ürdün Nehri'nden doğuya, Akdeniz kıyılarından batıya, en kuzeyden en güneye kadar çevrilidir.
- Siyonist hareketin Filistin bölgesini yutmasına izin veren İngiliz Mandası yetkililerini ve bu bölgenin bereketli alanlarını ve verimli bölgelerini satan feodal toplum, bu amaçla kurulmuş Siyonist yerleşimciler ve derneklere ve aracılarn

⁶⁶ *Qadiyyetu'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistinîyye*, s. 10.

⁶⁷ a.e., s. 91

oynadığı rolü kınadı. Bu toprakların mülkiyetlerinin kendilerine aktarılması, bu arabulucu daimî olarak Yahudi, ama bazen de Arap olacaktır.

- Filistin ile olan bağlantısı ve onu bu işgalcilerden kurtarmanın doğru yolunu, yani silahlı direniş yolunu seçmeye davet etti.
- Toprağından çıkan Filistin halkının geçmişe özlemlerini canlı tutmak için bu topraktan ayrılmadan önce yaşadığı keskin zıtlığı ve ondan sonraki yaşamını canlandırmak için yaşanan fakirlik ve yoksulluk yaşamına maruz bırakıldı. Diaspora ve ait oldukları sınıf üstünde kalan Filistinli sosyal gruplarıyla ilgili konuşmayı bir ölçüde göz ardı etti.
- Devletin Filistin topraklarında kurulması için Siyonist hareket tarafından iddia edilen tarihsel haklar iddia ederek, devlet tarafından kamulaştırma, ev ve köy yıkımı, nüfusun yok edilmesi gibi nice haksızlıklarla Filistin coğrafyasını değiştirdiler" ⁶⁸

İlk aşamada, toprak meselesi haliyle kelime dağarcığından oluşan maddi bir nesneden yalnızca bu toprağın işgalcileri ile mücadelesini yürüten ilk ayrılan Filistinli bilincini temsil eden ahlaklı bir cümleye dönüştürüldü. Nostalji, karakterlerin artık sadece diasporadaki gerçekliklerinin manevi bir eşdeğerliği değil hem onur ve hem de toprakları geri kazanan gerçek bir direnme ihtiyacı ifadesidir. Estetik düzeyde, modern romanın teknik ve akımlarını, çoklu anlatım biçimlerini ve yön çeşitliliğini anlamış ve bunların birçoğu aynı literatürde Arap edebiyatı arasında ileri bir konuma gelmiştir.

1967'de yaşanan gerileme, korku, acı tekrardan Arap romanının ve Filistin romanının enerjilerini patlatmaya yönelik güçlü bir teşvik sonucu ortaya çıktı. Bu, sayılarının şaşkıncı bir şekilde yükselişiyle işaretlenmişti. Öte yandan, gerçekte ve Arap bilincinde bir dönüm noktasıydı. Bu durum sorulan soruları ve birçok maskeyi düşürdü, bu da Filistin halkına kendilerinin bu soruları kendilerinin silahlı direnişin ortaya çıkışı ile cevaplamasına neden oldu. 1967'deki gerileme döneminde tekrar mağlup olduktan sonra Filistin halkı yenilgiyi reddetti ve sonuçlarına teslim oldu ya da sonuçlarını teslim etti. Düşmanıyla baş etmenin yöntemi, Filistin halkının tüm varlıklarını ve çektikleri sıkıntıları ve genişlemesini anlattı; Binlerce Filistinlinin Filistin devrimine karıştığını ve burada Filistin romanının yenilgiyle

⁶⁸ *Kadiyyetu'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s. 94.

uğraştığını ve durumun olumlu açıdan ele alındığını görüyoruz. Dış politika, araştırma ve eleştiri için bir katalizör oldu ve bugün yaşadıkları işkenceler geleceklerini kurlmaları ve direnmeleri için bir ışık oldu."⁶⁹

Haziran yenilgisi, işgal altındaki topraklardaki psikolojik ve yaratıcı dönüşümlerin odak noktasıydı; " buna ek olarak, tüm Arap sorunlarının, gizemli ve çelişkili bir toplumsal ve politik gerçeklik bağlamında ana odağı olmasına ek olarak, Hayat tarzı (1967-1987), gidişatın tanıkları olan nesiller işgalin katliamlarını ve baskıcı uygulamalarını kendi gözleriyle gördüler ve ateşiyle tüketildiler".⁷⁰

Acı çekmenin ifadesini, özgürlük, demokrasi ve insan hakları diyen dünyaya yazdılar. Romancı Sehar Halife trajedinin derinliğini şu birkaç kelimeyle özetledi: " Haziran, yeryüzünü, kayaları, ağaçları ve insanları yutan cehennem paletlerine sahip buldozerlerle geldi".⁷¹

"Belki de olanı yansıtan olağanüstü eserlerin olağanüstü özelliği -1967 felaketi, Filistinli yazarların ve Filistin halkının felaketinin sonucu olarak dile gelen duyguları diğer Arap yazarların enerjilerinin patlamasının sonucudur."⁷²

1967'den sonra romanda ele alınan konulardan biri, Nekbe'nin ve trajedilerin algılanışı ve Filistinlilere olanları takiben yaşamın her alanında Siyonist terörizmi oldu. Gözaltı, hapis, işkence, ev tutuklamaları, sınır dışı etmeler, 1967'den sonra Filistin halkının hayatını etkileyen konular ve işgalle günlük sürtüşmeden İsrail fabrika ve atölyelerinde ve Filistinlilere sunulan işlerle toplumsal değişikliklerdi. Birçok değişikliğe yol açan, bazen toplumsal yapıyı köklerinden sarsan bu ve diğer konular 1967 sonrası konulardır.⁷³

⁶⁹er-Rivâyetu 'l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ 'l-Fenniye ve 'l-Mevdû 'iyye fi 'l-Ardi 'l-Muhtelle ba 'de İttifâkiyyeti Uslû 1992, s.42.

⁷⁰ İn 'ikâsu 'l-İrhâbi 's-Sahyûni alâ 'r-Rivâyeti 'l-Filistîniye, s. 58.

⁷¹ a.e, s. 62.

⁷²er-Rivâyetu 'l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ 'l-Fenniye ve 'l-Mevdû 'iyye fi 'l-Ardi 'l-Muhtelle ba 'de İttifâkiyyeti Uslû 1992, s.44.

⁷³ İn 'ikâsu 'l-İrhâbi 's-Sahyûni alâ 'r-Rivâyeti 'l-Filistîniye, s. 268.

"Belki de 1968 yılında dergide birbiri ardına basılan Emîl Ḥabîbî nin *Es-Sudâsiyye* romanı Sudâsiyye adlı bölgede 1967 yılı yenilgiyle uğraşan belki de en önemli eseri ve dünyasını Filistin aynasındaki Arap yenilgisinin etkilerinden türetti.⁷⁴

Yenilginin ardından beliren belirgin bir değişim 1967'den sonraki yıllarda on üç romanın yayınlanmasına tanık olduğu için dikkat çekicidir ancak bu sayı 1962'de dört romanın üst sınırını aşamamıştır. Filistin romanını neredeyse Filistin diasporasının romanı arasında ve Haziran yenilgisinden sonra işgal edilmiş toprağın romanı ve bazı eleştirmenler bu yenilginin işgal altındaki topraklarda yaratıcı Filistinli üretimdeki gölgeyi ve Filistin'deki ve yurtdışındaki toplamı yansıttığını düşünürken burada yenilgi etkisine atıfta bulunulmuştur. Bu görüşte Filistin romanlarını nitelendiren özelliklere rağmen, bu özellik diğer Arap ülkeleriyle bölünme anlamına gelmekteydi. Filistinli romancı işgal altında yaşananları gerçekçi bir dille romanına aksettirirken bunun dışında kalan diğer Arap ülkelerinin romancıları konudan saparak çoğu da gerçek ile hiçbir ilgisi olmayan sorunları ve günümüzde anlamsız bir tarih hakkında konuşmakla meşguldü ve bazıları modern kurgu araçlarından yoksun kalmıştı.⁷⁵

Filistin romanının, felaketi ve başlangıca olan etkisini karşılaştırırken, yenilginin etkisiyle Arap-Filistin romanının gelişmesinde silahlı mücadelenin başlangıcının etkisi vurgulanmış ve araştırmacı inkâr edemese de Filistin romanı, üretici ve okuyucunun yenilgisine rağmen, her ikisi de kötümserliği konu almışlardı. Bu romanlar, Filistinlilerin hayatta kalma konusundaki inancını teyit ediyor ve sapkınlığın köklerinden miladi bir harekete dönüştüğünü iddia etmekteydi. Filistinliyi Nekbe gününde topraklarını boşaltmaya ve tecavüze uğratıldığı toprağa geri dönmesini garantileyen tek seçeneğin bu olduğunu belirtmekteyd.⁷⁶

Filistin romanı geçmişe ayna ve tüm acı çeken Filistin halkının kaydını tutmada büyük bir rol oynamayı başarmıştır. Sonraki kuşaklar geçmişi okuyup mevcut bilgiyi anlamak için sonucu olmayan acı, sıkıntı ve üzüntülerin arkasında sebepleri ve faktörleri saptayabilecek duruma geleceklerdi. Roman, Filistin halkını mevcut halleriyle baş etmelerinde onlara

⁷⁴ *El-İtticâhu 'l-ḳavmî fi'r-Rivâye*, s.167.

⁷⁵ *Ḳadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filistînîyye*, s.93.

⁷⁶ *Ḳadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filistînîyye*, s.93.

yardımcı olacak eksiksiz vizyon ve derin anlayışı, gelişen ve geliştirilen yeni konularda kritik kararlar almayı da onlara sunmuştur. Olayların çözümünde gurbet gecesinde ve sürgünde onlarla birlikte ve uzun yolculuklarının başından beri bir gece son istasyona kadar onlarla yolculuk yapmıştır.

2.3 Filistinli Romancılar

Filistin romanının temeli üç isme dayanır. Bu isimler; Ğassân Kenefânî, Cebrâ İbrâhîm Cebrâ ve Emîl Ğabîbî' dir. Ğassân, Cebrâ ve Emîl 'den sonra gelen Filistinli romancılar, bu üç yazarın ortaya koyduğu çalışmaların ilerisine şu ana kadar geçememişlerdir. Ğassân Kenefânî'nin romanları, gerek deneyim bakımından dikkat çekici zenginliğiyle, gerekse yazarın roman biçimini kullanarak şekillendirmeye çalıştığı fikir ve deneyimleri somutlaştırması ve biçimlerdeki çeşit zenginliğini konu edinmesiyle Filistin rüyasının ve bu rüyanın kendi iç diyalektiğinin bir ifadesi olmuştur. Filistin romanını okuyan, Gerçekten yaşamış olduğu 1936-1972 yılları arasındaki kısa döneme ait roman deneyiminin nasıl köklü dönüşümler geçirdiğini görebilir. Diğer yandan, gerek eser sayısı, gerekse kullandığı araçlar, teknikler ve roman biçimleri bakımından Ğassân'ın bu şaşırtıcı roman deneyiminin Filistin tecrübesindeki tarihi dönüşümleri yansıtılabildiğini ve çalışmalarında bir nevi gergin bir ressam fırçasıyla tasvir ettiği Filistinli bireylerin endişelerini, ihtiraslarını ve özlemlerini tasvir etmeyi başardığı görülür.⁷⁷ Bu, Ğassân, Cebrâ ve Emîl'den sonra gelen diğer Filistinli romancıların dikkate değer eserler vermedikleri anlamına gelmez, ancak diğer romancıların toplamda üretmiş olduğu eserlerin bu üç romancının ürettiği eserlerin toplamına eşit olmadığı anlamına gelir. Slogana dayalı söylemlerin roman biçimlerinin geliştirilmesine gösterilen ilgiyi bastırması ve gerek Arap ülkeleri çapında gerekse Dünya çapında ortaya konulan çalışmalardan yararlanmanın önüne geçmesi, sonraki dönemlerde Filistin'in roman alanındaki başarılarının Arap roman tecrübesine kıyasla yerinde saymasına neden olmuştur.⁷⁸

Filistin'deki roman Arap romanının bir parçasıdır ve Filistinli romancıyı Arap roman haritasındaki yerini belirleyen kapsamlı bakıştan ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Arap romancı, Ümmetin yaşadığı ıstırapları yaşamış ve Ana dava olan Filistin davası başta

⁷⁷ Sâlih, Fahrî, *Günümüzde Filistin Romanı*, Filistin Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, sy. 22, 1995, s.1

⁷⁸ *Günümüzde Filistin Romanı*, s. 5

olmak üzere onun davasıyla uğraşmıştır. Ancak bu konuda Filistinli romancının durumu biraz daha özeldir. Nitekim O, bu davayla daha fazla içi içe olmakla beraber varlığını daha ağır bir biçimde hissetmiştir. Öyle ya, kendisi bu davayı yakından deneyimlemiş, ateşiyle dağlanmış, gözlerini birinci Nekbe ve akabinde ortaya çıkan sonuçlarla açmış, ikinci Nekbe ve beraberinde getirdiği yıkımla da sarsılmıştır. Böylece silahlı direnişin zafere erişeceği günlerin hayalini kurmaya başlamış, ancak Filistin Devrimci Güçleri'nin Lübnan'dan çıkmasıyla bir şok daha yaşamış ve Filistin silahlı direnişi amacından uzaklaşmıştır. Sonrasında Birinci İntifadayla ümitleri yeşeren Filistinli Romancı; Oslo, Madrid ve Yol Haritası arifesinde bu ümidini tamamen kaybetmiş, kendini adeta çöllerin ortasında savunmasız bir durumda bulmuştur.⁷⁹

2.3.1 Ğassân Kenefânî

Yazar, eleştirmen, romancı ve şair Ğassân Kenefânî, 1936 yılında Akka'da doğdu ve 1972 yılında suikastla öldürüldü. Kenefânî, özel edebi kişiliğine ve çok sayıdaki romanlarına rağmen Ülkemizde hakkıyla tanınmamaktadır. Kenefânî'nin bir edebiyatçı olarak ortaya çıkışı, 1963'te رجال في الشمس / *Güneşin altındaki adamlar* adlı romanıyla, Arap entelektüel kesimlerinin Filistin davasını derinden benimsediği bir genel kültür ve düşünce ortamında olmuştur. 1948'deki Nekbe'nin sonuçlarından biri, Filistin Halkının vatanından kaçışı ve diğer Arap ülkelerinde sığınmacı olarak yaşamını sürdürmesi olmuştur. Bu koşullar altında toplumsal ve siyasal alanda çok sayıda kurban verildi. Söz konusu bu koşullar ve durumlar, başkalarının uyguladığı zulme ve zorbalığa kurban giden insan imgeleri şeklinde Filistin romanına açık bir biçimde yansımıştır.⁸⁰

Kenefânî, ikinci kuşak Filistinli romancıların öncülerinden sayılır. Bu Romanın kurucu Babası ise Halil İbrahim Beydes / خليل إبراهيم بيدس tir. Kenefânî'yi Mahmûd Derviş⁸¹ ile (ö. 2008) kıyaslamak belki mümkün olabilir. Birincisi roman alanında, ikincisi ise şiir alanında yetkindir. Her ikisi de Filistin trajedisini yaşayarak deneyimlediklerinden ve siyasi kimliklerinin de etkisiyle bu trajediyi olağanüstü bir incelik ve ustalıkla anlatabilmiştir.

⁷⁹ Derdüne, Midhat, *Filistin Romanında Mültecinin İmajı*, Analiz Çalışması, Kudüs Açık öğretim Üniversitesi, 2012, s. 5

⁸⁰ Colenkrodi, Saide Mirhak, Ğassân Kenefânî'nin size kalanlar/ ما تبقى لكم romanına dair karşılaştırmalı bir araştırma, Çağdaş Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, sy. 6, 1969, s.150

⁸¹ Mahmud Derviş, adı devrim ve vatan temalı şiirlerle özleşen en önemli Filistinli, Arap ve Dünya çapındaki şairlerden biridir.

Kenefânî, hafif bir mizah dokunuşu ve şiirsel duyarlılık içeren kendine has bir üslup yaratmıştır. Kenefânî, edebiyatını Filistin davasına adanmış ve insanlarla arasındaki toplumsal etkileşimi ön planda tutarak hayatındaki realitesinin edebi çalışmalarını yoğun bir biçimde şekillendirmesine izin vermiştir. Nitekim Ğassân Kenefânî'nin öykülerini okuyan, karakterlerinin basit halk çocuklarından oluştuğunu hemen fark eder. Bunların çoğu, temiz duygulardan hareketle çalışan, hikmet yaşına henüz ermemiş çocuklar yahut gençlerdir. Aralarında üstlendiği rolün veya uğrunda çabaladığı hayati amacın felsefi boyutlarıyla ilgilenen olmadığı gibi, neden ve niçin sorularını da akıllarından geçirmezler. Dahası aralarında ölen babasının arkasında bıraktığı büyük bir ailenin yükünü taşıyan ve sefaletle boğuşan ama bu durumdan hiç şikâyet etmeyenler de var. Bütün bunlara rağmen bu kişiler böyle durumlarda olumsuz davranış sergilemezler, ancak melekler kadar temiz de değillerdir.⁸²

Bir eleştirmen, ressam ve yaratıcı kişilik olarak Ğassân Kenefânî, başından sonuna kadar vatanından uzakta kalan ve parçalanmış bir Filistinli yazar olarak yaşadı. Sırf kendi halkının ve milletinin geçmişinden başka bir şeyden ibaret olmayan bir geleceğin kederli ışığında hayalleri dağılıp sönen Arapların hazin durumu söz konusuydu. Bu hazin durumun neden olduğu sorunlara beyhude çözüm bulmaya çalıştı. Kenefânî, kendinden şöyle bahseder: "Filistin'den 11 yaşında ayrıldım. Orta sınıfa mensup bir ailenin çocuğuydum. Babam bir avukat idi ve ben bir misyoner okulunda okudum. Orta sınıfa mensup bu aile bir anda çöktü ve bizler mülteci durumuna düştük. Babam, sınıfsal köklerinin ve soyluluk duygularının verdiği rahatsızlıktan dolayı çalışmayı bıraktı. Çocuk ve ergen olan bizler ise aileyi geçindirmek için çalışmaya başladık." ⁸³

Ğassân Kenefânî'nin çalışmaları, bir tarafında "rüya ve gerçek" ve "devrim ve gelecek" olan, diğer tarafında ise "Ben ve diğeri" olan ikilem şeklindeki "Kenefânî" görüşünü ortaya koyması bir yana, Milli kaygılarla doludur. Zira Kenefânî, kendine özgü sanatsal araçlarını en etkin biçimde kullanmaya çalışmış ve görüşlerini okuyucusuna aktarma becerisini kazanmak için çaba ve gayret sarf etmiştir. Gerçek tecrübelerin üstün sanatsal araçlarla Kenefânî'nin şahsında birleşmesi ve ileri seviye bir sanat çalışmasını ortaya çıkarmak için

⁸² Es-Sâmerrâî, Ahmed Haşim, *Edebiyatçı Ğassân Kenefânî*, Modern Filistin Edebiyatı Araştırmaları Ansiklopedisi, 4. Bölüm, 132, s. 238

⁸³ Es-Sultân, Muhammed Fuad, *Ğassân Kenefânî'nin "Güneşin Altındaki Adamlar/ رجال في الشمس" öyküsü*, Eleştiri, Aksâ Üniversitesi Dergisi, Cilt: 11, sy. 2, Haziran 2007, s. 3

bir diyalektik bütünlüğü içinde kaynaşması, onun Filistin felaketini bütün trajik koşullarıyla roman ortamına taşıyan ilk Filistinli Arap yazar olmasını sağladı. Ğassân Kenefânî dışında hiçbir modern Arap roman yazarı, öykü alanında Filistin Halkının trajedisine onun kadar etkin bir biçimde ışık tutmamıştır. Kenefânî, reel hayatını ve bir öykü yazarı olarak kendini, Filistinlilerin özel koşullarını gün yüzüne çıkarmak ve Arapların onlara yönelik çelişkili tutumlarını incelemek için adamıştır. Düşüncelerini ifade etmiş ve okurlarına -içeriği Filistin insanının mücadelesiyle bağlantılı olan- gerçekçilik akımıyla bağlanmıştır. Kendisi de bu konuyu şu sözleriyle vurgular: “Romanlarımdaki kahramanların tamamını, hayallerden değil, beni şok eden gerçeklikten/ hayatın içinden ilham alarak kurguladım”.⁸⁴

Ğassân Kenefânî, davasıyla ve halk kitleleriyle kaynaşıp birleştiğini ifade ediyor. Ancak bu kaynaşma farklı türden bir kaynaşmadır. Zira yazarın eserlerinde çeşitli sınıflara ayırdığı karakterleri, Filistin insanına ve bu insanın davasına yönelik tarihsel bakışına işaret etmektedir. "Bu sınıflar, sırf sanatsal ve ideolojik çalışmalarındaki sosyolojik ve politik muhtevanın özellikleriyle belirlenmez, bilakis hayatın gerçekliğiyle olan etkileşim hareketlerinde karakterlerini biçimlendirmek için sunabileceği temel araçlarla, gelecek görüşüyle ve yazarın açıklamaya çalıştığı hedefle (de) belirlenir. Bu da okurun bu sınıfları kendiliğinden aramasını sağlar ve mevcut oluşumun gereklilikleriyle uyumadığı takdirde rahatsızlık duymasına neden olur. Ana merteye ise, esas itibarıyla o mertebenin; kaderi tesadüflere bağlı olan kişisel şeylerin üstünde belirli bir genellemeye erişecek kadar bilinçli bir çıkış sergilemesini sağlayan bilincinden ve bu konudaki kapasitesinden kaynaklanır".⁸⁵

Kenefânî'nin öykü ve roman alanındaki çalışmaları, Filistin davasının geçirdiği süreçleri yansıtmaktadır. Kenefânî, gerçekçi ve samimi olan her şeyin derinliğine inmiş, tutumunu belirlemiş ve hiçbir zaman vazgeçmediği rolünü yerine getirmiştir. Bu sayede okuyucusuna ulaşmayı ve onu ikna etmeyi başarmış, dahası yanında yer almasını garantilemiştir. Bunu da olgun bir sanat anlayışı ve bilinçli bir devrimci içerikle yapmıştır. Ğassân, bütün bir ümmetin vicdanını temsil ediyordu. Onun tek suçu hem sözünün hem de eyleminin olmasıydı. Gururla, başı dik bir biçimde ve meydan okurcasına Filistin'e olan aidiyetini/bağlılığını haykırıyordu. Ğassân, davası kadar büyük bir yazardı ve o davasıyla bir bütündü. Araları

⁸⁴ Qaffi, Samar, *Ğassân Kenefânî 'nin "Hayfa'ya Dönüş/ عائد إلى حيفا" Romanında Anlatı Yapısı*, Yüksek Lisans tezi, Mesila Muhammed Boudiaf Üniversitesi, 2015, s. 29

⁸⁵ *İşgalden Direnişe Arap Romanı*, s. 240

ancak dinamitle açılabilirdi. Nitekim Siyonistler ödleğe işlenen cinayet gecesinde öyle yapmışlardı. O ve vatan bir madalyonun iki yüzüydü, bir tüfeğin ya da bir kalemin iki yüzü, tek bir ses idiler, ölen ama yaşamaya devam eden bir ses, tıpkı bir ağaç gibi, ölse bile ayakta durmaya devam eden, kökleri toprakta, dalları ve yapraklarıysa işgal altındaki topraklara kadar uzanan bir ağaç. O, utanç ve boyunduruk bataklığında korkakça ve suskun bir biçimde yahut *Güneşin Altındaki Adamlar* romanında olduğu gibi teslim olarak ve hiçbir çılgılık atmadan, isyan etmeden veya yüksek duvarları vurup aşındırmadan pas tutmuş kapalı mekânlarda ölmeyi hiçbir zaman kabul etmedi." ⁸⁶

Ğassân, ilk roman çalışması olan *Güneşin Altındaki Adamlar*'dan itibaren, Filistin'in varlığını anlamlı kılan hayati meselelere ve Filistinlilerin tecrübelerinin özünde yatan konulara odaklandı. Burada *Filistinliler* ifadesini kullanmaktan kastım, Ğassân'ın çeşitli roman çalışmalarındaki karakterlerini seçmek suretiyle Filistin'in durumunu genişçe tasvir etme konusuna özen gösterdiği ve bu karakterleri, romancının okuruna ulaştırmaya çalıştığı anlamın/ anlayışın oluşmasıyla son bulan bir test sürecine tabi tuttuğudur. Bu da demek oluyor ki Filistinlilerin bireysel tecrübeleri baştan itibaren toprağından koparılmış bir halk olan Filistin halkının gerçekleriyle sınırlı ve buna bağlıdır. Filistinlilerin bireysel tecrübelerinin toplu tecrübenin içinden geçmeden ve bu toplu tecrübenin baştan beri etkisinde kalmadan yaşaması ve gelişmesi mümkün değildir.⁸⁷

Kenefânî'nin çalışmalarını iyice okuyup incelediğimizde, onun edebi çalışmalarının Filistin'in kurtuluşunu amaçlayan direnişle alakalı olduğunu görürüz. Bundan dolayıdır ki Ğassân'ın gerek araştırmalarında gerek öykülerinde veyahut tiyatro eserlerindeki ana konusu, hayatın bir çileye dönüştüğü Filistin'in kendisi olmuştur. Kenefânî ayrıca *Siyonist Edebiyata Dair/ في الأدب الصهيوني* kitabında siyonist edebiyatı kaleme almıştır. " ⁸⁸

Kenefânî, roman türündeki biçim çeşitliliğinden istifade ederek çalışmalarındaki bu temel düşüncüyü vurgular. Romanlarındaki biçim çeşitliliğini ve tecrübesindeki gelişimleri *Size kalanlar/ ما تبقى لكم* romanında görmek mümkündür. Kenefânî'nin bu eserinde söz konusu biçim çeşitliliğini gerek anlatım çeşitliliği sayesinde gerekse toprağı romanın ana

⁸⁶ Et-Tubûli, Abdülmatlûb Abdülhamid, *Ğassân Kenefânî 'nin Romanlarında Ölüm ve Ölümün Anlamı*, s.11

⁸⁷ *Günümüzde Filistin Romanı*, s. 3

⁸⁸ *Edebiyatçı Ğassân Kenefânî*, s. 239

karakterlerinden biri haline getirerek ve belirli bir ana fikri aktarmak için karakterlerin anlatım araçları olarak kullanıldığı fikirsel anlatım (fikir / düşünce anlatımı) şeklinde sağladığını görürüz. Ancak Ğassân'ın roman deneyimindeki en dikkat çekici yönü, Filistin halkının tarihi tecrübesini ve bu tecrübenin endişe/gerilim unsurları ile iç zenginliğini ifade edebilmesidir.⁸⁹

2.3.2 Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (1920 – 1994)

1920 'de Betlehem'de dünyaya geldi, ebeveynleri Hıristiyan ve okuma yazması olmayan fakir bir ailede doğdu ve babası zayıf bir inşaat işçisi idi. Betlehem'de Süryanice Ortodoks Okulu'nda, daha sonra Kudüs'teki Reşîdiye Okulu olan Betlehem Ulusal Okulu'nda eğitim gördü ve daha sonra Kudüs'teki Arap Koleji'ne katıldı. Üniversitede okuduktan sonra İngiltere'ye burs için seçildi. Önce Exeter Üniversitesi, İngiltere'de okudu ve burada İngiliz edebiyatı alanında master derecesi aldı. Kudüs'e döndükten sonra iş arıyordu, ancak mevcut krizin yoğunlaşması nedeniyle Irak'a gitti ve Bağdat'a yerleşti. Bağdat'ta Fen Edebiyat Fakültesi'nde profesör oldu ve Bağdat Modern Sanatlar Grubu Irak'ta en tanınmış sanatçıları bünyesinde barındırırdı.⁹⁰

Cebrâ, halkının mücadelesine ve toprağına tecavüz edenlere direnmeye ve barış içinde yaşama hakkı için gözlerini açtı. Belleğinde anılarını ve hikâyelerini yansıtan kahramanlık ve direniş sahneleri vardı ve protestolar, gösteriler, vurulma sahneleri ve kararmış hayatlar, insanı savunan Filistin kanını edebiyatına aksettirdi.⁹¹

Çeşitli boyutları, yönleri, hikâye kitapları, romanları, şiirleri, denemeleri ve edebi araştırmaları olan çok yetenekli bir yazardır. İngilizce eleştiri ve çeviri, özellikle de Shakespeare'in⁹²(ö. 1616) çeşitli kitaplarıyla ve çeviri eserleriyle ilgileniyordu.⁹³

⁸⁹ *Günümüzde Filistin Romanı*, s. 2

⁹⁰İbn İbâdî, Huseyn, Şems, Muhammed Cihân, *Cebrâ ve 'l-Kıssatu 'l-Kaşira*, Faşliyye Dirâsâtu 'l-Edebi 'l-Mu'âşır, 2. yıl, sy. 8, 1969, s.76.

⁹¹ Abünadâ, Velîd Maĥmûd, *el-Ķuds fî Rivâyât Cebrâ İbrahîm Cebrâ Rivâyet Es-Sefîne Unmûzecen*, Baĥş Muĥaddem li 'l-Mu'temeri 'l-Ĥâmîs li Kulliyeti 'l-Âdâb, el-Câmia 'tu 'l-İslâmîyye, Gazze, 2011, s. 49

⁹² İngiliz şair, tiyatro yazarı ve özellikle İngiliz edebiyatı ve genel olarak dünya edebiyatında meşhur bir oyuncu.

⁹³ *Cebrâ ve el-Kıssatu 'l-Kaşira*, s.76.

Romanda, romancının projesi diasporadaki kişisel Filistin karakterini ele alan, Arap tadı ile önceki roman kuşaklarının ötesine geçen, en önemli eserleri arasında modern bir yazı tarzı arayışıyla karakterize edilir *es-Sefîne* (Gemi), *el-Bahş 'an Velîd Mes'ûd* ve *'Âlem Bilâ Harâ'it* (Haritaları Olmayan Dünya) Abdulrahmân Munîf in⁹⁴ (ö. 2004) iştirakiyle⁹⁵ yazılmış bir eserdir.

Yabancı edebiyat okurlarınca Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, edebiyatın en usta çevirmenlerinden biri olarak bilinir, aynı zamanda birçok büyük eser bırakarak büyük bir yazar ve Arap Kütüphanesine toplam 79 eserden fazla verdiği toplam çalışmayı bırakır. Ancak aynı zamanda bir ressam ve eleştirmen. Shakespeare'in eserleri de dâhil olmak üzere birçok önemli eseri İngilizceden tercüme ettiğinde eserleri bir düzineden fazla dile tercüme edilmiştir. Cebrâ, çeviriye ek olarak roman, şiir ve eleştiri ile uğraşan en üretken Arap yazarlardan biri olarak kabul edilir. Bazı Filistin çevrelerinde "Ebû Sudîr" olarak biliniyordu; İngilizce veya Arapça olmak üzere birçok makalesinde bu lakabı kullanıyordu. Cebrâ, Arap okuyucuya modern okullarda ve edebi okullarda tanınan en tanınmış Batılı yazarları sundu. Shakespeare'in çevirilerine ek olarak, Amerikalı yazar William Faulkner Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Batı edebiyatının gözünden birkaç eseri terbiye ve şiddet romanı da dâhil olmak üzere çevirdi. Bu önemli sunum ve tanıtım için olmasaydı, Arap okuyucuları anlamakta zorluk çekebilirlerdi, Cebrâ romanının eserleri, halkının trajedisinin derinliğini ve yüzünü ifade etmek için ilham veren güçlü bir imge sağlayabilir.⁹⁶

Cebrâ, romanın başında kısaca görülen veya atıfta bulunan karakterlere geldiğinde geri alma yöntemini kullanır; yazar, kişisel yaşamın önemli yönlerini aydınlatmak için not ya da itiraf yöntemine başvurmuştu. İtiraf veya hatırlatma yöntemine dayanan romanlarda kısmen veya tamamen bulunabilir. Bu alım türü, "Walsal Raouf" un anılarını bulduğumuz gibi dürüstlük ve gerçekçilik ile karakterize olan özel bir vazgeçilmez karakterin vizyonundan kaynaklanıyor, duygularını akıcı ve entelektüel arka planda ifade ediyor.⁹⁷

⁹⁴ Suudî Arabistanlı yazar ve romancı. Yirminci yüzyılda en iyi bilinen Arap romancılardan biri. Siyaseti edebiyatla birleştirmiş ve kendini direnişçi yazar olarak nitelemiştir.

⁹⁵Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, *el-Edîb Evvelen Ami'l-Mutercim Evvelen*, Şehriyyetu'l-Kitâb, sayı: 6, 1. Yıl, 2016, s. 30.

⁹⁶ Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, a.e. s. 30.

⁹⁷ Tahmâsibî, 'Adnân, *el-Mer'atu 'Înde Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (el-Bahş 'an Velîd Mes'ûd, es-Sefîne Umûzecen)*, Câmî'atu Tahrân, s. 6.

Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, tüm romanlarında ilk sorunun Filistin davası olduğunu ve Arap meselesi, geri kalmışlığı, Arap zamanının kaybedilmesi, Arap kaderine dokunması gibi diğer konuların varlığına rağmen Filistin meselesinin romanlarında hep en önemli konu olarak kalmaya devam etmektedir. Cebrâ'nın romanlarında fark edilen onun sıklıkla anılarına ve özellikle de çocukluk günlerine başvuruyor olmasıdır. 1948'de Bağdat'a yerleşmeye gittiği günler de buna dâhil edilebilir. Romanı yazdığı dükkânda belleğindeki anıları kâğıda dökmüş, bu nedenle, yazar zaman zaman sıcaklığın ve gururun nabzını taşıyacak bir şekilde çocukluğuna geri dönerek, geçmişin rahmindeki anları geri getirmek için, bu travmada geçmişe geri dönmek, başka bir ülkede ulusal bir hedeftir ve ilk vatanı belleğin sınırlarının gerisinde kalıyor. Cebrâ, *Es-Sefîne* romanında sembollere başvurmuştur. Bu romanda anlatılan ve dalgalarla boğuşan Filistin'in ta kendisidir. Gemi su, gelgit dalgaları, rüzgâr hareketleri, sirenler, kuşlar, korku, nostalji, hırs, karışıklık ve sefalet gibi şeylerin etkisine uğrar.⁹⁸

Roman okuyucusu, Cebrâ'nın roman yazma sanatında yeni yollar açtığını fark eder, özgür ve liberal figürlerin inşası ile sınırlı olmayan, en üst düzeyde özgürleşmeyi amaçlayan yeni bir sanat devrini başlattığını okuyucu belirtmektedir. Zengin kültürel çeşitliliği ve derinliği ile taşıyor. Aynı şey roman yazma tekniği, zaman kavramı, şimdiki zaman, anlatım dili, düzeyler ve katmanlar ve karakter oluşturma seviyesinde de geçerlidir. Buna ek olarak, arkadaşı Abdurrahmân Munîf ile *'Âlem Bilâ Harâ'it* romanında okuduğumuz tek bir romanın ortak yazarlığını deneme girişimi de var. Romanın yanında, otobiyografisi ve bazı anıları, iki seçkin eser: *El-B'iru'l-'Ûlâ* (İlk Kuyu) ve *Şâri 'u'l-Emîrât* (Prensesler Bulvarı), dilin, etkinliklerin ve imgelerdeki metnin zevkine, biyografileri ve anıları yazmak için yeni bir yön ekliyor..⁹⁹

Cebrâ İbrâhîm Cebrâ'nın dili, çeşitlilik ve zenginlik bakımından diğer romancıların dilinden ayırt edilir. Dilsel servetini karakterlerine dağıtır. Aydınların kültür dili, soyutlamaları ve sertlikleri, şairlerin şiir dili, narinliği ve şeffaflıkları. Basit bir dil, basit insanlar içindir; böylece dil, bir anlatı veya diyalog dili olsun, karaktere ulaşmanın bir aracıdır.¹⁰⁰ Cebrâ'daki dil, ilhamı ve kontrolü şaşırtıcı derecede muhteşem doğasında inanılmazdır. Bununla

⁹⁸ <http://www.alyaum.com/article/1071153>

22-03-2017

⁹⁹ <http://alarab.co.uk/?id=40915>

2017-03-28

¹⁰⁰ *el-Mer'atu 'Inde Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (el-Bahş 'an Velid Mes 'ud, es-Sefîne Umûzecen)*, s. 6.

birlikte, yazarlığı mucizevidir. Arapça elindeki her anlamda yumuşak bir hamur gibi şekil alır. Çok yetenekli bir kurgucu ve öyle ki bazen Shakespeare seviyelerine erişen bir dil kullanmaktadır. Dilin kullanımını açısından roman dilini hiçbir yapay ifadeyi ön plana çıkarmamaktadır. Dil konusunda üst seviyeyi temsil eder. Edatları, bağlaçları, tabirleri ve güzellikleri kullanmada tam bir ustadır.¹⁰¹

Sanatsal açıdan, Cebrâ romanlarında dâhidir. Romanlarında yaratıcılık ve güzellik barındırır. Ayrıca, Filistinlinin ve kendi dünyasının sırrına girme konusunda oldukça başarılı. Başka ülkelere yerleşen Filistinlileri öven bir üstünlük takıntısı var. Üçüncü şey, Filistinliler ile karşılıklı ilişkinin açık ve net bir şekilde Filistinlinin içinde yatan Filistinlisiyle bağlantısının teyididir. *el-Bahş 'An Velid Mes'ûd*, başarı faktörlerinin Filistinizm olduğuna inandıklarından kaynaklanan başarısızlık etkenlerini dile getirir.¹⁰²

Cebrâ'nın hayatında yabancılaşma, sürgün ve yerinden edilme olgusu olumsuz bir faktör değil, daha ziyade olumlu bir şeydi ve kendisinin ve diğer Filistinlilerin yeni gerçeğini yerine getirmesi için teşvik edici bir şeydi: kendini gerçekleştirme. İnsanoğlunun çok sıkıcı bir hali vardır, fakat yabancılaşma ve sürgün yoluyla daha önemli ve tehlikeli, kendini gerçekleştirme, etrafında, dalgalar ve rüzgâr esnasında boşa harcanmış bir tuğla, bir taş gibi kurulması ve erozyon ve bu onu geriye itti, millet gerçeğe gözlerini açsın diye itti ve yenilgi için nedenleri aramaya başlar¹⁰³

Yazarlardan bazıları, Ğassân Kenefânî gibi yararlarını elde ettikleri için şanslı. Cebrâ gibi diğerleri şanslı değildi. Bütün insanlar Cebrâ, Cebrâ diyorlar, ancak Cebrâ hakkında çalışmalar istiyorlarsa, onları bulamadığını göreceksiniz.¹⁰⁴

2.3.3 Emîl Hâbîbî

Emîl Hâbîbî, edebiyatın bir direniş literatürü olarak tanımlandığı modern Filistin edebiyatının seyrinde seçkin bir yere sahiptir. İşgal altındaki topraklarda yalnızca sabit

¹⁰¹ El-Hatîb, Hûsâm, *Zılâl Filisîniye fi 'l-Tecrubeti 'l-Edebiyye*, Merkezu'l-Ebhâs, 2. Baskı, Râmallah, 2013, s. 65.

¹⁰² El-Hatîb, Hûsâm, a.e.. s. 65.

¹⁰³ Ebû Şâvîş, Hamâd Hasan, 'Avâd, İbrâhîm Abdurrâzzîk, *El-İğtirâb fi Rivâyeti el-Bahş an Valid Mes'ûd li Cebrâ İbrâhîm Cebrâ*, Mecellatu'l-Câmia 'tu'l-İslâmiyye Silsiletu'd-Dirâsâti'l-İnsânîyye, 14.cilt, sy. 2, 2006, s. 4.

¹⁰⁴ El-Hatîb, Hûsâm, a.g.e., s. 59.

Filistinli adamın derinliklerinde olan şeyi ifade etmekle kalmayıp, aynı zamanda Siyonistlerin varlığıyla kararlılığın ve günlük çatışmanın ön planda olduğu şair ve yazarlardan biridir. Hâbîbî, Filistinlilerin işgale karşı mücadelesinin görgü tanığıydı. Filistin halkı çeşitli haksızlık, adaletsizlik, eşitsizlik, baskı ve yabancılaşma yaşıyordu. Emîl Hâbîbî’de halkı için, işgal altındaki topraklarında yaşıyordu.¹⁰⁵

Emîl Hâbîbî Arap topraklarını hiç terk etmedi, 1948’de Filistin’deki tüm Arapları sürükleyen selin acısını hep yaşadı ve her noktayı, her damla, her düşünceyi veya kelimeyi ve her hareketi kontrol etmek için tıpkı ahtapotun kollarının kademeli olarak gerdiği gibi bu halka yapılan baskıyı da yaşadı. 1967 ve 1973’teki çatışmanın sona erdiğini gördü. Böylece, 1954 yılına dair yazdığı eseri, yıkıcı sel baskınından değil, hile, şiddet, düşünce ve sanatla yüz yüze geldiği bilinçli bir interaktif kayıttı. Bu yazarın yazıları, Filistin’in Arapçılığına ve halkının özgürlüğüne karşı çıkan her şeye cesur bir cevap veren şeyin merkezinde yer almaktadır.¹⁰⁶

Emîl Hâbîbî ile Filistin romanı, hayal çemberinin ötesine geçerek Siyonist işgal altındaki gerçeğe dönüştü. 1948 Nekbe’den önce Filistin’i terk etmeyi reddeden yazarlardan biridir Emîl Hâbîbî. Daha sonra siyasi faaliyet yürüterek 1940’tan beri Filistin Komünist Partisine sarıldı, nihayet kendisini edebi çalışmaya adanmak üzere istifa etti. Her ne kadar Emîl Hâbîbî’nin komünizm üyeliği İsrail Komünist Partisi’nin bir üyesi olsa da, onun Arap bilinci, özellikle de 1989’da, ülkenin içine girdiği ve dışlandığı an bir sürü gürültülü, fırtınalı günleriydi.¹⁰⁷

Emîl Hâbîbî, edebiyat dünyasına romana yaklaşımdan farklı üç eser sundu. Bunların ilki 1969’da *Sudâsiyyetu’l-Eyyâmi’s-Sitte* (Altıgen Altı gün) idi. Daha sonra 1972’de *el-Vekâi’i’l-Ġarîbe fi ihtifâ’i Sa’îd ebî’n-Nahhâsi’l-Muteşâ’il* (Said Ebû’n-Nahhâs’ın ortadan kaybolması ile ilgili Garip Olaylar), ve son olarak da 1980’de *Lekk İbn Lekk* adlı eserinde üç seansa dayalı bir oyun hikâyesini anlattı. Anlatım ve diyalog arasında romancının esnekliğini kazandı ve Fon’u görüntüleme ile onun içinde temsil veya temsil arasındaki farklı kişilikleri

¹⁰⁵ Zebâdî, Vafâ’, *el-Mer’atu’l-Filisîniyye beyne’l-lucû’ ve’l-’Avde*, Merkez Bedil, 1. Baskı, Beytullahm, Filistin, 2011, s. 9.

¹⁰⁶ Abdullah Muhammed Hasan, *er-Rif fi’r-Rivâyâti’l-’Arâbiyye*, Kuveyt, 1998, s. 207.

¹⁰⁷ *El-İtticâhu’l-kavmî fi’r-Rivâye*, s.196.

uyandırdı; kurgu altı unsurları, karakterlerin yer olmadığı ilgi ve atmosfer ile vizyon birliği içinde sınırlı kaldı.¹⁰⁸

Romancı Emîl Ḥabîbî'nin eserinde, modern romanın güzel sanatlar biçiminde kullanılan melez bir form sağlamak için anlatısında geleneksel formlarından yararlanma konusunda yeni bir girişim buluyoruz. Şiir ve atasözünün tırnak içinde ve eserin anlatı yapısında eridiği karmaşık bir anlatım ağı, metnin merkezi bir figür olan *Sa'id ebû'n-Nahhâs*'ın karakteri etrafında döner. Görünmez bir şekil, ancak sözlü ve durumsal çelişkiler sadakatinin doğasını ve aynı zamanda evsiz, yurtsuz bir halkın kendi topraklarında yaşadığı bir kara mizahı ortaya koymaktadır. Emîl Ḥabîbî *Lekk İbn Lekk* ve *Uḥṭî'e* (Hatalar) romanı, anlatı bakımından melezleştirme tarzını oynamaktadır. Son çalışmasında *Serâyâ Bintu'l-Ġûl* (Gulyabanî'nin Kızı Serâyâ) *Elf Leyle* ve *Leyle* (Binbir Gece) adlı eserde yer alan hikâye yöntemlerini kullanıyor; hikâyenin romanı, alıntılanan şiirler, Yeni olaylarla tarihsel gerçekçilik, mekânsal ve zamansal arka planları aydınlatan kenar boşluklarının kullanılması Masallar ve oyun dilbilimsel ve grafiksel, yazarın karakterinin ortaya çıkışı ve gerçek hikayesi anlatı kıvrımları ile birlikte görünümü yer almaktadır.¹⁰⁹

Emîl Ḥabîbî, çoğunlukla romanlarını ortaya koyarken bu romanlarına temel kurguyu dâhil ederek ve gerçek olayları seslendirerek gerçekleştirir. Bunu yaparken sözleri, olay yerinde izlenimleri yorumlar ve olayları ve şahısların parodisini kullanır. Emîl Ḥabîbî, Hibridizasyon (kültürleri birleştirilmesi) metodunu kullanmıştır ve Batı'nın kurgusal biçiminin pençesinden çıkmaya çalışmıştır. Emîl Ḥabîbî'nin çalışmalarının ayırt edici ve şaşırtıcı bir şekilde Batı romanı formunun dışına çıkmaya çalıştığı başka bir Filistinli romancı, belki de bir Arap olmadığını söylemek mümkündür. Emîl Ḥabîbî'nin roman tecrübesi hakkında çok şeyler yazıldı, Arap romanında tanıtılan biçimsel gelişmeler ve romanlardaki karakterler ve diğer romancılar arasında kurduğu dengeler hakkında yeniden düşünölmeye ve yeniden incelenmeye ihtiyaç vardır.¹¹⁰

Yazarın eserinde ana karakteristikler, zamanı tasvirinin sahnesini veya çileye uğramış halini sınırlandırılmamaktadır. Arapların ve kültür tarihlerinin tüm dönemlerdeki acı deneyimleri

¹⁰⁸ *Er-Rîf fi'r-Rivâyâti'l-'Arâbiyye*, s. 207.

¹⁰⁹ *Er-Rivâyetu'l-Filistîniyye fi'l-Vaḳti'r-Râhin*, s.4.

¹¹⁰ a.e, s.4.

ve deneyimleri de başarılı bir şekilde sunulmuştur. Buralar Filistin'in bütün toprakları, şehirleri, köyleri, yolları, dağları ve ovalarıdır. Bu yerler insanlar, ağaçlar, sular, topraklar, hazineler ve mülkler dışında neler içerebilir ki, herkesin buralardaki cazibeye dayanarak Filistin'i tarihsel bir coğrafi değerlendirmeye tabi tutması mümkündür. Yahudi otoritesi tarafından iç ve dış Araplar üzerinde cehalet girişimleri veya değişik zorluklarla dolu yöntemler gelmektedir. Bununla birlikte, yazar onu bu yöntemin doğasını tercih edebilecek konulara sokmasına izin vermemektedir. Onun derin kültüründen, alaycı ve alaycılığından ve kasvetli durumlarda bile ironisini görme biçiminden kaynaklanan mizahi bir tarzı vardır.¹¹¹

2.3.4 Seħar Halîfe

Seħar Halîfe, 1941'de Batı Şeria'daki en büyük şehir ve vilayet olan Nablus şehrinde dünyaya geldi. 1967 savaşında İsraililer tarafından işgal edilen bu şehirde büyüdü ve hayata atıldı. İşgal, ve zulmün en şiddetlisini yaşıyordu. Yarattığı çoğu karakterlerde özgürlük ve haysiyet vücut bulmuştu. Üç yıllık Lisans eğitimini tamamladıktan sonra, 1974 'de *Lem Na 'ud Cevâri Lakum* (Artık köleniz değiliz) adlı ilk romanı yayınlandı. Seħar Halîfe, sadece Birzeit Üniversitesinden değil aynı zamanda Ramallah yakınlarındaki Sanat Fakültesi'nden de mezun olmuştur. Yüksek lisans çalışmalarına devam ederek Kuzey Carolina Üniversitesi'nden İngiliz Edebiyatı alanında yüksek lisans ve ardından *Amerika Kadın Edebiyatı* konulu teziyle de Iowa Üniversitesi'nden doktora derecesi aldı.¹¹²

Seħar Halîfe, romanlarındaki ciddiyet ve Filistin gerçeğinin sorunlarına olan bağlılığı, özellikle de en çok dikkat ettiği toplumsal meseleler nedeniyle tüm Arap başkentlerinde bilinen Arap kadın romancılarından biridir.¹¹³ O, öldürülmek üzere bir saldırıya da uğradı. Belki de Filistinli kızların gücünün hassasiyeti ve direniş çalışmalarına kalıcı katılımı ile her zaman özgürlüğünü almak isteyen birileri onun karşısına her daim çıkacaktı. Bu doğrultuda Filistin ve Filistin direnişi hakkında yazan Filistinli romancılardan Seħar Halîfe, pek çok uluslararası dile tercüme edilmiş *Bâbu 's-Sâha* 'nın hikâyesi de dâhil olmak üzere dünyadaki

¹¹¹ *Er-Rîf fi 'r-Rivâyati 'l-'Arâbiyye*, s. 208.

¹¹² Ebû Beşîr, Bessâm 'Ali, *Cemâliyyâtu 'l-Mekân fi Rivâyeti Bâbu 's -Sâha li- Seħar Halîfe*, Mecellatu'l-Câmia 'tu'l-İslâmiyye, Silsiletu'd-Dirâsâti'l-İnsâniyye, 15. Cilt, Sy. 2, 2007, s. 285.

¹¹³ Tûtâh, Ğadîr Rıdvân, *el-Mer 'atu fi Rivâyât Seħar Halîfe*, Utrûhâtu Mâcistîr Ed-Dirâsâtu'l-'Arâbiyyetu'l-Muâ'sira, Câmi'atu Beirzeyt, 2006, s. 77.

romanlarının birçoğu etkili ve ünlü hale gelmiş bir yazardır. Onun romanları Arap romanı arasında en iyileri arasında kabul edilir.¹¹⁴

Seħar Halîfe, çalışmalarını gerçekçi ve romantik bir şekilde yazan Ğassân Kenefânî, Yaħyâ Yahlîf ve Reşâd ebû Şavâr gibi tanınmış bir Filistinli romancı kuşağından gelmektedir. Bu romancılar, yapıtlarında Filistin davasını vurguladılar ve yozlaşmış gerçekliği değiştirmede Filistin devriminin rolünü gösterdiler.¹¹⁵ Bu şahsiyetler Filistin'de ve Arap dünyasında genel olarak adanmış kişilikler olarak bilinir. Romanlarında Seħar Halîfe, kadınların Arap ve Filistin toplumundaki rolünü vurgulamaya odaklanır ve haklarını savunmalarını ister. Kadınların rolü, yalnızca kadının olumlu tarafını göstermek değil aynı zamanda ahlaki yozlaşma, işgalci ile işbirliği, cehalet ve diğer konularda da olumsuz tarafı ifade etmektedir.

Batı Şeria'da bir yazarın, çeşitli ritim ve lehçelerde, kelime dağarcığını ve düşünce tarzlarını uyandırmak için yazdığı başka bir Filistinliyle eşleşmediği herkes tarafından memnuniyetle karşılanan bir romancı ortaya çıkmıştır. Filistinlilerin ve özellikle de kentli insanların, sıradan işçilerin ve entelektüellerin katmanları olan Seħar Halîfe, karakterinin, eğitim seviyesinin ve karakterlerinin yaşam alanının tanımlanmasına göre dil çeşitliliğinde sanatsal bir tade sahiptir. Genellikle karakterlerini belirlediği "Nablus", hayatın bir tanımıdır ve gerçeklik için geçerlidir. Seħar Halîfe'nin edebi eserlerinin detayları iki ana konu üzerine odaklanmaktadır: Birincisi Filistin mücadelesi diğeri ise kadınların kurtuluş mücadelesidir.¹¹⁶

Seħar Halîfe 'nin romanlarının önemi, yapıtlarını tarihsel bir döneme dayandırması ve bu yapıtların toplumda sorunların yeni biçiminde ortaya çıkarılması, özellikle de ideallerine samimi olarak bağlanmasından kaynaklanmaktadır. *Eş-Şabbâr* (Kaktüs) ve *'Abbâdu'ş-Şems* (ayçiçeği) romanları, genelde, işgal altındaki topraklardaki devrim ile kadınların bu devrimdeki rolü arasında çifte bir ideolojik düşmanlık çalışmasında daima bir çelişki vardır. İşgalin haklarına ve sosyo-politik yapısına taraf olarak kadınlar arasındaki mevcut ilişkilerin doğası kendisini kadınlar için ideolojik söylemde daima ifade eden Halîfe genellikle yazarın herhangi bir romanında merkezi bir kadın figürü tarafından konuşturulur. Belki de onunla

¹¹⁴ *Esâlibu'l-Kelâmi's-Serdî fî Edebi'l-Mukâvemeti'l-Filistîni Rivâyetu Bâbu's-Sâha Unmûzecen*, s. 112.

¹¹⁵ *Cemâliyyâtu'l-Mekân fî Rivâyeti Bâbu's -Sâha li- Seħar Halîfe*, s. 269.

¹¹⁶ Perândûcî, Na'ime, *Tavzîfu'l-Hivâr el-Hivâru'd-Dâhili fî'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mukâvime (Rivâyetu's -Şabbâr Unmûzecen)*, el-Mu'temeru'd-Devlî's-Sânî li'l-Luğati'l-'Arabiyye, Dubai, s. 4

ilgili olan, *Lem Na 'ud Cevârî Lekum* 'den başlayan bu söylem, yani *Bâbu 's-Sâha* romanının okuyucusunda oluşan temel değeri görmezden geldiği anlamına gelmektedir.¹¹⁷

Sehar Halîfe, romanında kadınların feminist farkındalığın politik bilincinin ayrılmaz bir parçası olduğuna olan derin inancını ifade eder. Romanlarında, ikna edici teknik bir yaklaşımla, Filistinli kadın mücadelelerini ve bu mücadelelerin Filistin'in tam bir özgürlük mücadelesinin parçası olduğunu gösteriyor. Akıcı bir Arapça ile yazmasına rağmen, romanda diyaloglarda gerektiğinde Filistin lehçesini de gündelik ifadelerden ödünç alan olağanüstü bir kabiliyete sahiptir.

Sehar Halîfe 'nin yeni eserleri çağdaş Filistin romancılarının taşıdıkları endişeleri taşıyor ve Filistin meselesi ve özgürlük için direnmek, kadınların toplumdaki rolünü arttırmak ve vatana bağlılık gibi en ciddi konuları yansıttığını belirtmek gerekir. Sehar Halîfe tüm güçlülere rağmen bütün romanlarında gerçekçiliği derinden yansıtabilmiştir.¹¹⁸

Filistinli romancı, bireysel veya toplumsal imajı bir arada taşıyan dili ve ifadeyi yaratmayı başarmıştır. Romanlarını, görsel ifade ya da hayal gücü açısından toplumun gerçekleri dışından değil toplumdaki çekilen acıların ve yaşamın tam da içinden yazdı. Öyle ki duyguları karışık ve cesur bir şekilde çıkış hikâyesi bulunan romanlarını, kayıplar, sürgün felaketi, terör imgeleri, mültecilerin durumu, sefalet ve üzüntüleri ile mülteci kampları ve koşullarını içeren konuları anlatıyordu.¹¹⁹

Filistinli romancılar olayları ve insanları, ağaçlar, tepeler, ilkbahar, kırmızı toprak ve kuzeydeki Merc İbn 'Âmir ve çevresi ile güneydeki Gazze ve Refah kentlerinin orman bitki örtüsünün özellikleri ile kendi topraklarından seçiyorlardı. Romanlarda Kudüs'ün kendine has özel bir konumu olsa da "Nablus", "Jericho", Beersheba, "Gazze", "Cenîn" ve başka yerleri de romanlarına konu edinmişlerdir. Filistinli romancı, imajı korumak istemiyor ve tarih ile gerçekliği kasıtlı olarak çarpıtılan ve zorla değiştirilmeye çalışılan sahte imaja göre, vatanın hakkını ve onunla olan bağını oradan sürülmüş veya orada yaşamıyor olsa da teyid

¹¹⁷ *Er-Rivâyetu 'l-Filistîniyye fî 'l-Vaqtî 'r-Râhin*, s. 5

¹¹⁸ *Cemâliyyâtu 'l-Mekân fî Rivâyeti Bâbu 's -Sâha li- Sehar Halîfe*, s. 270.

¹¹⁹ *În 'ikâsu 'l-İrhâbi 's-Sahyûnî alâ 'r- Rivâyeti 'l-Filistîniyye*, s. 23.

etmektedir. Romanlar, Filistin'in imajını korumuş, Arap soyunu ve halkına olan bağlılığını kaydetmiştir.

Roman, kendi içlerinde yabancılara geniş bir dikkat göstermemiştir ve onları düşman bir taraf olarak görmüştür. Roman Arap dünyası içindeki ve dışındaki göçmenlerin göç yerlerine ve yeni bir hayat kurmak için fırsat aradıkları yerlere onlarla beraber yolculuk etmiş ve onların gönüllerindeki kaybolmayan o ümidi yansıtmıştır. Değişik ideolojileri benimsemiş birçok romanı sunarak bütün olabilecek ihtimalleri göz önüne sermiştir. Davanın ve çözümün dini yönünün olmasının yanında milli yönünün de bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu yönler bazen de sol ideolojilerle karışmış ve bir arada verilmiştir. Bazı romanlardaki okuma yazma bilmeyenlerin seviyesi, yenilenmeye daveti, geleneği bırakmayı ve memlekete sadık kalmanın anlamını kavrayabilir.¹²⁰

Yazar hayattan ve insanlardan ayrılan bir çitin arkasında yaşayamaz ya da kalamaz. Aksine, hayat akışını izlemek, eserin merkezinde etkin bir parçasıdır ve yazarların kendilerinin beyan ettiği şey budur. Cembrâ İbrâhîm Cembrâ: Yazar, toplum hayatının trajedisini izliyor; insanın hırsları, korkuları ve gururu arasında çalkantılarını izliyor, güllerin güneş yanıklığını görüyor ve yapraklar altında gizlenmiş yılanları görüyor; toplumuna gülümsüyor ve onun için göz yaşı döküyor.¹²¹

Edebiyatın hayatla ve daha sonra siyasetle olan ilişkisi, realist literatürün topluluk içindeki hareketin bir yansımasına bağlılık biçimidir ve yazarın kendisini bu hareketle bağlantılı olarak yaratıcı yazıda siyasi eğilimle ifade ederek bulur. Siyaset üzerine konuşmak, kendini edebi sahnede aldatmıştır. Bir şair, yazar veya romancı kendini siyaset hakkında konuşmak zorunda bulmuştur. Belki de Filistinli yazarlar, siyasetle en çok temas kuran kişilerdir. Vatan sorunları herkesi gölgesine almış ve en çok konuşulan konu haline gelmiştir. Hatta kendilerini bunlardan uzak tutmaya çalışan kişiler onları tekrar kendi dünyasına geri çekerken bulmuşlardır. Filistinlilerin günlük hayatlarında siyaset; Nizâr Kabbânî (ö. 1998)'nin şöyle söylediği gibidir.¹²² :

¹²⁰ *Er-Rîf fi'r-Rivâyeti'l-'Arabîyye*, s. 200.

¹²¹ *Cedelîyyetu'l-Edeb ve's-Siyâse fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye Rivâyet el-Mirâs*, s. 238.

¹²² Suriyeli şair ve diplomat. Romantik şiirleriyle meşhur olmuştur. Sevi ve kadın şairi lakabı ile bilinir. Nekbe'den sonra siyasetle ilgilenmeye başlamıştır.

İçtiğimiz kahvenin fincanında
Balkon çiçekleri içinde
Evimizin anahtarında
Gazete kâğıtlarında
Ve alfabede

Ğassân Kenefânî siyasete girmesiyle ilgili olarak şunları söylemektedir: "*Mülteci Kampında yaşadığımdan dolayı erken dönemde siyasete yöneldim, orada siyaset sadece sabah gazetesinde manşet değil, Filistin'in bugün 'Akka da evinde olmasını kontrol edenve ertesi gün ise Lübnan'da veya Suriye'de.*"¹²³

Edebiyat ile siyaset arasındaki ilişki tarih boyunca var olmuş ve olmaya da devam edecektir. Bazen olumlu ve olumsuz olan tartışmalara ve istikrarsızlığa dayanan iç içe geçmiş halde devam edecektir. Bir tanesi toplumun vizyonunu, düşüncelerini ve hayallerini şekillendiren, diğeri ise disiplini elinde tutan iki temel faaliyetidir. İkisi de birbirine muhtaçtır. Çoğu zaman birbirlerine zıt düşerler. Siyaset edebiyatı benimsemeye ve dışlamamaya çalışır. Başaramadığı zaman ise ona baskı ve engelleme yapar. Buna bir çok örnekler verilebilir; Dünya edebiyatı tarihinde, özellikle Arap edebiyatında, eski ve modern edebiyatta, ancak çağını aşan daha önceki vizyonlarındaki edebiyatla ve değişim isteği ile, sıklıkla tutuma karşı direnmek ve adaletsizlik ve zulüm karşısında ayakta kalmaya çalışır ve kolay kolay vazgeçmez. Bütün toplumu değiştirmek için mücadele eder ki bu da edebiyatın üstlendiği sorumluluktur. Siyaset ise bazen edebiyatla birlikte hareket eder bazen de ona karşı hareket eder.¹²⁴

Yazarın siyasal olaylarla ilgili anlatılarına uyması kendine bir takım zorluklar yüklemektedir. Bu olaylar hakkında çok soru sormaktadır. Bu olaylar hakkındaki düşüncesi nedir? Teknik gereklilik ile siyasi ve ulusal gereklilik arasında nasıl bir denge sağlanabilir? Romanın alevlenen bir gerçeklik hakkındaki rolü nedir? Önemleri nerde yatıyor? Maddelerini teknik bir belgeye dönüştürmeden veya tanınmış tarihi bir materyal olmaksızın - gerçek bir olayı kastederek - nasıl sergileyebilir? ... Ve etkili ve verimli bir dağıtım sistemi

¹²³ *Cedelîyyetu 'l-Edeb ve 's-Siyâse fi 'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye Rivâyet el-Mirâs*, s. 238.

¹²⁴ Manşûrî, 'Ali, *el-Baṭalu 's-Secînu 's-Siyâsî fi 'r-Rivâyeti 'l-'Arabîyyeti 'l-Mu 'âsıra*, Utrûḥat Doktora, Câmi'atu'l-Hâc Hader, el-Cazâ'ir, 2008, s. 38.

nasıl kurabilir. Filistin davası daha derin, daha büyük ve daha karmaşık bir deneyim olduğundan, Filistin tecrübesi en büyük, en derin ve en karmaşık tecrübeyken Filistinli edebiyatçıları siyasi realiteye en fazla bağlanmış olanlardır. Çünkü bu gerçek Sehar Halîfe'nin söylediği gibi: *Gerçeklerimiz, aşağılama ve aşağılanma gerçeği, gerçekliğimiz esaret ve işgal, gerçeklerimiz karşı çıkma ve isyandır. Kurtuluşa talip olmak için ve kurtulmak için tekrar tekrar deneyen bir halktır. Bu halk tekrar tekrar dener, kanıyla ve gençleriyle devrimin bedelini öder. Devrim ancak içeriden erir ve hayal kaybolur. Onunla uğraşan romanlar İşgal zamanı kitlelerin memnuniyetini kazanmış ve eleştirmenlerin dikkatini çekmiştir.*¹²⁵

Ğassân Kenefânî, sanatsal yapıtlarında verdiği duygular ve ilişkiler aracılığıyla politik ideolojisi ile sanatsal deneyimi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Siyasi anlatı hakkındaki "Irving Hao"¹²⁶(ö. 1993), böylece siyasi anlatım insan tecrübelerimizi zenginleştirebilirken güçlendirebilir ve Ğassân'ın vizyonu ve bu anlayışı ışığında, beş Hazirandan sonra direnişçi kahramanın davasına ne kadar da bağlı olduğunu görmekteyiz. İçindeki çeşitlilik, sadece yenilgiye uğrayan burjuva liderliklerinde işçiler ve köylülerle sınırlı değil, ancak kategorileri çeşitlilik göstermekte yönleri değişmekteydi. Filistin toplumunun entelektüelleri, işçiler, köylüler, doktorlar, mühendisler ve üniversite profesörleri... Direnişin baskın karakteri hâlâ çalışkan işçi sınıfında olmakla birlikte, karakter yeni bir boyut ve umut kazanmıştı. Devrim aynı zamanda, 5 Haziran 1948'den öncekinin aksine, anlayış ve algılamada ileri düşünceli bir savaşçı kazanmıştır.¹²⁷

Filistinli yazar davasını insanlar, toplum, günlük hayat ve endişelerle ve küçük ihtiyaçlar büyük hedeflerle rekabeti sergilemektedir. İnsanlar bir kriz ortaya çıkmadan veya bir şoka maruz kalmadan bilinçlenmiyorlardı. Kamplarda olduğu gibi özel bir yaşam biçimine zorlanabilirdi. Ancak yaşama tutunma gücü ve devam etme isteğiyle birlikte, genel bir model ve geçici bir yaşam biçimi haline gelirdi. Bazı bilinçli kişiler bize bu durumları hatırlatır, gizlice düşmana yönelik çalışan kimseler sessiz çoğunluğun sessiz desteğini

¹²⁵ *Cedelîyyetu 'l-Edeb ve 's-Siyâse fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye Rivâyet el-Mirâs*, s. 239.

¹²⁶ Amerikalı eleştirmen. Roman ve Siyaset yazarı.

¹²⁷ *Er-Rivâyetu 'l-'Arâbiyye mine 'l-İhtilâl ilâ 'l-Mukâveme fi Filistîn*, s. 244.

bulurlar ve bu, genel düzenin mahremiyetini kaybetmediğini ve her an patlamaya hazır olduğunu göstermekte, ona yönelik sessizliğe teslim anlamına gelmemektedir.¹²⁸

Filistinli romancılar yaşadıkları zor koşullara rağmen, yazım alanındaki sanatsal gelişmeye ayak uydurabilmişlerdir. Filistinli yazarlar modern roman tekniklerinden yararlanmışlardır. Bütün dünya yazarlarının anlatı ile ilgili geliştirdikleri güncel teknikleri bu romancılar da kullanmışlardır. İşgal altındaki topraklarda yaşayan entelektüel ve yazarlar üzerindeki kültürel kuşatmaya rağmen, yazarlar ve eleştirmenlerce geliştirilen modern anlatı tekniklerini tüm dünyada kullanmışlardır. Kitap, anlatımlarında arama, öngörme, duruş gibi çeşitli tekniklerden de yararlanmaktadır. Bunlar arasında sahne, açıklama, silme, özet, kendini geliştirme ve bilinç akışı, hoşgörü, dahil etme ve alıntı gibi unsurlar da mevcuttur.

¹²⁸ *Er-Rîfî 'r-Rivâyeti 'l-'Arabiyye*, s. 201.

BÖLÜM 3

FİLİSTİN ROMANININ ÖZELLİKLERİ

Filistin edebiyatının en önemli özelliği belirgin olan zaman ve yer kavramıyla değişkenliği, anlatım dili, yönleri, siyasi davaya özel bir ilgi göstermesi ve Siyonist karakterin bazen varlığı bazen de yok olmasıyla belirmiştir. Bu edebiyatların bazıları ise Filistin dramının büyüklüğüne ve devamına rağmen dramdan uzak geniş insancıl konuları ele almıştır.

Filistin romanında, çok çeşitli nesne ve kişilik pek görülmemektedir. Mekan her ne kadar Filistin'in her hangi bir bölgesi olsa da Sığınma, sürgün, tabu, anahtarlar, resimler, kamp, şehitler, hapishaneler, sınırlar, pasaport ve kahraman hep aynı: Bastırılmış Filistinli halk.

Bununla birlikte, Filistin öyküsü bir halkın sosyo-kültürel anlatisının dışında kendine has özelliklere sahiptir. Resim tamamen farklı özgünlüğe sahip olmakla birlikte Filistin halkının mücadelesini mutlaka yansıtmaktadır... Bu genel teorik anlayış Siyonist işgal gölgesi altında yazılırsa nasıl olur? Daha sonra işgal altındaki topraklarda bulunan ebeveynlerin mücadelelerine olan bağlılıklarını ve acılarını hesaplarken, sürekli ayrıcalıklar ve yabancılaşma trajedilerini vatandan ayrı düşüşler romanda ulusal bir mesajın yol göstericiliğini göstermektedir.¹²⁹

Şemseddîn Mûsâ, romanda ve özellikle de Filistin romanında bazı özellikleri türetti, romanda Filistin hikâyesinde kitap yorumlarını takdim etmiştir. Bu hikâye, farklı kuşaklardaki yazarları da örnek almıştır. bunlar arasında Ğassân Kenefânî, Emîl Habîbî, Cembrâ, Yahyâ Halef, Ebû Şâvâr (1942-), Maḥmûd Şukrî(1941 -), Seḥar Halîfe ve Aḥmed 'Umer Şâhîn (1940-). Bulunmaktadır. Yazar, Filistin romanının bu teknik özelliklerini aşağıdaki şekilde ele almıştır:

1. Arap anlatı deneyimini etkileyen Filistin yaratıcılığının duyarlılığının ortaya çıkışı.

¹²⁹ *er-Rivâyatü 'n-Nisviyye fî Zilli'l-İhtilâl Sehar Halîfa Unmûzecen, s.198.*

2. Yaratıcılık, Seher Khalife ile alakalıydı Ayaklanmanın bir şekilde, kadın konusundaki sanatsal çalışmalarıyla çok ilgilendi.
3. Filistin yaratıcısının işgal altındaki Filistin'de ya da göçmenlerde yaratıcı olmasına bağlı olarak Filistin davasına kararlılığı.
4. Roman ve Filistin hikâyesinin, romanın ve Arap romanının başarılarından genel olarak etkilenmiştir.
5. Benlik ve metafizik konularıyla meşgul olmaması vatan davasının esas konu olması, yazarlığın da mücadelenin bir yöntem ve şekli olması dikkat çekmektedir.
6. 1948'den sonra, işgal altındaki topraklarda Arap ve işgalciler arasındaki çatışmanın dolaylılık kazanması ve edebiyat çalışmalarındaki eserlerde farklı maskelerin kullanılması.
7. Filistin romanı iç çatışmalara odaklanmaz çünkü herkes işgalden etkilenir ve çatışma varsa, sanat eserlerinde bu çatışma genel işgale karşı olan yazarın çatışmaya katılması için vatan konusunu ele alması
8. Romantik bir mesele oluşturmaz ve geçmiş için nostalji ile sınırlı değildir Kimlik meselesi ve vaftizinin varlığı, Deyr Yâsîn'den bu yana geçirdiği kanlı deneyimler gibi ve Kefr Kâsım da bu deneyimleri geçirmiştir. Sonuçta çocukların ve gençlerin direnişte kemiklerinin kırılma sahneleri de verilmektedir.
9. İnsan haklarını ihlalden dolayı bir tür hoşgörü veya feragat imkanları da sunan bir sanat eserinin bulunması bu yazar ve siyasetçilerin görüşleri arasında bir çelişki yaratmıştı
10. Filistinli yazar, "Yahyâ Yahlif 'in" çalışmaları ile kanıtlandığı üzere, Filistin devrimi ile genel olarak kurtuluş hareketi ve özellikle Arap kurtuluş hareketi arasında kalmak istemiyordu.¹³⁰

Böylece Filistinli romancı, özellikle Nekbe'den sonra Nekbe'nin (Cebrâ, Ğassân ve Emîl gibi) yaşanan kitlesel trajedi bilincinin artmasını sağlamıştır. Güçlü ve derin köklerin tarihi boyutlardan , kişisel bilinç, dava bilinci ve millilikten oluşmuş ve buna göre Filistinli yazarın yansıttığı, ne yazık ki, Filistin'in silahlarla kaybolduğu ve silahsız da geri dönmeyeceği ve şu ana kadar gerçekleşen olayların ışığının varıldığı vicdanlarda devam ediyordu.

¹³⁰ *Er-Rivâyetu 'l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ 'l-Fenniye ve 'l- Mevdû 'iyye ft 'l-Ardi 'l-Muhtelle ba 'de İttifâkiyyeti Uslû* 1992, s.50.

3.1 Kahraman

Kahraman, bir romanın vaz geçilmez bir unsurudur. Bir grup etkileşimli çelişkilerden oluşan bir karakterdir. Çevresindeki insanlar üzerinde her zaman etkisi olmasının yanında toplumda oynadığı rol bakımından da önemi haizdir. Kahraman Fiziksel ve objektif olgu olup hayal değildir. Zaman ve mekanla ilişkilidir. Psikolojik ve finansal olarak iç ve dış ayrımcı düşmanların önünde çaresizdir. Öz faktörü unutulup söylenmediğinde durumun ilerlemesine ve gerçeğin dönüştürülmesine neden olabilir. Kahraman aynı zamanda bir ekmeğe muhtaç da olan bir karakter olabilir. Kahraman bir toplumun yaratıcısıdır. Sosyal gerçekleri yansıtır. Kahraman fikri tamamen burjuvazinin yükselişi ve politik ve sosyal alandaki kontrolü altında romanlarda ortaya çıkmaktadır. Sosyal sistem, bireylerin rolünü ve bunların her birinin önemini sosyal olarak belirler ve etrafındaki topluluktaki yetenekli bireyi etkiler. Onun yeteneği o zamanın sosyal ihtiyaçları ile uyum içinde olmalıdır. Sosyal düzenin onun önünde yeteneklerini sergilemekte bir engel teşkil etmesi gerekir.¹³¹

Filistin edebiyatında kahramanlık tiplerini bulduğumuz ortama göre çeşitlilik gösterir ve oldukça fazladır. Bu durumu iki ana faktör etkiler: Birincisi, yazarın fikirlerine ve inançlarına bağlılığını karakterler ve kahramanların dilinde anlatmak istemesidir. İkincisi, bu metinlerde ele alınan gerçek insanların çeşitli bağlılıklarıdır. 1950'ler ve 1960'lardaki Filistin romanı, 1948'de Nekbe'de yaşayan mülteci kahramanlarının ve İsrail işgalinden sonraki toplumsal trajedileri yaşayan, sürgün edilen ve kamplarda kalmaya mecbur bırakılan kişilerin görüntülerini aktarmaktadır. Bir sonraki aşamada ise kahraman, romanın metninde görünmeden önce gerçekte bir kahraman olarak görülen direnişçi gerilla görüntüsünde aktarılmaktadır. Birinci ve ikinci İntifada aşamasının kahramanlık üzerindeki etkisi genişletilmiş işgale karşı açık bir şekilde karşı gelen direnişçi rolüne bürünmüştür. Bu durum direnişçinin çeşitli bakımlardan siyasi bağlantılarına işaret etmektedir.¹³²

Filistin romanlarında kahramanın karakteri çeşitlilik göstermektedir. Bunun yanında Filistin halkının tüm kesimlerinden özellikle işçi sınıfına ait olduğu, kahramanın olumlu yönlerinin olduğundan sebeple pasif direnişçi ikinci planda sergilenmektedir. Bu direnişin kahramanı

¹³¹ Eyyüb, Muhammed, *Eş-Şahsiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mu'âsıra fi'd-Dife'i'l-Ġarbiyye ve Kıta'i Ġazze*, 1996, s. 38.

¹³² Bişârât, Ahlâm Muhammed Suleymân, *el-Baġal fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye min 'Âm 1993-2002*, Utrûġat Mâcistîr, Câmi'atu'n-Necâġ el-Vaġânîyye, 2005, s. 85.

nadiren kıdemli liderlerden olurdu. O, düzenli bir savaşçı ya da komutan küçük bir grup ya da tabur komutanıdır. Direnişçi kahraman karakterinin yanı sıra pasif kahraman iki konumda gösterilmiştir. İlk olarak vatanına ihanet etmiş fırsatçı, siyonist propagandaya alet olarak kullanan kimseyi temsil etmektedir. İkinci olarak ise ulusal kaygılardan yoksun, sadece kendi şahsi çıkarları ve hedeflerine ulaşmak isteyen pasif karakter görüntüsü sergileyen kimseyi temsil etmektedir. Her iki temsilde de bu kahraman psikolojik bir yıkıma uğrar. Bazen de romanın sonunda bu kahraman türü tekrar toprağına bağlılığını göstererek silahlı direnişe tekrardan inanan bir bireye dönüşür.¹³³

Direniş kahramanı, ulusun silahları yeniden almasının ve vatani savunmanın önemini çeşitli yollardan anlatmaya çalışır. Zorla elinden alınan bir şeyin düşmanla aynı geçmişin tekrarlanmaması için ancak zorla geri kazanılabileceğinin vurgusunu yapar. Böylece itaatkarlık ve alçaltılma aşamasına son verilmesi istenmektedir. Nitekim işgalcinin sürgünde bulunan Arapların elini kolunu bağladığı gibi geride kalan soydaşlarının da eli kolu bağlı kalması istenmemektedir. Oluşan bu olumsuz durumların ters yüz edilebilmesi için Araplara karşı herhangi bir yabancıymış gibi davranılmış ve işgal altındaki topraklarda bulunan habercileri sanki tarafsız ülkelerin halklarından biriymiş göstermeye çalışmışlardı. Gözaltına alınan kişiye acı çektirilen köle durumuna gelene kadar yazılarına aktarıldığından sebeple Sa'îd Ebû'n-Nahhâs, işgal altındaki topraklardaki mevcut durumu şöyle anlatmaktadır: "Size, emanet edilmemesi gereken bir şeyi emanet ettim". Bir İtalyan şiirinin dizelerinde şöyle der:

Bize çizilmiş bir çizgiden yürüdük

üzerine bir çizgi çizilen yürür.

Bu resim karşısında, direniş kahramanı işgale direnmekten ve silah taşımaktan başka bir çıkış yolu bulamadı. Bu nedenle, Sa'îd'in oğlu Velâ' sadakatının devrime doğru hareket etmesinden şaşmamalıyız ve işgalin kendisine doğumunda istediği ismin seçilmesine ve içinde devrimin patlamasını sağlayan baskılara rağmen, bir biçimde işgale itaatkâr kalmaya devam etmesi gerekiyordu.¹³⁴

¹³³ *El-Baatal fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye min 'Âm 1993-2002*, s. 34.

¹³⁴ *Er-Rivâyetu'l-'Arâbiyye mine'l-İhtilâl ilâ'l-Mukâveme fi Filistîn*, s. 237.

Direnış kahramanı izole edilmiş Arapları olayların merkezine koymaya çalışmaktadır. Onlara davanın çözümünün bir sonraki yenilgiyi beklemek değil işgali sona erdirmeye çalışmak olduğuna ikna etmeyi istemektedir.. İsrail hapishanelerinde kardeşi el-Fedâf'yi aramak için Beyrut'tan işgal altındaki topraklara gelmesini ve sunulan Sa'îd Ebû'n-Nahhâs ile Yu'âd es-Sâniye arasındaki diyalogu şöyle kaydeder:

- Bu sefer başka bir zaman emretti.
- Ama değişmediler.
- Eğer değişmezlerse, bunlar onların trajedileri, ama biz değiştik.
- Onları mahvedemezsin, benden alacaklar.
- Nereye?
- Gurbet ellere.
- Alsalar da bıraksalar da ben geri döneceğim, bir çözümün var mı?
- Komşuya sığınmak.
- Ne zamana kadar? ... Yirmi yıl daha mı?
- Bir şeyler değişene kadar.
- Kim değiştirecek?
- Kardeşin Sa'îd, halk! Dedi.
- Halk! saklanıyor!
- Sen ve ben saklanıyoruz, ancak kardeşin mücadele ediyor.
- Özgürlüğü saklananalar mı bize hediye edecek!

Güldü ve “Yaşarsanız, ey amcam Sa'îd, üçüncü Yu'âd ile tanıştığımızda yetmiş yaşında olursunuz, onu tanımayacaksınız oda sizi bilmeyecek”.¹³⁵

Genel Arap atmosferi ve özel Filistin durumu bağlamında, özellikle sığınmacıların yerinde ve Filistinli insanın yaşadığı yerlerde birçok trajediler, sıkıntılar yaşanmakta ve sürekli devam eden bir direniş gerçeği bulunmaktadır. Yazar bu gerçeğin içinden roman karakterlerini seçmiştir. Olayların bu tarafını Gassân Kenefâni doğru bir tarzda anlatmıştır

¹³⁵Habîbî, Emil, *el-Vekâ'i'u'l-Garîbe fi ihtifâ'i Sa'îd ebî'n-Nahhâs el-Muteşâ'il*, Dâr ibn Haldûn, 2. Baskı, Beyrut, 1989, s. 189-199.

öyle ki romanlarıyla ve roman karakterleriyle bu bir davranış şeklini almıştır. "Tüm kahramanlarımı bulduğum beni şoke eden ortamdan esinlenerek yarattım, bu kahramanlar hayal ürünü değildiler, kahramanlarımı sanatsal nedenlerden ötürü seçmedim hepsi kamptan çıktı, dışarıdan değil."¹³⁶

Ğassân Kenefânî 'nin çeşitli sanatsal yolculuklarındaki kahramanlarının geleneksel anlamda kahramanlar olmadığını, ancak kahramanlarının basit, eğitim görmemiş, genel halktan ve entelektüel kişilerden olmayan bireylerdi. Onların oynadıkları rolün felsefesini yapmamışlar ve hedeflerini doğrudan yansıtmışlardır. Bu özellikler, Ğassân kahramanlarının çoğunu, özellikle de Ummu Sa'd 'ı Filistin halkıyla aktif ilişkiler ve köprüler kurmaktadır. Ummu Sa'd'ın aktifliği ve derin olayları basit görmesi Filistinli halkın davasını ve toprağıyla olan bağını derinleştirmiştir. Ğassân Kenefânî kahramanın gözündeki değişimi sanat eserlerinde göstermek ve kahramanın değişmesine dikkatleri çekmek istemiştir. *Ricâl fi'ş-Şems* romanında kahraman sınırlanmış, kovulmuş ve bastırılmış haldeydi, önlerinde hayal ettikleri gibi on beş yıl boyunca kendisine bir sandal inşa etmeyi dahi unutmuştu. *Mâ Tebakka Lekum* adlı romanı ve daha sonra *Âid ilâ Hayfâ* romanındaki hayalleri, umutları ve eski azametini görmek için vatanına dönmesiyle anlam kazanmış ve devrimle de bu kahraman değer kazanmıştı.¹³⁷

3.2 Karakter

Karakter romanın temel bir unsurudur. Bir romanın en temel taşı, romandaki karakterler oluşturur. Bu karakterler yeteneklerini en uç noktasına kadar kullanmak zorundadır. Roman karakterleri, gerçek, yaşayan insanlar kadar karmaşık olmayacaktır. Ancak okuyucunun onunla kendini özdeşleştirebileceği kadar da gerçek olmalıdır. Bu çok ince bir çizgidir. Örneğin gerçek bir insan gibi değişik özelliklere sahip olmalıdır. Zaafları olması, hatalar yapması gerekir. Bu romana tat katan bir unsurdur. Yaratacağınız kahraman tek yönlü olmamalıdır. Hem zaman ve mekân değiştikçe anlamını ve değerini kaybeder, olayın oluşmasına katkı da bunu etkiler ve onun tarafından etkilenir ve bilinçli kişiliği olmadan aktif bir unsurdur. Zaman ve mekan insanın bağımsız olmalarına rağmen bilinç dışında

¹³⁶ Kıssatu Ricâl fi'ş-Şems li Ğassân Kenefânî, s. 11

¹³⁷ *Er-Rivâyetu'l-'Arâbiyye mine'l-İhtilâl ilâ'l-Mukâveme fi Filistîn*, s. 240.

gerçek değeri olmayan şeylerdir. Literatürde İnsan ve kişilik gerçeklikten alınır, yine de bildiğimiz veya gördüklerimizden de farklıdır. ¹³⁸

Savaşçı karakterlerin Filistin romanlarında kendine özgü birçok özellikleri vardır. Bunlar: birçok nesli temsil etmede her biri Siyonizm'e karşı ulusal direnişin bir dönemini temsil eder. en fazla bariz olanı ise silahlı direnişle 1965 te başlayan umut nesliydi. Filistin topraklarında romancılar sıklıkla kahramanların hayatının son anını filme sıcak bir dille aktarırlar. Bu karakter genellikle tam farkındalık ile karakterize edilir ve gerçeğin kirliliği ile karışmamıştır. Yazarlar savaşçının toprağıyla olan samimi ve sevgi dolu bağına dikkat çekerler ve bu durumu ifade etmek için de ruhlarını ve kanlarını onun uğrunda feda ederek yüceleşirler. 1965 yılında silahlı mücadele, eve giden tek kurtuluş yolu olduğunu böylece bu mücadelenin tamamlanmasından sonra onun kan ve ruhunda kendini ifade ile sonuçlanmıştır. Savaşçı mahrem ilişkiyi insanların bilincinde somutlaştırarak ifade etmek istediğı yere ulaştırır. Ve bu romanda savaşçı her zaman Kurtuluş Ordusuyla ya da Filistin komando eylem saflarında çatışan bir kahramandır. ¹³⁹

Siyonist işgalin 70 yıla yakın varlığı, Filistin kişiliğinin oluşumunda büyük etkiye sahipti. Bu kanserli vücut nedeniyle ekonomik, siyasi, askeri ve medya gücünün Filistin kişiliğinin zihninde derin izler bıraktı. Filistinli binlerce işçi 1948 yılında işgal edilen topraklarda çatışmadan değil kültüründen etkilenmek zorunda kalmıştır.

1948 işgalinde, karakter gerçek kimlik ile romantik bir boyut da katılarak sunulmuştu. Filistin davasının aşamaları, roman metninde karakterin şekillenmesinde büyük rol oynadı. Direnişin başlama tarihi 1965 yılında olduğu gibi, özellikle diasporada yayınlanan romanların da o zaman önemli bir varlığı haline gelmiştir. 1967 işgalinden sonra kurulan direnişçi gerilla timinin kahraman imajını vurgulayarak yaptığı katkı, Filistin için gerçek yüzünü ortaya koymuştur. Bu durum bazen sinsi bazense iyi kalpli olarak kendini gösterdi, bazen tek bazen de grup şeklinde kahramanlar olarak gösterdi. Bunu yanı sıra Filistinli kadının kaybolmamasını ve olaylara aktif katılmasını vurguladı. 1987 den sonra yayınlanan roman metinlerindeki Filistinli kişiliğın altmışlı yıllara göre daha pozitif olarak sergilendiğı görülmektedir. Zira altmışı yılların pozitif kişiliğı milli konuşmanın sadece yansımasıydı.

¹³⁸ *Eş-Şahşiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mu'âşıra fi'd-Dife'i'l-Ġarbîyye ve Kıtâ'i Ġazze*, s. 19.

¹³⁹ *Ġadiyyetu'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s.142.

Bu dönemdeki edebiyatçıların olayları gerçek bir şekilde kaydetmeleri ise onların sanatlarını daha çok otobiyografiye benzetti. Bu da karakterlerini birçok yönden sınırladı ve dinamikliğini dondurdu.

İsrail; kurulduğu günden bu yana Ortadoğu bölgesine sorun ve savaşları beraberinde getirmiştir. 1948 yılından beri Arap-İsrail savaşlarının bölgeyi istikrarsızlığa sevk ettiği söylenebilir. İsrail'in bölge ülkelerine ve Filistinlilere karşı sergilediği tavrından dolayı bölge halkları tarafından dışlanmakta ve bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bunun yanı sıra Filistinlilerin yaşadığı dramda Arap dünyasının da payı vardır. 1947 yılında bölünme kararını reddeden Arap liderleri daha sonra teker teker Filistin davasına sırt çevirmişlerdir. Arapların bu tavrı Filistin sorununda İsrail'e karşı güçsüz bir durumda kalmalarına neden olmuştur. Arap ülkeleri, Oslo barış sürecine kadar Filistinlilerin kendi meselelerine sahip çıkacağına ve bu sorunları kendi başlarına mücadele ederek çözeceğine inanmamıştır. Çünkü Oslo süreci, Arap ülkelerinden arındırılmış ve Arap liderlerinin etkisi altında kalmadan çözüm arayışlarına girilmiştir. Filistin sorununun bugüne taşınmasındaki önemli etkenlerden birisi de Arap liderlerinin Filistin sorununa ilişkin tutarsız davranışlarından dolayıdır. Aslında Filistin sorununa bakıldığında, Arap yöneticileri tarafından bu konunun suiistimal edildiği rahatlıkla ifade edilebilir. Bu nedenle BM'ye üyelik başvurusuna görünüşte destek veriyor gibi görünseler de karşı çıkmaktadırlar.¹⁴⁰

Haziran ayının beşinden sonra birden fazla vizyon, yönelme ve davranış çeşitliliğinden kaynaklı direniş romanının toprak ve vatanla bütünleşme biçimleri birçok yön aldı. Her şeyden önce direnişin çeşitleri ve imgeleri gelişti. İlk olarak Kahraman önce mirasın korunmasını, ikinci olarak geri dönme ümidini, son olarak da simgeler ve sürgüne ait insan kalıntılarının işgalci olarak gasp edilmesini önlemek olarak verilebilir. Zorla yerinden etme girişimlerine karşı direnme, sözlerin ve kararlılığın ardında sebatla durulması, sosyal, siyasi ve entelektüel olarak insanları bilinçlendirmek ve direnişi daha ileri bir aşamaya taşımak hedeflenmekteydi. Özellikle de silahlı direnişte kahramanın yer alması halkın motivasyonunu yükseltmek için kullanılan bir argümandı. Bu dönem Filistinli insana güç ve çalışma hırsı olarak yansımış ve devrime ön ayak olmuştur. Daha önceki dönemler ise denklemde sadece bir rakam olarak yansımış bugün ise direnişle cevap verilmektedir. Buna

¹⁴⁰ *el-Bağal fi'r-Rivâyeti el-Filistîniyye min 'Âm 1993-2002*, s. 144.

misal olarak Usâme el Kermî'nin bazı körfez ülkelerindeki işini bırakıp Nablus'a geri dönmüş ve siyasi çalışmalar ve silahlı direnişe çağrısına yanıt vermiştir.¹⁴¹

Filistinli romancı, kahramanlarının adı ile kişiliği arasında bir bağ kurmaya çalışan, tam bir farkındalıkla karakterlerinin adlarını seçiyordu. Cebrâ İbrâhîm Cebrâ şöyle diyordu: İlk baktığımızda çok güzel bir etki yaratması gerekir. İkinci olarak özel bir anlamı olmalıdır. Üçüncüsü ise ailesel ya da sosyal önemi olmalıdır. Bunun amacı, karakterimi mümkün olduğunca ikna edici hale getirmektir ve bunun yanı sıra karakterin adıyla kalıcı bir hale gelmesi amaçlanır.¹⁴²

Karakter olmadan herhangi bir anlatı çalışması olamaz, çünkü çalışmadaki diğer unsurlar ve faktörler karakter ile doğrudan bağlantılıdır, onu körükleyen karakter yokluğunda diyalog oluşamaz. Karakter olayların gelişiminde romanın dinamosudur. Çünkü zaman ve mekân kavramlarında hareket eder, karakterin diliyle anlatı yapılır ve konu kahraman etrafında döner. Bu da yazarın okuyucuya iletmek istediği mesajdır. Abdulcelîl Murtad'a göre, karakterin rolü ve öneminin romandaki başka herhangi bir unsurun yapamayacağını yapabildiğiyle özetler. Karakterin yazarın ona yüklediği değişik rol üstlenme kabiliyeti onu çok iyi bir pozisyona taşımıştır.¹⁴³

Düşmanla toprak üzerinde bireysel vatan bağlamında kültürel ve entelektüel direniş sanıldığı kadar kolay olmayacak, kan dökülecek ve bedel ödenecektir. Bu zorlukları, özellikle de siyasi eylem, silahlı mücadele, silah dili, meydan okuma ve yanıt denkleminde kendini dayandıracaktı.¹⁴⁴

3.3 Kadın

Kadınlar romanlarda yer aldıkça, kahramanlık yönleri çeşitli açılardan temsil edilmiştir. Önce kadın direnişi modeli gelmiş, kadınlar silahlanarak komando operasyonları yürütmek için işgal altındaki bölgeye girmişlerdir. Diasporada Filistinliler tarafından yapılan savaflara katılmışlar ve hapsedilerek işkence görmüşlerdir. Kadınlar devrimci çalışmaya katılmanın

¹⁴¹ *Er-Rivâyetu 'l-'Arâbiyye mine 'l-İhtilâl ilâ 'l-Mukâveme fî Filistîn*, s. 198.

¹⁴² *Cedelîyyetu 'l-Edeb ve 's-Siyâse fî 'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye Rivâyet el-Mirâs*, s. 241

¹⁴³ Cezayirli edebiyatçı ve öğretim üyesi.

¹⁴⁴ *El-Binyetu 's-Serdyye fî Rivâyeti 'Âid ilâ Hayfâ li Ğassân Kenefânî*, s. 81.

yanı sıra vatan için olan sevgisini ele alarak ilk statüsüne kavuşan devrimci ana kahraman, tüm savaşçılarının annesidir.

Kadın ulusal eylemlere katılan Filistinli bir devrimcidir. Erkeklerin mücadelesinde saf tutmuş ve bazı bölgelerde Filistin romanlarında yer almıştır. Kadınlar birçok yönüyle Filistin romanında ortaya çıkmıştır. Buna örnek verecek olursak o, doğum yapan vb. ek olarak, çocuklarla birlikte taş atma, gençleri saklama gibi vatanın ipini omuzlamıştır.¹⁴⁵

Filistinli romancı, Filistinli annenin insanda saygı uyandıracak şekilde geleceğe ilişkin iyimser aşk yaşamını, toprak ve emeği ile sanatsal, zarif ve ayırt edici çerçevede insana yer vermesini sağladı. Bir taraftan işgalciler tarafından uygulanan zalim gerçekliğe teslim olmamış, diğer taraftan kocası kaybolmuş olsa da sıkıntıların üstesinden gelmiştir. Kabiliyeti ve cesaretiyle işgal güçlerinin önünde istikrarla direnmiş ve mücadele etmiştir. Batı Şeria ve Gazze'de 1967'de kadınlar sürülen çocuklarına ve kendilerine özgür bir gelecek yaşam sağlayabilmek için var gücüyle direnişe destek vermişlerdir.

Kenefânî, kadın kahramanın devrimci, sosyal kişiliğini Ummu Sa'd karakterinde toplayarak tasvir etmiştir. Bu durum, Filistin halkının fakir sınıfını temsil eden bir kadın olan Ummu Sa'd tarafından karakterize edilmiştir. Karakter, acı yenilgiyi hisseden ve mülteci kamplarına başvurmayı reddeden, ideal ve çocuğuna olan sevgisini engellemeyen Ummu Sa'd direniş ve mücadeleye karşı ayakta duran ve bütün yaşatılanları kabullenmekten hoşlanmayan, direnen kadınların örneği olmuştur. Kamplarda gerilla karakterinde olan kadın, *Ricâl fi'ş-Şems* ve *Mâ Tebaqqâ Lekum* romanlarında suçluluk duygusu Ummu Sa'd romanına yansımıştır. Kenefânî, *Ricâl fi'ş-Şems* karakterlerinde hâkim olan feryad, tuğyan ve çığlığı karakterler arasındaki diyaloglarla vermektedir. *Ve Mâ Tebaqqâ Lekum*, bu romanda Kenefânî tarzının gerçeklikle kültürel ve sanatsal gerçeklik arasında herhangi bir mesafeden uzak durmamak ve aktörlerin Ummu Sa'd olarak kalmaya devam etmesi için her teknik sorundan vazgeçmek zorunda kaldığına inandığını, çünkü hayata yaklaşımlarını benimsemektedir. Zira Yoksul sınıfın zayıf olan deneyimlerinin derinliğinin olgunlaşması, bilinçlenmesi ve seçimi geliştirilmesi ve maskeli gerçeğin ortaya çıkması ve kocanın

¹⁴⁵ *Eş-Şahşiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mu'âşıra fi'd-Dife'i'l-Ġarbîyye ve Kıtâ'i Ġazze*, s. 73.

ezilmesine ve zulmüne boyun eğdirilmesi ve Filistinli kadının karakterine özgü bu basit parçacıklar teknik bir figür kılmayı istemiştir.¹⁴⁶

Ummu Sa'd romanı, bir yandan bir ailenin ve bir dinleyicinin diğer yandan da yazar ve romancı Ğassân'ın bağlamında belirlenmiştir. Ummu Sa'd, iki çocuk annesidir ve en büyük oğlunun adı Sa'd ve küçüğünün adı da Sa'îd'tir. Devrimin gerçekleşmesi için çok büyük katkıda bulunmuştur. Ummu Sa'd devrimci bir kişidir. Bu kadın direnişçi olacak çocuklar dünyaya getirmek için doğuruyor ve Filistin'i işgalden kurtarmak için bir çok roller alıyor. Baştan beri yenilgiden sonra yaptığı ilk şey bu idi. Bir gün Ummu Sa'd yoldan geçerken rastladığı bir asmanın dalını koparıp eve götürür, diker, asma büyür ve üzüm verir, o zaman anlar ki bir şeyin meyve vermesi için girişimde bulunmak, onu yetiştirmek bakmak büyütme gerekir. Tıpkı devrimcinin inandığı davası uğruna yapması gerekenler gibi, yenilginin de bir gün galibiyete dönüşmesi için mücadeleye baş koyar . Bu romanda kahraman Ummu Sa'd'ın direnişe verdiği destek ve dik duruş anlatılır.¹⁴⁷

Çocukları yetiştirmek ve direniş ruhunu yerleştirmek Ğassân Kenefânî'nin *Ummu Sa'd* romanının ana temasıydı. Kamplarda küçük düşürme ve ayrılık yaşayan Filistinli kadın, ona dayatılan bu yaşamı reddetti, ancak çocukları yaşamlarını özgür bir şekilde sürdürmeli diye mücadele gösterdi. Bu mücadelesini şu ifadelerle belirlemiştir: "Ben on tane çocuğum olsun istiyorum hepsi bu davaya hizmet etsin"¹⁴⁸ En kötü ihtimalle tam bir kahraman gibi yaralı taşımaya yardımcı olur.¹⁴⁹ Kenefânî, bu romanı 1969'da Filistinli bir anneye ithaf etmiştir. *Ummu Sa'd* romanı, savaşın üst sıralamasında sefaletin altındaki çatının altında duran eski Kenefânî hikâyelerinin kesiştiği noktada yer almaktadır.¹⁵⁰

Kenefânî'nin önceki romanlarındaki bu karakter kayıp karakterdi, satırların arkasında saklanıyor ve diğer karakterlerle bağlantı kuruyordu. Kendisini belli bir zaman sonra gösteriyordu, Kenefânî'nin romanları, denklem tamamlanmadan çözülmeyecek bir denklemdi. Ğassân'ın keskin bakışı ve alevli hissiyatı vardı, onun aklında son zamanlarda

¹⁴⁶ İbrâhîm, Hiyâm Abdulkazim, *Eş-Şahsiyye fi Kıtas va Rivâyât Ğassân Kenefânî*, Mecellatu Kulliyeti't-Terbiye, Câmia'tu'l-Kâdisiyye, sy. 11, s. 103.

¹⁴⁷ Mecmû'a min el-Bâhisîn, *el-Umm fi Rivâyât Ğassân Kenefânî*, Silsiletu Likey Lâ Nensâ Raqam 4, Dirâsât Vaşfiyye ve Edebîyye, Merkezu's-Senâbil, Filistin, 1998, s. 3.

¹⁴⁸ <http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 2017-03-22

¹⁴⁹ Kenefânî, Ğassân, *Ummu 's-Sa'd*, Dâr Manşûrâtî'r-Rimâl, 1. Baskı, Kıbrıs, 1969, S. 34.

¹⁵⁰ *El-Edib Ğassân Kenefânî*, s. 245.

yazmak istediği bir roman vardı, bu roman kendi oturduğu binanın garajında kalan bir işçinin öyküsü hakkındaydı ve adına insan ve taş adını vermek istiyordu.

Ummu Sa‘d adlı romana insanlar, bir kampta yaşayan Filistinli kadının derecesinde baktı; ayrıca kampın içinde ve bölgede yaşayan Filistinli kadınları temsil ediyordu. Ummu Sa‘d bir resimde boyanmış olan, toplumsal hareket içindeki canlanmanın bir ifadesi değildir; o sıradan bir ifadeden ziyade doğadaki yaşam gücünün bir ifadesidir. Onu halkın rolünü omuzlarında taşıyan sorumlu bir anne, bir vatansever, bir aykırı direnişçi, bir asi olarak tanımlayabiliriz. Ummu Sa‘d yaşadığı o çadırda çektiği sıkıntılı günlerde halkın hafızalarından uzun yıllar silinmeyecek kötü felaket günler geçirmiştir.¹⁵¹

Acılarla dolu Filistinli köylü kadınlar, diğer anneler gibi değildir. Annelikleri vatan sevgisiyle bir bütün olarak zuhur eder. Sevgi, şefkat, himaye, merhamet dolu olurlar. Ğassân Kenefânî üçüncü romanı kalpteki kalkanda Filistinli anaların muazzam yüreklerini sergiliyor. Sa‘d ve onun fedai arkadaşlarının etrafını işgal altındaki topraklarda kuşatıldı, günlerce aç susuz direndiler. O sırada önlerinden geçmekte olan bir kadına Sa‘d dedi ki:

- İşte annem de geldi.

Diğer dördü:

- Annen mi? Annen çadırda kardeşim. Açlık başına vurdu her halde.

Sa‘d:

- Hiç de bilmiyorsunuz, o annem ve hep bana yetişir.
- Annecim, cevap ver bana!
- Ben burdayım.
- Ben Sa‘d Annem, açım!
- Düşmanın aç kalsın oğlum, gel benimle.¹⁵²

¹⁵¹ *Er-Rivâyetu 'l-'Arâbiyye mine 'l-İhtilâl ilâ 'l-Mukâveme fî Filisîn*, s. 241.

¹⁵² *Ummu 's-Sa'd*, s. 37-38.

Sa'd, ilk adımı radyo ile başlayan ve radyo ile sona eren Haziran 1967'deki gibi Arap rejimlerinin savaşıyla değil, silahlı mücadeleyle başlayacağını farkındaydı. Oğlu Sa'id'in fedailerin saflarına katılmasından nasılda mutluluk duyuyor ve köyü Al-gabsa'dan uzak yirmi senesine üzüldüğü telafi etmek istiyordu. Keşke on oğlum olsa ve hepsini de vatan uğruna feda etsem diye temenni ediyor, oğlu Sa'id silah kullanma yeteneğiyle herkesin beğenisini kazandığı anda kendisini özel bir sevinç sarıyordu. Sonra eskimiş örtüsünü değiştirerek ve göğsüne bir kurşun mermisi astı. Bu mermi, diasporadaki bir Filistinlinin koruyucusu ve geri dönüşündeki tılsımıydı.¹⁵³

Filistinlilik sadece bir özlem ve veraset bağı değildi. Filistinlilik devrim ve bedenden önce vatana ruhla bağlılıktı. Burada da Kenefâni Arap Filistinli kadın karakterini öne çıkardı ve onu sabır, güç ve cesarete örnek olarak gösterdi. Kadınına ait birçok gerçekçi asil hedefleri olan bir görüntü verdi. O karakter işgale, sürgüne, öldürmeye, tutuklamaya ve işkenceye karşı direniyordu. O kadın artık Filistin için Siyonist düşmanlardan özgürlüğün ve kurtuluşun tek yolunun direniş ve devrim olduğunu düşünüyordu.¹⁵⁴

Ummu Sa'd", devrimin hayatını kendiliğinden anlayan ve her türlü zulüm ve aşağılanmadan kurtulmak için bir sembol olduğu düşünülen bir anne modeliydi. Bu nedenle, herkesin devrime doğrudan katılması ve kişiye en değerli şeyi göndermesi gerekse bile küçümsenmemesi gerekiyordu. Oğlunu savaşa gönderdiğinde "Bu sabah komşuma dedim ki: onun gibi on tane daha olsun isterdim, hepsini de gönderirdim. Her sabah uyandıgımda ve akşam uyuduğumda yâ Rab derim ve bak kampta tam 20 yıl geçti. Bizim evlatlarımız gitmezse kimler gidecek bu savaşa?"¹⁵⁵

Ummu Sa'd, romancıya mağdur ile bir kurban arasında bir farklılık olduğunu öğretebilir; Mağdur, mülteci çadırlarına sığınıp orada eza cefa çeker, kurban ise kaybettiği hak ve özgürlüklerini tekrar kazanabilmek için o çadırı reddeder. Dr. Raḍvâ 'Aşûr¹⁵⁶(ö. 2014) Ummu Sa'd gibi muhteşem bir kelime olan "çadıra karşı çadır"¹⁵⁷ demekle sığınmacı

¹⁵³ *Ḳadiyyetu el-'rd fi 'r- Rivâyeti el-Filistîniye.S:61.*

¹⁵⁴ *Ḳadiyyetu 'l-Ard fi 'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye, s.61.*

¹⁵⁵ *Ummu 's-Sa'd, s. 24.*

¹⁵⁶ Mısırlı romancı, eleştirmen ve öğretim üyesi, Filistinli edebiyatçı Murîd el-Bargûtî'nin eşi ve Filistinli şair Temîm el-Bargûtî'nin annesidir.

¹⁵⁷ *Ummu 's-Sa'd, s. 25*

(mülteci) çadırıyla devrimci çadırı arasındaki büyük farkı ortaya koyar demektedir. Mülteci çadırı, Filistin cehennem çadırı ile kurtuluş çadırları arasındaki devrimci çadırıdır Ummu Sa'd'ın çadırı. Seçtiği yol da bağımsızlık yolu¹⁵⁸. Kenefânî'nin romanda Ummu Sa'd nezdinde Filistinli kadını ve buna benzer karakteri, ikisinin onunla birlikte olduğu ölçüde Filistin veya ona giden yolda yeryüzünün en güzel kadını olduğunu tasvir eder.¹⁵⁹

Annelerin direniş destanı içerisinde, görevleri çocuk doğurma, yetiştirme ile sınırlı kalmamış, gösterilere katılan çocuklarıyla birlikte yürümüşlerdir. İşgal askerleri ile çarpışmışlar dayak yemiş, hakaret görmüş, tartaklanmışlardır. Özellikle de zor zamanlarda aralarında sıkça dayanışma görülmüştür. *Es-Sudâsiye* romanında da anlatıldığı gibi hayretler uyandırıcı direniş örneği romanda şöyle dile getirilmiştir: Bir genç nasıl bin tane anne olmuştu? Emîl Hâbîbî, Haziran şehitlerinin birinci yıl dönümünde Kudüs'teki yürüyüş için ipucu ve işaretlerle dolu yoğun bir betimleme sunmaktadır. Yürüyüş, Çarşamba günü el-Aksa Meydanı'ndan mezarlara çiçekler yerleştirmek için Yûsufiye mezarlığına doğru devam ediyordu. Yürüyüşte çarpışma olmuş ve genç Filistinlilerden birini düşman askerleri yakalamıştı, yaşlı anne çığlık atıyordu: Oğlum! Ve askerler annenin üstüne çıkarlar, böylece onu da sürüklerler ve her taraftan gelen sözler yankılanır; Oğlum! Böylece hangi anneyi tanımıyorlardı!... Hepsi annesi... Ve mezarlığa kadar yürüyüşe devam ettiler, çiçekleri mezarlara yerleştirdiler.¹⁶⁰

Kötümser/iyimser sözcüğünden türetilen *el-Muteşâ'il* romanında direniş ruhunun geliştirildiği ve aynı çocuğun ülkesini özgürleştiren Filistinli kadınların resmini ortaya koymaktadır;

- Oğul: Bu işgal hayatından bıktım anne!
- Anne: Uzun geceye tahammül edene güneş doğar evladım.
- Oğul: Yerim nerde anne?
- Anne: Güneşin altında.
- Oğul: Deniz ve güneş rüyalar için yetmez!
- Anne: Güneş bizim güneşimiz, deniz bizim denizimiz ama onu bulup tutmak için çalışmamız lazım.

¹⁵⁸ *el-Umm fi Rivâyât Ğassân Kenefânî*, s. 14.

¹⁵⁹ *Ķadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s.61.

¹⁶⁰ *el-Mer'atu fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye 1965-1985*, s. 106.

Özgürlük ve aidiyet yolu işgale direnmektir. Filistinli annenin çocuklarından istediği şey budur. Hayalperestin hikâyesinde belirgin bir rol oynayan eğitimli kadın, basit bir kadın değildir. Hayfalı Fi'âd 'Akka okullarında eğitim görmüş, okuyan, yazan ve düşünen kadındır. Yu'âd ise kültürlü ve bilinçli nesli temsil etmektedir. Amcası Sa'îd'e döndü: " Onunla burada karşılaştık, değişmeliyiz" dedi. Bir kadın, etrafındaki olayların farkındadır ve Filistinli devrimci ulusal eylemde de etkili ve aktif rol almaktadır.¹⁶¹

el-Muteşâ'il romanında kadın, vatanındaki ve vatani dışındaki gerçek Filistinli kadının imajını temsil etmektedir. Vatanına dönmek, elde etmesi gereken en önemli hedeftir. İlk dönen mülteci, vatanına dönme hakkı konusundaki inancı nedeniyle kızı doğduğunda ona "ikinci dönen anlamında Yu'âd es-Sâniye adını vermiştir. Bu ancak, Sa'îd el-Fedâ'î ve Velâ' tarafından Bâkiye'nin oğlu "Kalanların oğulları" tarafından temsil edilen direniş ve silahlı mücadele yoluyla başarılabilir. Bu hikâye, karşılaştıkları sert acıya rağmen Filistin halkının İsrail işgali altındaki kararlılığını da göstermektedir. İstikrar ve direnci simgeleyen Bâkiye, işgal güçleriyle ortak çalışan eşi Sa'îd'e rağmen devrimin tohumlarını ve direnişin sırrını korumakla sorumluydu. Bu sorumluluk, omuzlarına yüklenen devrim sorumluluğuydu. Emile Habibi'nin romanında tasvir ettiği kadın, olaylardan etkilenen, çevresindeki olan bitenin farkında olan, kültür ve mirasına inanan, vatan için alternatifin olmadığını bilincinde eğitimli Filistinli kadın, geri dönme girişimlerinde bulunmaktan bıkmıyor, usanmıyordu. Bir "ilk dönen" ve Yu'âd es-Sâniye vardı ve bir Yu'âd es-Sâlişe (üçüncü dönen) olabilirdi, böylece her Filistinli mültecinin vatanına dönmesi gerçek olabilirdi.¹⁶²

Romanda Filistin'e geri dönme girişimleri sık sık tekrarlanıyordu. Her şeyden önce ön sırada Filistin davası vardır ve böylece her Filistinli mültecinin vatanına dönüşü sağlanıncaya kadar devam edilebilir. Bu, Filistinli kadının görüntüsü ve romancının hikâyesine başvurma ve bu hikâyeye dönme rolüdür. Roman Filistinli mülteci kadının rolünü ve o an vatanına geri dönme girişimini dikkatle tasvir etmiştir. Emîl Hâbîbî, vatani Filistin'e karşı verdiği büyük sorumluluğun yanında, geri dönüşün sağlanması için yapılması gereken şeyin sürekliliğini vurgulamıştır. Denizi terk etmeyen su gibi Filistinli kadınlar buharlaşır ve sonra kışın döner ve nehirleri ve akarsuları geri getirir, ancak geri dönerler.

¹⁶¹ <http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172>

2017-03-22

¹⁶² *el-Mer'atu el-Filisîniye beyn el-lucû' ve el- 'avde*, s. 21.

Sehar Halîfe'nin romanındaki kadının imajına gelince; Nebîh el-Qâsım (1945-) der ki; Sehar Halîfe, kadınların toplumun yüzünü değiştirmede genel rolünün farkındaydı ve *Lam Na'ud Cevârî Lekum* romanında üniversite okumuş, iyi eğitim almış ve lisede öğretmenlik yapan geleceğini diğerleri için feda etmiş Semîra'yı konu alır. Her şeyi değiştirmeye çalışan bir karakter olan Semîra bilinçli bir kadın örneğidir ve diğerleri arasında Sehar'ın *Lam Na'ud Cevârî Lekum* romanında takdim edildiği gibi orada 'İftit karakterini görüyoruz. Sâmiye karakteri, her zaman kaçan, bencil bir romantik kişiliktir, çocuksuz ve kaygısızdır. Suhâ içine kapanık, münzevi bir kişiliktir. Semîra karakteri ise aralarında yalnız ve eş-*Şabbârda* öne çıkmaktadır. Kerîmî'nin kızı babasına olan aidiyetinden nefret eder, babasının davranışını eleştirir ve bu sosyal çerçevelere karşı isyan eder ve fakir bir genç olan Sâlih'i sever ve gençlerin mücadelesine sempati duyar. Lîn siyaset tartışır, bildiri dağıtır, silah toplar hatta bu yüzden cezaevine girerek hapis yatar. Köprüden geçen yolcuları havaya uçurmak için bomba yapıp patlatır ve sonunda içerde yatan fedailere böylece kavuşmuş olur. Bu kız bütün iğrenç işkencelere rağmen her hangi bir sırrı ifşa etmemek için dayanır. Yaşlılar ve eğitimsizler bile Ummu Usâme ve Zuhdi'nin eşi Ummu Sâbir gibi onlar da işgali reddeder ve ona kendi yöntemleriyle direnirler.¹⁶³

eş-Şabbâr romanında bize çocukların vicdanlarında direnişi, direniş ruhunu, Siyonist askerlerden korkusu olmayan ve onları bunalıma zorlayan kahraman Ummu Sâbir'in bir tasviri sunulmaktadır. Toprak onun toprağı değildir ve oraları terk etmelidir... Çocuklar, koşuşturuyorlardı ve koşuşturmak yasak olduğu için bazılarının askerler tarafından tutuklanıyorlardı. Diğer grup yetişip onların dikkatini dağıtacak şekilde tenekelere vuruyorlar ki kendilerini terörize eden askerlerle alay etmek için suratlarına garip yüz ifadeleri yapıyorlardı. Başka bir grup çocuk askerlerin yüzlerinde çığlık atıyor: Devrim... Zafere kadar.¹⁶⁴

Filistin romancılığında Sehar Halîfe'nin '*Abbâdu's-Şems* ilerleme, meydan okuma ve direnmeyi sembolize etmesi bakımından öncü sayılır. *eş-Şabbâr* romanının ikinci bölümü ihtiva ettiği konunun benzerliği bakımından tıpkı kaktüs çiçeğinin özelliği gibi bulunduğu toprağa derin kök salan, dirençli dayanıklı her şartta ayakta dimdik durmayı başaran o eş-

¹⁶³*er-Rivâyatu'n-Nisviyye fi Zilli'l-İhtilâl Sehar Halîfa Unmûzecen*, s.214.

¹⁶⁴ <http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172>

2017-03-22

Şabbâr ile 'Abbâdu'ş-Şems romanı aynı karakteristik özelliklere sahip sayılır. Fedvâ Tuḳân'ın¹⁶⁵ (ö. 2003) dizelerinde bu durum şöyle ifade edilir: ¹⁶⁶

Ürkütücü gece ıssızlığında ve acı bir kaktüsün altında büyüdüler.

İnsan ömründen daha uzun yıllarda büyüdüler.

Onlar gizli bir aşk sözcüğünde büyüdü.

Kuran ve İncil harflerini taşıdılar.

Kına ağaçlarıyla büyüdüler ve kûfiye giydiler

Onlar ayçiçeği oldu...¹⁶⁷

'Abbâdu'ş-Şems romanı, kızların İsrail işgal güçlerine taşlarla direnen ve düşmanlarına karşı kendi devrimlerini pratikte uygulayacakları harika tasvirler sunmaktadır. Kaktüs erkek direnişçiyi ayçiçeği de kadın direnişçiyi sembolize eder. Bunların arasında gösterilerde taş atan Ebû Sâlim'in kızı var. Ne gösteri... Asker onu yakaladı... Ellerinden bir kuş gibi uçup kaçtı, onu yakaladılar, tekrar yakalandığında onu sokak sokak mahalle mahalle sürüklediler taşlara çarptılar, dövdüler. Ancak tekrar kaçmayı başardı, en sonunda diğer çocuklar karşılıklarına çıktı ve onları taşılayıp geri püskürttüler.¹⁶⁸

Arap uydu kanalları aracılığıyla dünyanın gördüğü gerçekçi bir resimdi bu çocuklar. Dünya Filistinli genç kızların ne kadar direnişçi ve yürekli olduğuna bu görüntülerle şahit oldu. Batı acaba ne zaman bu durum karşısında sükûnetini bozacak. Askeri sulta tarafından tutuklanan gençler arasında oğlunu aramaya çıkan Sa'diye isimli kadın karakteri bulunmaktadır... Oğlunu gözyaşlarına boğulmuş bir şekilde aramakta, her gördüğü yüzü oğlu sanıp çığlık atmaktadır. Tutuklu gençlere bir de kadınlar katılmış ve her biri oğlunun Siyonist şiddetine direnmek için halkı bir bir örgütlemişlerdir.¹⁶⁹

Seḫar Halîfe kadınların bilincinin siyasi bilincin ayrılmaz bir parçası olduğuna olan derin inancını ifade eder. Romanlarında ikna edici sanatsal bir yaklaşımla Filistinli kadınların mücadelelerinin ve zorluklarının Filistin özgürlük mücadelesinin bir parçası olduğunu

¹⁶⁵ Yirminci yüzyıl Filistin'inin en önemli kadın şairlerinden. Nabluslu ve Filistin'in kadın şairi.

¹⁶⁶ *Er-Rivâyatu'n-Nisviyye fî Zilli'l-İhtilâl Sehar Halîfa Unmüzece*, s.216.

¹⁶⁷ Halîfe Sehar, 'Abbâdu'ş-Şems, Dâr el-Âdâb, 4. Baskı, Beyrut, 2008, s. 7.

¹⁶⁸ *El-Mer'atu fî'r-Rivâyeti'l-Filistîniye 1965-1985*, s. 105.

¹⁶⁹ <http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 22-03-2017

açıklamaktadır. Fasih Arapça ile yazılmış olsa da, Filistin lehçesini ustaca kullanabilen harika bir kabiliyete sahip olan Halife, Romanda diyalog gerektiğinde diyalektik ifadelere yer vermiştir.¹⁷⁰

Edebiyatçı Liyâne Bedr'in (1950-) yazdığı *Busûla Min ecli 'Abbâdi 'ş-Şems* (Ayçiçeğinin pusulası) romanında, kız öğrenciler silah taşımak ve broşürler dağıtmak için eğitilirler. Öğrenci Cinân yaralıları sedyeyle taşıırken küçük bir yaralı çocuğun şu feryadına tanık olur: "Neden çocuklara saldırıyorlar, bize nişan almaları için biz onalar ne yaptık?" diye kahraman Filistinli kadınların cezai tutuklamalara, hapis ve işkenceye karşı direnişi, Filistinli roman kitabını, Filistinli kadınların kurtuluş ruhuyla vatanlarını kurtarmak için sürdürdükleri asil hedeflerin gerçek objektif imgelerini sağlamasına neden olmuştur. Bu direnç her yönden topraklarını ve yerleşimlerin önemli yapılarını özgürleştiren insanlar demektir... Ulusal bağımsızlığımızdan, direnişimizden ve bu topraklardan asla bizi vazgeçiremeyecekler, sonuna kadar Siyonist zulmüne direneceğiz.¹⁷¹

Filistinli romancı, ülkeye ve onurlu oğullarına karşı mutlak dürüstlük dolu, karı koca, iyi öğretmen, samimi sadakatle dolu, dünyayı seven, emek vermeyi seven Filistinli annenin gerçekçi bir tasvirini dürüstçe ve doğru bir şekilde sunmaya nasıl da heveslidir? Onlar ailelerinin işlerini sonuna kadar yapan, çocuklarına terbiye veren, zulüm ve acıda yanlarında duran ve bunu olumsuz olarak tasvir etmeyen, kültür mirasını ve değerlerini koruyan kadınlar olmaya özen göstermişlerdir. Erkekler de kadınlarına son derece müşfik, anlayışlı ve sevecen davranmışlardır.

3.4 Sembol

Dilin anlatımda yetersiz kaldığı ve anlatmak istedikleri anlamları iletmediği zamanlarda edebiyatçılar çoğu zaman sembole başvururlar. Filistin meselesiyle ilgili Arap romanındaki sembol üzerinde yaptığı çalışmada Sâlih Ebû İsba' (1946-), salt sembolik anlatının, yani içeriğini ve simgeselliğini ifade etmek için tamamen sembolik bir biçimde ortaya çıkan iki biçimi, kendi gücüyle kullanan manipülasyonlar romanın genel sembolünün yorumlanmasına katkıda bulunacak bir fikir veya konum önermektedir. Birinci seviyeye ait

¹⁷⁰ *Esâlibu 'l-Kelâmi 's-Serdi fî Edebi 'l-Mukâveme el-Filistîni Rivâyetu Bâbu 's-Sâha Unmûzecen*, s. 111.

¹⁷¹ <http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172>

22-03-2017

anlatı metinlerinin kıtlığı, romancıların Filistin davasının anlatıcısının direnişçi ve mücadeleci bir roman olduğunu akılda bulundurarak ve bir romanda gizemli ve imalı çok sayıda sembol kullanıldığında bazen toplumsal olarak istenen hedefe ulaşamayacağından ve bazen de insanlar tarafından net bir biçimde anlaşılmayacağından kaygılandılar. Genel olarak, Filistin toprakları romandaki sembol, Arap roman biçimi Filistin konusunda, yani iki form arasında karakterize eden aynı özelliklerle karakterize edilir: Roman anlatıcısının bütün kurucu birimlerinin egemen sembolü, karakterler, çevre ya da ortamlar, belki de bazen dili ve bu birliklerin bazılarına nüfuz eden sembolüdür.¹⁷²

Nekbeyi ele alan romanlarda sembolün rolü azdı. Gerçeği anlatan verilerden esinlenen bir çalışma sembollü anlatıyı pek kabullenemez. Yazarlar acılar, katliamlar, detaylar ve görüntülere önem veriyor ve kendilerini bunları yansıtmak zorunda hissediyorlardı. Bu yüzden sembol kullanımı çok kısıtlı kalmış ve yerini güçlü ve vurgulayıcı anlatıma bırakmıştı. İyi bir yazar bireyin sesini, karıştığı toplumsal sesin içinde belirtecek ortamlarda yaratır, yani dünyanın sesini ve onların toplumlarının sesini yansıtır.

Biyografik roman, bazen Ğâde es-Summân'ın (1942-) dediği gibi bazı gerçekleri ve kişilikleri gizlemek için bir sembole ihtiyaç duyar: *er-Rivâyetu 'l-Mustaḥîle* (İmkânsız Roman), *Fuseyfisâ' Dimeşkiyye* (Şam Mozaik) ve *Yâ Dimeşk Vedâ'an* (Elveda Şam). Bellek tabanlı romanlar zamanın gerçeğin acılarından ve ruhun karamsarlığından kurtulması için sembolle boyanması gerekir. Bunun yanında din adamları ve baskıcı rejimlerden sakınmak amacıyla hükümdar, Allah ve sultanın sembolize edilmesi gerekmektedir. Peki mekan neden sembolize edilmiyordu? Neden olsun ki, Filistin gerçeğini ve bireylerin dramatik kaderlerini sergileyen bir yapıtın sembolize edilmeye ihtiyacı var mı ki? 1969 ve belki sonrasında bazı Filistinliler yer ya da zamanın olmadığı yeni anlatılardan etkilenmiş olarak bilinir... sembol anlaşılır değilse, sembol anlatı metni üzerinde bir yük haline gelir ve sembolün önemi belirsizliği ya da yoğunluğu değil, parlamasıyla kendini gösterir... Sembol ve mekansızlık roman dilini şiir diline çevirir ve kişileri hayaletlere dönüştürür. Şiir dili hayal ve belirsiz olmasının yanında yoğundur. Bu durum da romandaki anlatım diline zıttır ve romanı değersizleştirir. Ruhu sadece iade edileceği için ilk yerine geri dönmeyi ısrarla vurgulayan *'Ulîs el-Yûnânî*,¹⁷³ Filistinlilere geri dönüşün gerçekten ilk evine dönse bile atalara ve ilk

¹⁷² *Ķadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye*, s.169.

¹⁷³ ملك ايثاكا الاسطوري و هو صاحب فكرة حصان طروادة

topraklara olmayacağını yavaş yavaş keşfettirmiştir. O ülkede 'Ulis'ten daha fazlası Maḥmûd Dervîş, Tâhâ'nın şarkılarını bir marş haline getiren Filistinli Ulis'tir. Fakat Filistin romanı bu açıdan ilerleme kaydetmemiştir. Sürgüne gidecek bir yer bulamadı ve bu trajediyi, kaybolan özgürlüğün eşsiz epik ve parlak bir insanın şarkısına dönüştürmeyi başaramadı.¹⁷⁴

Emîle Ḥabîbî'nin *el-Vekâ'i' el-Ġarîbe* (Tuhaf Olaylar) adlı romanı en popüler Filistin romanıdır, ancak sembolleri ve çoğu karakterleri okuyucularını onun önemini keşfetmeye teşvik etmemektedir; çünkü bunların çoğu kolayca tanınabilir niteliktedir. İşgal altındaki topraklardaki Araplar adına yoğunlaşan Sa'îd Ebûn-Naḥḥâs'tır ve babası da el-Muteşâ'il'dir. Artık iyimserliği kötümserlikten ayırmıyor ve iki karşıt konum arasındaki kişilik çatışmasını yoğunlaştırıyor: Toprak aşkı ve ihanet. Romanın genel yapısı ikinci pozisyonun egemenliğini teyit ederken, diğer karakterlerin adlarına atıfta bulunan semboller ikinci planda kalır. Diğer karakterlerin adlarına atıfta bulunan semboller Yu'âd ve Bâkiye ve Velâ', ilk durumu kazanan; Ona sembollerin Filistinlilerin ilk endişeleri olduğunu, karakterlerin kendilerinin de kötü adamların gerçek varlığı olduğunu belirtti. Gençliğinde sevdiği Yu'âd, Filistin'in dağılmaya başladığı topraklara yapılan ezici nostaljiyi ve yabancılaşmanın gücü ile zayıflamadığına olan inancını temsil ediyordu. Onu inkâr etme amaçlı girişimlere rağmen topraklarında kalmayı tercih eden Filistinlilere öğütte bulunmuştur. Hayalperestin oğlu Valâ', tıpkı kendilerinden önceki dedeleri ve babaları gibi işgal altındaki topraklarda ve dışarda Filistinlilerin birlikteliğini, zalimler tarafından toprağı geri isteyen ve bu topraklara sadakatlerini teyit eden tek araç olarak silahlı dirence bağlılığını simgelemektedir.

Sembollerin sadece yaratıcılığa ve yeniliğe katkısı bulunmamakta, bunun yanında edebi ve edebiyat dışı ayırt etmede önemli bir üstlenmektedir. Cebrâ: Edebiyat yazarı, sadece bir haber muhabiri olmak, bir tarihçi olmak istemiyorsa, kontrol ettiği teorileri ya da hayatın değişimini takip eden bir toplumsal dünyayı görür. Romancı, kendi iç dünyasında yaşamaz ve sadece kendi hayal gücünden konu türetmez, hayal gücüyle boğulan sembollerini toplumundan türetmeli ve gerçeklerin imgesini yansıtmalıdır.¹⁷⁵

Filistinli romancının romanlarında kullandığı en güçlü sembollerden biri anahtardır, yani başka bir deyişle dönmenin anahtarıdır. 1948 Nekbe'de evlerinden göç ettirilen yüz binlerce

¹⁷⁴ http://www.al-ayyam.ps/ar_page.php?id=f7ccfe6y259837926Yf7ccfe6 20.05.2017

¹⁷⁵ <http://www.ghassankanafani.com/arabe/alhadaf8.html> 22-03-2017

Filistinlinin geri dönüşünün bir simgesi. Anahtar sembolün gücü ve etkileri Filistin anılarının bir parçasıdır. Anlatıcının söylediği gibi, şair Ebû Selmâ¹⁷⁶ (ö. 1980), bu vizyonu şöyle somutlaştırmaktadır: “Romancının söylediği gibi, seyirciyi ağlatmakta: ağladık ağlayacağız diye haykırdı ve ağlıyordu: Bir anahtardan ve hikâyelerden çıkmışım. Şiirlerim denize düştü ve anahtar kaldı, çünkü onu belime bağlamıştım.”¹⁷⁷

3.5 Diğer

1917 Balfour Deklerasyonu 'ndan bu yana, Yahudiler açıkça Filistin topraklarındaki Araplar ve İngilizler arasındaki çatışmaların yanı sıra siyasi bir taraf olduğunu belirttiler. Nekbe'nin ortaya çıkmasından önce ve sonra Filistin'deki Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışma, Siyonist hareketinin İngiliz hükümetiyle olan çizgisini koordine etmek için halka açık bir işaretti. Sonunda Filistin topraklarında Yahudilere milli bir vatan amaçlandı ve çatışmaların başlamasıyla Yahudilerin gerçek emelleri ortaya çıkmıştı. Amaçları Filistin vatanını ele geçirmektir. Nakbadan önce ve sonra Araplar ve Yahudiler arasındaki ilişkiden sonra Yahudi kişilik, Filistin öyküsünde doğru yolu bulmalıydı. Filistin öyküsündeki Yahudi kişiliğin canlandırılması, tarihi çalışmalarla tutarlıydı. Filistinli Arap vatandaşı, tarihi ve psikolojik araştırmalara ihtiyaç duymadan bu kişiliği yakından ve zamanında bilmek için uzun zamandır bir fırsata sahipti.¹⁷⁸

Avrupa edebiyatındaki Yahudi kişilik, iki biçim veya iki stil ile karakterize edilmişti: ilki açgözlülük, ikincisi uyum sağlayamayan tarzı. 19. yüzyıldan sonra Fransız devriminin ortaya çıkışıyla, ancak Arap edebiyatındaki Yahudi ya da Siyonist kişilik Avrupa'da gösterilenden farklı bir şekil aldı. Bu betimleme, Arap üniversiteleri ve araştırma merkezleri Yahudilerin edebi imgelerine açık bir ilgi gösterdi. Metinler ve edebi eserlerdeki benlik ve ötekinin imajı dikkat çekici bir ilgi ve belirgin bir odak oldu.¹⁷⁹

Haziran yenilgisinden sonra, Yahudi imajı genel olarak Arap edebiyatında ve özellikle de Filistin edebiyatında, olumlu ve olumsuz iki taraf arasındaki doğrudan ilişkiler vasıtasıyla

¹⁷⁶ 20. yy. Filistin Direniş Edebiyatı şairlerinden.

¹⁷⁷ *Er-Rivâyetu'l-'Arâbiyye mine'l-İhtilâl ilâ'l-Mukâveme fî Filistîn*, s. 246.

¹⁷⁸ 'Udvân, Sa'd 'Udeh Hasan, *eş-Şahsiyye fî A'mâl Ahmed Refik 'Ivad el-Rivâye*, Dirâse fî Dav'i'l-Menâhici'n-Nakdiyye, Utrûhat Mâcistîr, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye bi Ğazze, 2014. S. 139.

¹⁷⁹ *Eş-Şahsiyye fî A'mâl Ahmed Refik 'Ivad el-Rivâye*, s. 139.

oldukça ilgi çekici hale geldi. Edebî tarzda Yahudilerin varlığı, diğer edebi sanatlardan daha şanslıydı. Çünkü roman çatışan taraflara en geniş çekim sanatı ve çatışma ve araç biçimlerini en çok çevirebilen formdu. Çoğu bugün geçmekte olduğumuz tarihsel aşamaya uygundu. Böylece romanda bazı Yahudi karakterlerin mevcudiyeti, diğer zamanlarda bazı yazarlar tarafından diğer edebiyat kavramı ile renklenen diğeri ile olan ilişkiyi de ele aldı ve bir çok konferanslar düzenlendi. Birçok Yazar Arap edebiyatında, özellikle de Yahudilerde diğerrinin imgesinde incelenen eserleri yapmışlar ve tipleme konusunun farklı boyutlardaki edebiyatıyla ilgilenmişlerdir. Neredeyse roman, Yahudi boyutlarının imajını sergilemek için hepsinden daha geniştir. Birçok Filistinli ve Arap yazar, romanlarında Ğassân Kenefânî gibi 'Âid ilâ Hayfâ 1969, İlyâs Hûrî, Memleketu'l-Ġurabâ' (Yabancılar Krallığı)1993 adlı romanında Yahudilerin imajını ele aldı. Ve Memdûh 'Udvân'ın (ö. 2004) A'dâ'î (2000) (Düşmanlarım) adlı romanında Arap ya da Filistin edebiyatında yeni bir ışıktır. Yahudi karakteri edebiyatta etki oluşturan değişen koşullarla yeniden canlandırılmıştır.¹⁸⁰

1967 savaşıdan sonra Filistin romanında karakterler bu yıldan önceki karakterlerden farklıydı. Yahudi karakterin Filistin anlatısı, Avrupa edebiyatının atmosferi tarafından etkilenmiş ve Filistin romanındaki en eski Yahudi figürlerden biri olan "Shylockye" kişiliğini tasvir etmiştir. Bu figür faizle çalışan simsarlık yapan ve ticarete hile karıştıran kişilikti. Bu kişilik Halil Bides'in *el-Vâris* romanında ortaya çıkmıştı. 1967'den sonra Filistin romanında İsrail askeri, istihbarat subayı, Yahudi sivilin ve yerleşimcinin kişiliği gibi diğer figürler ortaya çıktı.¹⁸¹

İsrail askerinin kişiliği Filistin öyküsünün çarpıcı bir özelliği olarak ortaya çıktı. İsrail askerinin özelliklerinden bahseden başka bir roman da neredeyse yoktur. İşgal sırasında asker, Yahudi devletinin yüzü ve adresidir.¹⁸²

İşgal altındaki asker bölgelerinde neredeyse hepsinin tipi aynı. Okullar, hastaneler, köprüler ve geçişler arasında, cezaevlerinde bir asker ile öbürü arasında fark bulunmamaktadır. Herkes baskıcı yöntemlerle işgali temsil ediyor ve emirler uyguluyordu. Asker sivil kıyafet içinde duruyor. Ortadoğu'daki davetsiz misafirlerin kalıntıları üzerine İsraililerin görkemini

¹⁸⁰ Devabşe, Muhammed, Devabşe, Zuhûr, *Şûretu'l-Âhar fi Rivâyet Makdisiyye*, sy. 8, 2014, s. 185.

¹⁸¹ Eş-Şahşiyye fi A'mâl Ahmed Refik 'Ivad el-Rivâye, s. 141.

¹⁸² Eş-Şahşiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistinîyyeti'l-Mu'âşıra fi'd-Dife'i'l-Ġarbîyye ve Kıtâ'i Ġazze, s. 91

restore ediyordu. Çiftçilerin çocukları taş attı diye silahlarını çıkarıp sanki bir böcek veya zararlı bir hayvan öldürür gibi onları öldürüyorlardı. Askerler de hiçbir şey yapmamış gibi saygı ve barışla dua etmeye geri dönüyorlardı. Askerler ve yerleşimciler yolcuları otobüsten çıkarıyor, kimliklerini kontrol ediyor ve genç erkekleri ve erkekleri tutukluyordu.¹⁸³

Filistin romanında "ben" ile " diğeri" arasındaki ilişkinin yazarları, İsraililerin ve özellikle entelektüellerin Filistin davasına yönelik tutumunun gelişmesiyle kaydedildiği gibi, Filistin romancılarının bakış açısına göre diğeriye doğru önemli bir değişim olduğunu belirtmektedirler.

Bazı Filistinli yazarlar 1976'daki¹⁸⁴ gerilemenin ardından kalıplaşmışın dışında Yahudi bir imge sunmaya çalışmışlardır. Bu deneyin başlatılması, benliği belirleme girişiminin bir parçasıydı. Kişisel bilgi, diğeriye bilgisi olmaksızın tamamlanmamış gibi görünmektedir; ancak diğeri hakkındaki bilgimiz, çoğunlukla kendi kendini keşfetmenin bir şartıdır. Ve "ben" ile "diğeri" arasındaki konum Filistin benliğinin varlığı, diğeriye sahte tarihi projesine bir tehlike ve tehdit oluşturuyordu. Bu nedenle, diğeriye hedefleri diyalog, kültür gelişimi ve yabancılaşma değildir; Ana hedef, diğeriye olan ilişkiyi ifade etmek için eğer mümkünse bu "beni" kaldırmaktır.¹⁸⁵

Ğassân Kenefânî romanlarında Siyonizm'in karakteri ve öyküleri kanlı imaj ve ırkçılıktan düz bir figür olarak gösterilmiştir. Bu karakter başkalarından nefret eder ve rahatsız eder bir tarzdaydı. Diğeriye ile din ve ırk ayrımı yapar ve bu Siyonist kişilikler temelinde güç ve kibirle uğraşmaya eğilimlidir. Araplar ve Siyonistler arasındaki çatışma olarak merkezi polemiklerle bağlantılı olan Siyonist karakter masumun kanına susamış, yetişkinler ve çocuklar arasında ayırım yapmıyor ve diğeriye ırkçı gözüyle, zulüm ve aşırılıkla bakıyor ve sunumunu bu şekilde karakterize ediyordu. Siyonist karakterin bu şekilde anlatımını dürüstlük ve gerçeklikle yansıtıyor ve bu yansıtma Siyonist kişiliklerin fiziksel özelliklerini ve onların vahşi davranışlarıyla sınırlıydı. Bu da o kişinin özelliklerine ve kibirli psikolojik statüsüne işaret etti. *Kâne Yevme Zâlîke Tıflen* (O gün bir çocuğu) romanındaki Siyonist bölük lideri karakteriydi. Bir diğeri karakter de *Mâ Tebekkâ Lekum*.¹⁸⁶ Öyküsünde Hâmîd

¹⁸³ *Eş-Şahşiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mu'âşıra fi'd-Dife'i'l-Ğarbîyye ve Kıta'i Ğazze*, s. 93

¹⁸⁴ *Şûret el-Âhar fi Rivâyet Mukadisîyye*, s. 190.

¹⁸⁵ *Eş-Şahşiyye fi A'mâl Ahmed Refik 'Ivad el-Rivâye*, s. 139.

¹⁸⁶ *Eş-Şahşiyye fi Kısas va Rivâyât Ğassân Kenefânî*, s. 190

karakteriydi. Bu karakter şöyle ifade ediliyordu: "Bakışlarımız tekrar çakıştı, gözleri bal rengiydi, yanan güneş yanığıyla yüzü lekeli bir hasta yüzü gibi görünüyordu. Sonra onun küçük kimliğinde resmine bakınca burada yaşadığı gençten daha genç görünüyordu. Saçları yana doğru ayrılmıştı ve büyük bir mutlulukla gülümsüyordu ve komikti ¹⁸⁷ Gassân Siyonist erkek modeli ile sınırlı kaldı ve Siyonist kadının kişiliğini sunmadı, o harika yazarın şehitliği yaratıcı kariyerinin tamamlanmasını engelledi. ¹⁸⁸

Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, üç romanında Siyonist figürlerden bahsetmediği halde, örgütlerinin Filistinlileri topraklarından atma uygulamasını ele alıyordu. *Şayyâdûn fi Şâri' Dayyik* (Dar Sokakta Avcılar) adlı romanında Siyonist teröristlerin İngilizleri nasıl öldürdüklerini ve İngilizlerin askeri kampları ve hükümet kurumlarını nasıl tahrip ettiklerini anlatmıştır. Bunlardan amaçlanan şey de ülkede bir kaos meydana getirmektir. Filistin topraklarına güçlerini yaymak için İngilizlerden çekip çıkarmaya zorlamalarını anlattı. Korkunç bir rüyada olduğu gibi, onları uzunca bir sıranın kalıntıları haline getirmek için Arapların evlerine baskın yapıyorlardı ve köylülerin karanlıkta hain ellerde nasıl katledildiğini anlatıyordu. ¹⁸⁹

Diğer kişilik (Emil Habibi)'nin romanlarındaki karakter özelliği yazarın bu karakteri gerçeğinden yansıtmaya çalışmasıydı. Onunla yaşadığı bağlar hayali değildi ve ırkçılıktan kaynaklanmıyordu. Buna karşın bizlere bir (ben) kişiliği çizmeye çalışıyordu, bu (ben) bu topraktaki yeni (diğer) e karşı mücadele ediyor ve bu duruma mecburiyetten bu zamanın gerçeğiyle yaşıyordu. ¹⁹⁰

Filistinli romancı, İsrail askeriyle ilgili önyargıların tutsağı olmadığı için klişe önermemiştir. Yahudi askerin çarpıtma amacıyla karakterini çizmemiş, gerçekliği olan bir resmin aktarımını yapmıştır. Askerlerin yaptıkları eylemler romandakinden daha acımasızdı. Filistinli romancı bazı askerlerin olumlu tarafını da okuyucuya sunmuştur. Bununla birlikte

¹⁸⁷ Kenefânî, Gassân, *Mâ Tebekkâ Lekum*, Dâr Manşûrâtî'r-Rimâl, 4. Baskı, Beyrut, 2008, s. 81.

¹⁸⁸ *Eş-Şahsiyye fi Kısas va Rivâyât Gassân Kenefânî*, s. 107.

¹⁸⁹ *Qadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s. 136.

¹⁹⁰ El-Feyyûmî, Sa'îd Muhammed, *Cedelîyetu'l-Ân ve'l-Âhar Rivayet el-Muteşâ'il Unmûzecen*, Mecellatu el-Câmia'tu'l-İslâmiyye, Silsiletu'd-Dirâsâtî'l-İnsânîyye, 19. Cilt, sy. 1, 2011 s. 880.

şahit olduğu olumsuz yönleri de sunmuştur. Roman, insani durumlarda gözyaşları akan iyi askerın karakterini sunmuştur. Ancak bu durum çok istisna idi.¹⁹¹

Genel olarak romanlar Filistin öykülerine hâkim olan duyguyu yansıtmaya çalışıyordu. Güçlü ulusal federasyonun ve açık ulusal taahhüdün onu ırkçı, kanlı bir hikâyeye dönüştürmediği şaşılacak bir durumdu. Yahudi'yi daha yüksek bir figür ve yanlış ya da tereddüt etmeyen birisi olarak tasvir eden Siyonist anlatıda, Tevrat'ın çizdiği gibi, omuzlarında ideolojik bir Yahudi tarihi bulunuyordu. Bununla kendini Arapların önünde diz çökmeye zorlamaya adanmıştır. Karşılaşılan bir dizi Filistin hikâyesi Filistinliler arasında hayal kırıklığı duygularını dile getirdi ve Yahudilerin ortak geçmişi için ihanetini ve sözleşmelerin iptali ve getirdiği unsurların kullanımını incelediğinde kendini bir lanetle tekrarladı. Ülkeyi ikiye bölmek için yurt dışından Filistinliler Yahudileri öldürmek istiyor, cezalandırıyorlar, hain olanların intikamı, kendilerine ait olmayan bir ülkeye tecavüze maruz kalmışlar. Kan davası ya da doğuştan gelen nefrete ve Filistin romanında sosyalist düşüncenin açıklığa kavuşturulmasına bağlı olarak, genel tutum, ilkelerle alakalı değil, bir Filistin pozisyonudur. Düşmana olan nefret, toprak sahiplerine ait olana dek bu düşmanla her yönden yüzleşmek çağrısına izin verilmemiştir.¹⁹²

¹⁹¹ Eş-Şahşiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mu'âşıra fi'd-Dife'î'l-Ġarbiyye ve Kıtâ'î Ġazze, s. 93.

¹⁹² *Er-Rîfî'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, s. 203.

BÖLÜM 4

DİRENİŞ ROMANLARINDA FİLİSTİN

Direnişin romanı, Siyonist işgal ve çeşitli sosyal, kültürel, entelektüel ve ekonomik seviyelerde Filistinli kimliğini yok etme isteklerini teyit etmiştir. Filistinlinin toprakla bağı birçok yönden teyit etmiştir. Öyle ki sadece davasından dolayı ve bu toprakla olan bağından dolayı çalışan, direnen, sürülen bir Filistinli imajı çiziliyordu. Kitap, yerin sadece güzelliklerini gören düşmanın aksine, Filistinlilerin toprak ve onun direncine bakışını yansıtmaktan çekinmedi. Büyüleyici doğası ve güzel manzarası ile Filistin kaynaklarının ekonomisi bir sömürüye uğradı. Filistin topraklarında kararlılık, Filistin topraklarının kapsamı ve savunmasının evsizlik ve kanlı bedel ödemelerini savunmak için bir araya getirilmesi bağlamında yeni direniş kaydedildi.¹⁹³

Romanda ele alınan en yaygın konulardan biri de, hapis, tutukluluk ve işkencelerdi. Filistinlilerin eğitim almasını engellemek ve İsrail iş piyasasına girmeye mecbur bırakılması ele alındı. Romanın odak noktası ilk olarak Siyonist terörizmin bu iki meselesiydi: Birincisi, bunlar Filistin halkının hayatında en belirgin kişilerdir. Hapishaneye girmiş ve işkence görmüşlerdir. İkincisi ise Filistinlerin hapsi idi. Bâsîl el-Kermî'nin *Eş-Şabbâr* ve *'Abbâdu 'ş-Şems* de olduğu gibi, direnişin ve silahlı mücadelenin başında gelen direniş kadrolarını mezun edecek bir okuldu hapishaneler. Üçüncüsü, Filistin konseptindeki hapishane vatanperverliğin ve mücadelenin tanıklığının yapıldığı yerd. Dördüncüsü Yukarıdakilere rağmen, Siyonist hapishaneler, tutuklunun gözaltı süresince uzun süre devam edebilecek işkence acımasızlığı bakımından Nazi cezaevlerinden daha ağırdır ve çoğunlukla hapishaneden çıkanlar kalıcı bir sakatlık yaşamışlardır.. Fâdıl Yûnus'un ¹⁹⁴(ö. 2010) ömür boyu hapsi ve işkenceyi anlatan romanları bulunmaktadır. Bu romanlarda yaşadığı tecrübelerden bahsetmektedir. O, 15 yıl tutuklu kalmıştı. Beşincisi, İnsan haklarının en çok ihlal edildiği yerlerin bulunduğu İsrail cezaevleri ve tedavinin hayvanlara insanlıktan daha

¹⁹³ *Er-Rivâyetu 'l-'Arâbiyye mine 'l-İhtilâl ilâ 'l-Muqâveme fî Filistîn*, s. 196.

¹⁹⁴ Esaret hareketi alanında tarihçi yazar.

yakın olduğu yerlerdir. Dolayısıyla romanda hapis ve işkenceye odaklanıldı, çünkü en korkunç yerlerden biri de buralardı.¹⁹⁵

Direnışçi Filistin romanı, Filistin kültürel yaratıcılığının her yönü gibi, ölüm, imha ve unutkanlığa direnmeyi amaçlayan köleliği reddeden amaçlı bir eylemdir. Bu, koşulları gereği diğerk ulusların öykülerinden farklıdır. Filistin romanları Filistin rüyası tarafından yaşanıyor. Filistin Arap topraklarında derin bir yer tutmasına rağmen, bazı durumlarda siyasi ve sosyal farkındalık yükü çoktan tükenmiş ve özellikle bu romanda akut bilinç sorununun sırrını açıklıyor; Farkındalık ve bilinçlenme olasılığı, anlatım metni alanındaki farkındalık için olası yerler.¹⁹⁶

4.1 Ricâl fi'ş-Şems (Güneş'in Altındaki Adamlar)

Ğassân Kenefânî 'nin ilk romanı *Ricâl fi'ş-Şems* Filistin öykü deneyiminde önemli bir dönüm noktasıdır çünkü tarihinin koşullarını kavrayabilen ilk Filistin romanıdır. Özünün hareketini izlemeye ve bir taraftan sorularına cevap vermeye ve Filistin karakterinin sofistike bir vizyonunun başlangıcını temsil etmeye çalışıyor. Bundan önceki romanlarda anlatılanın tersine Filistinli karakterin kaybının anlamını açıklamaksızın ona sempati duyan ya da yeni bir ölüm cehennemine kendi rızasıyla gitmesine neden olan sebepleri açıklamayan bir roman değildi. roman yedi tasvire ayrılmıştır: Ebû Kays, Es'ad, Mervân, anlaşma, yol, güneş ve gölge, bir olay tarafından organize edilen Nekbe'nin on yılından sonra ilk üç karakter Kuveyt'e göç ettirildi.¹⁹⁷

Bu romanda üç değişik yaşlarda Filistinlinin buluşması ve Filistinli insanın yaşam sorununun çözülmeye çalışılmasından ibarettir. Bu da petrolün ve zenginliğin olduğu yer olan Kuveyt'e göç etmektir. Ebu'l-Kays, kamp dışında kendisine bir oda inşa etmeyi düşleyen yaşlı adam, Es'ad, Kuveyt dinarlarını düşleyen ve kendisine yeni bir hayat arayan genç. Mervân ise kendi yaşam trajedisini çözmeye çalışan küçük bir çocuktur. Kardeşi Kuveyt'te ve evlendiği için onları bir başlarına kimsesiz bırakmış, babası kendisine bir ev

¹⁹⁵ İn 'ikâsu 'l-İrhâbi 's-Sahyûni alâ 'r- Rivâyeti 'l-Filistîniye, s. 269.

¹⁹⁶ Er-Rivâyatu 'n-Nisviyye fi Zilli 'l-İhtilâl Sehar Halîfa Unmûzecen, s.200.

¹⁹⁷ Kadiyyetu 'l-Ard fi 'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye, s.21.

hibe eden bir kadın için analarını terk etmiş bir adamdır. Bu yüzden bu üçü bir araya gelerek Kuveyt'e gitmeye karar verirler.

Ebû'l-Huzeyrân'ın kamyonunun tankında bu üç Filistinlinin kaçmak için depoya girdiği hikayede onların sınır bölgesinde sıcaktan depoda ölmeleriyle sonuçlanır. Roman şu soruları sonuç olarak sorar: Neden? Neden?¹⁹⁸

Bu romanın temelini oluşturan bu soru, eleştirel bir tavır sergiliyor: Ğassân Kenefânî, Filistinlilere neden ölümü sessizce kabul ediyorsunuz, neden çığlık atmıyorsunuz? Bu soruda sessizlik Filistin halkının kınanması, Filistin halkı her gün çığlık atmadan boğularak ölüyor, toprak şimdi haykırmalı.¹⁹⁹

Kenefânî, romanı Beyrut'ta saklanmak zorunda kaldığı 1962 başlarında yazmıştı çünkü onun resmi evrakları yoktu. O sırada Lübnan'daki başarısız bir darbe girişimi sonrasında baskı ve zulüm sırasında bu roman, İngilizce, Hollandaca, Almanca, İsveççe, Macarca, Norveççe ve Çekçe 'ye çevrildi. Tevfik Sâlih'in yönetmenliğini yaptığı el-Mahdû'ûn adı ile filme dönüştürüldü. Tunus Kartaca Film Festivali, Paris Katolik Film Festivali Ödülü ve Strazburg İnsan Hakları Ödülü gibi birçok ödül kazandı. Bir tiyatro ekibi daha sonra hikâyeyi Nâsıra'da kentte gösterilen bir tiyatro metnine dönüştürdü, ancak İsrail bu gösteriyi durdurdu. İsveç ve Danimarka'nın oyun yazarı da bu çalışmayı gerçekleştirdi ve yazar bu nedenle teknik engellerin üstünde durmayı ve geleneğin üstünde yükselmeyi başardı; insanlığın duygularını çizdi; Bu çalışma neredeyse evrensel olarak edebi nitelik taşıır.²⁰⁰

Karşılaşmanın dikkatini çeken en önemli şey başlığın garip olmasıdır. Roman çok sayıda anlam taşıyor, acı ve açlıkla birlikte Filistinli bir mülteci ailesinin hikâyesinin canlı ve gerçek bir portresidir. Bütün Filistin nesiller boyunca yabancılaşıma ve kimlik kaybı çeken yerinden olan ve kaybetme yüküne düşüyor. Hikâye, siyasi bir eylem çerçevesine entegre olmadan önce Filistin hareketinin iradesinin bir ifadesiydi. Bu anlamda, Haziran savaşı 1967 ve

¹⁹⁸ Kenefânî, Ğassân, *Ricâl fi's-Şems*, Dâr el-Muğalles, 2. Baskı, Beyrut, 1980, s. 93.

¹⁹⁹ *el-Mevt Ve Delâlâtuhu fi Edeb Ğassan Kenefânî'r-Rivâi*, s. 2.

²⁰⁰ *Kıssatu Ricâl fi's-Şems li Ğassân Kenefânî*, s. 3.

öncesi dönemdeki Filistin dönüşümünün resmini sunan en önemli edebi yapıtlardan biridir.²⁰¹

Roman, üç sanatsal yönün bir bileşimi olarak tanımlanabilir. Gerçek eğilim başında duruyor ve genel yapısı sembolik ve romantik yönleri ayrılıyor. Sonuncusu ise, karakterlerinin iki ana unsurla olan ilişkisinde kendini gösterir: Bir yandan toprak ve diğeri üzerinde bireysel kurtuluş hayalleri. Örneğin, Ebû Kays'ın "toprak ile olan ilişkisi, toprağı safça düşünmek için gerçekliğe adapte olamamasından kaynaklanan romantik bir kişiliğin nostaljisinin ötesine geçmez; bu toprağı bağlanma bilinçli olması nedeniyle değil. İkinci unsur, dünya karşısında tek başlarına duran kişinin tecrübesini canlandırmak için aşkın romantizm arzusu ile ya da bu bireyi, vatanın görkemli geçmişiyle bugün için bir fikir birliği olarak şarkı söylemektir. Belki de Kenefânî kasıtlı olarak karakterlerini daha çok kınamak ve bu karakterlerin kurtuluşunun bireyin gerçekliğin rüyasını aşmadığını ve bu nedenle benliğin yabancılaşması duvarlarında sıkışan başarısızlığa mahkûm olduğunu belirtmek ister.²⁰²

Kenefânî, Filistinli mültecilerin trajedisinin basit bir hikâyesini ustalıkla ve güzel bir anlatıyla sergilemiştir, bu hikâyenin ana karakteri yaşlı bir adam olan Ebû Kays'ın hikâyesiyle sergiledi, bu yaşlı adamın biraz paraya ihtiyacı vardı ve ona Kuveyt'e gitme fikri gelmiştir, Onunla karısı arasında şu diyalog geçmektedir:

- Ebû Kays: Ne istiyorsun Ummu Kays?

Ona bakıp fısıldadı.

- Umu Kays: Gördüğünüz gibi... Kays'a öğretebiliriz.
- Ebû Kays: Evet.
- Ummu Kays: Bir ya da iki zeytin dalı alabiliriz.
- Ebû Kays: Tabii ki.
- Umu Kays: Belki bir yerde oda inşa edebiliriz.
- Ebû Kays: Evet.
- Ebû Kays: ulaşabilirsem ulaşabilirsem²⁰³

²⁰¹ *El-Edib Gassân Kenefânî*, s. 241.

²⁰² *Qadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s.23.

²⁰³ *Ricâl fi's-Şems*, s. 21.

Bu diyalogda, yazara ait derin bir siyasi boyut vardır ki bu da mücadelenin kaçınılmaz boyutudur. Pürüzsüz ve büyüleyici bir şekilde yazar tarafından, trajik yaşam biçiminin bu basit adamın endişelerini yansıtan gergin bir diyalog ve trajedi ile Filistinli insanın gerçeğindeki çağrışımları ve yansımaları ile garanti altına alınır.²⁰⁴

Ricâl fi 'ş-Şems romanı Filistin direnişinin önemli bir aşamasında geldi; Silahlı devrimci mücadelenin devam etmesinin gerekçelerini bulmaya, kararlılığı somutlaştırmaya ve tüm insanların işgal altındaki topraklar içinde ve dışında yaşayan acı bir gerçekle baş etmeye çalışıyordu. Kahramanlarının modelleri aynı gerçeğin içinden seçildi ve Filistin halkının çeşitli unsurlarını temsil etti "Bilincin temel noktası, objektif gerçekliğe güvenmek değil, insanlara rehberlik etmek için onlara öğrettiği şeyi yapıyor. Eylem kılavuzu olarak insanların iradesini ve hislerini birleştirerek, düşmanlığın tohumunu eken dünyayı değiştirmelerini talep ediyor."²⁰⁵

Kenefânî, yenilginin ve teslimatın kabulü olan bir çıkış yolu bulma girişiminden ötürü ölümün yanlış umuda dönüşmesini umduğu romanın içeriğini teyit etmeyi başardı ve Kenefânî 'nin Ebû'l-Huzeyrân Filistin liderliğine yenilginin ve teslim olmasının sorumluluğunu yüklüyor. Çünkü vatanını ve kimliğini korumak için harekete geçmeden önce kendi amaçlarını aramaya çalışıyor. Kurtuluş sadece Ğassân Kenefânî tarafından *Mâ Tebekkâ Lekum* romanında teyit edilen mücadele ve direniş yolu dışında sağlanamaz.²⁰⁶

4.2 El-Muteşâ'il (Kötümser/İyimser)

Emîl Hâbîbî 'nin ilk romanı olan *'el-Vekâi 'u'l-Ġarîbe fi 'htifâ' Sa'id ebi'n-Nahhâsi'l-Muteşâ'il* 'in romanı İlginç olaylar 1974'de basıldı ve Arap eleştirmenlerin dikkat ve beğenisini kazandı. Doğruyu söylemek gerekirse: Bu mucize romancı, yeni bir romanın hepsinin tek bir yerden başladığına dair tahminin sanatsal yapıda yazar tarafından kullanılan karakteristik unsurlar olduğuna dikkat çeker. Sembollerin zenginliğine, bu çalışmanın kapsadığı olayın ön planda, yani Filistinli romancının çıkışında paradoksun en çarpıcı özelliklerinden biri çelişki ağını ustaca örebilmesiydi. Filistin tarihinde genel olarak roman

²⁰⁴ *Ķıssatu Ricâl fi 'ş-Şems li Ğassân Kenefânî*, s. 6.

²⁰⁵ *Ķıssatu Ricâl fi 'ş-Şems li Ğassân Kenefânî*, s. 11.

²⁰⁶ *el-Mevt Ve Delâlâtûhu fi Edeb Ğassan Kenefânî'r-Rivâi*, s. 3.

yalnızca 1948 Nekbe, 1967 yenilgisi ve yeni bir Filistin modeli sunumu içeren iki bölümün kabulü ve yeni bir Filistin modeli ile ortaya çıktı. Birincisi, Siyonistler tarafından istihbaratın Filistin halkı içindeki gözü olarak kullanılan *Sa'îd ebû'n-Nahhâs* adlı romanın kahramanının biyografisinde yansıtılır ve ikincisi, romancının çeşitli geleneksel anlatım tekniklerinin kullanımıyla kendini ifade etmesidir. Belki de romandaki sırrının en belirgin özelliği, genelin neye talip olduğu hayatın özünde olanı aştığını ve Romanın işgal altında yaşayan Filistinlilerin ve Cehennem ve kurtuluş imgesinin hevesli olması, Filistinlilerin en zayıf oldukları anlarda bile ve ihanetin en çok çekici olduğu anlarda bile vatanına ve toprağına duyduğu bağlılıktır.²⁰⁷

Bu romanın bir şiiire benzediği, birliğine ve dinamizmine zarar verdiği, içindeki anlamları yok ettiği, benzetmelerini ve nabzını arındırdığı için özetlemesinde zorluklar bulunmaktadır. Öyle ki roman birçok merkezi konulu özel mesajlardan oluşmaktadır. *El-Muteşâ'il* edli romandaki Sa'îd ebû'n-Nahhâs karakteri Hayfa'da doğdu ve 'Akka'da eğitim gördü. Onun ilk aşkı olan Yuad Hayfa ve Akka arasında sefer yapan trende doğdu. Nakba ile birlikte çocuğundan ayrılmak zorunda kaldı ve gurbette gitti. Sa'îd İsrail işgalini protesto etmek için gizlice Hayfa'ya döndü, Yeni kurulan İsrail devleti ile işbirliği içinde çalıştı ancak Emîl Hâbibî burada olayları açık bir şekilde yazmamaktadır. Bu sivil karakter yeni devlete karşı bağlılığının tasvirini bir amaç olarak değil, bağlılığın küçük düşürmeye karşı direnmesinden nefrete doğru itmektedir. 'Akka ile Hayfa kentleri arasında bir yere taşınan Sa'îd tarihi 'Akka kahramanı olan Ahmed el-Cezzar²⁰⁸ (1734-1804) ile Hayfa halkının ayrılmak zorunda bırakıldıkları evlerine girmişler ve içmeden gittikleri kahveleri bardaklarında dolu olarak bulunmuştu. Ev sahipleri ayrılmadan önce içmek için dahi zaman bulamamışlardı. Bu zamansal ve mekânsal uzantıda çeşitli nedenlerden ötürü değişime direnen sabit özellikleri ve yakın gelecekteki umutsuzluğa karşı koyan sessiz kahramanları kaydetmek için Filistin topraklarını ayakları üstünde geziyordu. Bu sessiz kahramanlar yakın gelecekte de umutlu değiller ve bir kurtuluş yolu da göremiyorlardı. Dahası hayatta kalmanın sembolü ya da kurtuluşu düşlemiyorlardı bile. Yok olmakla tehdit altındaki köylerin adlarını ve nüfusu oradaki varlıklarını silinmemek üzere teyit ediyorlardı.²⁰⁹

²⁰⁷ *Ḳadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s.83.

²⁰⁸ Osmanlı valisi ve sadrazamı Filistin ve Şam sahillerini 30 yıldan fazla kuşatmıştır.

²⁰⁹ *Er-Rif fi'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, s. 209.

Yetmişden fazla şehir ismine ve Filistin köylerine, sokaklarına ve Arap mahallelerinden pek çok isme, Filistin coğrafyasının ayrıntılarına ve onunla birlikte yeni Filistin toprağına bakıldığında, deniz ve kutsal görülecektir. 'Akka'daki surların sertliği ve Hayfa limanındaki teknelerin güzelliğı ve eski Kudüs'te kutsal sokakları ve tarihi Nâsıra ve bir bakıma köyler, şehirler ve çeşitli alanlarda isimleri İbraniler tarafından silinmiş olan Filistin topraklarının Araplığa aykırı olanın erozyona uğramasına şahit olunacaktır. Bununla birlikte Merc İbn 'Umer'in adı yerine Yezrayil" ve Nablus'a Şakim, Goliath adını vermişlerdi. Buralara Tevrat'tan almış oldukları yeni isimler veriyorlardı.

Romanın tanımı *el-Muteşâ'il'in* kendi dilinden ifade edilmiştir. Elden giden topraklar, evlerinden çıkarılan insanlar, yıkılan evler, ölüme ve topraklarına dönmeye çalışan insanlar, iltica kampları sınırındaki gruplarda vurulanlar, ölenler, yaralananlar, tehdit edilenler işgal topraklarında Araplara karşı işgalciler tarafından işlenen zulümler, Arap komşu ülkeler, Suriye ve Lübnan'a göçe zorlanmalar romanların konusu olmuştur. Filistin'de diğer konulara gelince, evlerinin içinde tutuklu ve gerçek cezaevlerinde çürüyenler, oranın kalıcı konukları olur ve her gün işkenceye maruz kalırlardı.²¹⁰

Vatanından koparılmış bir insanın hikâyesini anlatan sosyal ve tarihsel bir belge niteliğindedir bu roman. Filistinlilerin endişelerini yansıtmayı başardı ve insana dair hikâye haline gelmiştir. Şehit hikâyesi, modern Filistin tarihinin temel aşamalarını bünyesinde barındıran üç bölümden oluşmaktadır. Bu romanda Faisid *el-Muteşâ'il*, Nekbe'dan sonra vatanında kalan Filistinliyi simgelemektedir. Tanturiyye Yu'âd, Nekbe'yi kökten kurma ve sınır dışı etme girişimleri karşısında direniş ruhunu, topraklara ve Arap kimliğine sarılmayı ve Filistin toprağıının geri kalanına kadar 1967 yenilgisi ve 1967'deki yenilgiyle kalmayı vaat ediyor. Emîl Hâbîbî, *el-Muteşâ'il* romanlarında 1948-1972 yılları arasındaki Filistin meselesinin tarihine değinmektedir.²¹¹

El-Muteşâ'il romanı, Filistin edebiyatının Filistin davasında geçen en zor dönemlerden birini ele alan bir romandır. Bu dönem Filistin halkının 1948 de sürülmesini anlatan bir edebiyattı, bu edebiyat tarzı her kullanılan ismin bir dönemin sembol iyi adamı hiçbir zaman merkeze oturtmaz ve düşmanların kafasını biçen (kesen) niteliksel adam için Siyonist edebiyatında

²¹⁰Kadiyyetu'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistinîyye, s. 84.

²¹¹*el-Mer'atu el-Filistinîyye beyn el-lucû' ve el-'avde*, s. 9.

olduğu gibi yer yoktur. Bu nedenle, bu, yeni edebiyatı inkâr eden bir romandır. Bu bir direniş romanıdır. Emîl Hâbîbî'nin fikri olan edebiyat, mimarlık ve edebi perspektif seviyesindeki Siyonist söylemin tümünü iptal etti. Savaş tarafı ile sınırlı olmayan ve sadece Filistin kimliğini ve ulusal kültürünü koruyan her şeyin ötesinde protesto eylemleri olan " *el-Muteşâ'il* " çoklu formüllerde direniş kazanmak ve bu romanda Emîl, sonraki romanı "*Lak' Bin Lak*" da takip etmeye çalıştığı benzersiz sanatsal deneyimdir. Belki de bu iki eserin sanatsal ve entelektüel yapısı, bu konuma, öfkenin ve silahının çatışmasına ve ırkçı ironi silahıyla bastırılmasına ve tapınak sanatının adaptasyonuna dayanmaktadır. Binbir gece dizileri kullanmaktadır ve en azından çoğu yerlerinden edilen insanların trajedisinin kalıntılarının birlikte sanatsal bir biçimde ifade edilmesi, baskı ve toprak işgali ve yağmalanması olarak kaldı.²¹²

Akka'daki Cezzâr camisinin avlusunda mülteciler birbirleriyle karşılaştığında arka arkaya akrabalarını gören köyüne geri dönecek ve yolda akrabalarından herhangi biriyle karşılaşp karşılaşmadığını birbirlerine soracaklardır:

- Halkının yerle bir edildiği Kuvikattan geldik, daha önce Kuvikatlı biriyle karşılaştınız mı?
- Bizler Omkadan geldik ve onu sürdüler. Yağını akıttıkları Omkadan kimseyi tanıyor musunuz?
- Buraya Barwa'dan geliyoruz. vs²¹³

Sonra köylerin isimleri akıyor: Ruwais, Haddah, Damoun. Çiftlik, Şaib vb.

Böylece, *el-Muteşâ'il* romanı Filistin, toprak, zaman ve nesiller konularını ele aldı. Savaş romanında sloganların heyecanını veya kahramanlıklarını ifade ederken abartıdan uzaklaşmakla öncü bir deneyim kazanmıştır. Bununla birlikte, direniş romanı ve yüksek seviyedeki roman, ruha ve benliğe en geniş algılardan süzülürdü. Araplar, düşünce ve sanat yeteneğini, iyiyi feda edebilme ve çirkinliği geliştirme kabiliyeti ile ölçtüğü için onu alaycı üslubunun özü olan sevgi onu acımasız ve hatta iğrenç olan her şeyden alıkoyuyordu. Bu da

²¹² <http://www.oudnad.net/spip.php?article1101> 27-03-2017

²¹³ *el-Vkâ'i 'el-Ğaribeh fi ihtifâ' Sa'id ebî 'n-Nahas el-Muteşâ'il*, s. 32-33.

Emîl Hâbîbî nin üslubu büyüleyici kılan bir durum oldu. Hatta bu üslubu kahramanın sadece davranışlarıyla sınırlı kalmayıp onun kişiliğini seçmeye kadar uzandı...²¹⁴

Hiç şüphe yok ki, *el-Muteşâ'il* tarafından yazılan romanın hem sorgulayıcı hem mizah tarzı olsun, efsanevi anlatım niteliği ile hâkim olan farklı bir dilde yazılmış ve yazarının Arap kültüründe yeri ortaya çıkmıştır. *el-Muteşâ'il* el Câhız'ın²¹⁵ alaycılığı ruhundan etkilenerek Binbir Gece hikayelerinden bir kısmının Arap mirasında mektup yazma biçiminden etkilenerek, dil formülasyonu yapmıştır.

Bakiye ve kızı Valâ arasındaki geçen en güzel diyaloglardan biri aşağıda örnek olarak sunulmuştur:²¹⁶

- Oğlum, silahı atıp çıkın!
- Ey Kadın, Ben onlarla geldim. Nereye çıkıyorum?
- Karşılama alanına, oğlum, mağara dar, tıkalı ve orda boğulacaksınız.
- Boğulma mı? ... Bu mağaraya özgürce nefes almaya geldim. Bir kere olsun özgürce nefes alayım!
-
- Sözlerinize dikkat edin! Sözlerinize dikkat edin!
- Bir kere olsun sözlerime dikkat etmek istemiyorum!
- Boğuluyordum! Bu mağara dar olsa da sizin hayatınızdan daha geniştir.
- Bu mağara tıkalı, anne, ama bir çıkıştır...²¹⁷

Yazar bu isimleri – sembolleri – vatana bağlılığı simgelemek için kullandı, doğal olarak geri dönme hakkı hayatta kalması ve yenilenmesi gerekir. Çocukluğunda karşılaştığı ve âşık olduğu Yuad onunla gizlice buluşmuş ve kendini onun eşi olarak ilan etmişti. Sonrada sürülmeye mahkûm edilmiş ve sürüldüğü yerde tekrar evlenip bir kızı olmuştur. Onun adını da Yuad koymuştu ve oğluna Sa'id adını vermişti. Genç Yuad onunla karşılaşır ve annesinin zamanını tekrar canlandırmaya çalışır. Said ise genç fedai ile Şatta hapishanesinde

²¹⁴*Er-Rîf'î'r-Rivâyeti'l-'Arabîyye*, s. 213.

²¹⁵ Edebiyatçı yazar, Cahiliye dönemi Arap edebiyatının ileri gelen yazarlarından.

²¹⁶ El-'Îsâ, Menâl bint 'Abdul'aziz, *'İzzâtu'l-Murûriyye 'alâ Lisâni'l-Ân*, Utrûhat Doktora, Câmi'atu'l-Melik Su'ûd, 2010, s. 125.

²¹⁷ *El-Vekâi'u'l-Garibe fi'htifâ' Sa'id ebi'n-Nahhâsi'l-Muteşâ'il*, s. 139-140.

yaralıyken karşılaştı. Bakiye direndi ve vatanını terk etmedi, çünkü dedelerinin denizde bıraktığı bir gömüye sahipti. El-Mutaşâ'il Bakiye ile oğluna Fethi adını verdi ama hükümdeki güçler şüpheli olduğu için itiraz etti. o da adına Velâ (bağlılık) adını verdi ve onları razı etti. Sonradan anladılar ki bu bağlılığın onlara olmadığını anlayınca bir kesim noktası oluştu. o genç bir fedai oldu ve annesiyle denizdeki o saklı hazineye inip kayboldular.

Bu, üzerinde Yahudi devletinin kurulmasından sonra Filistin topraklarında kalanların romanıdır. Çünkü içinde kalmak Filistinlilerin köklerinin simgesidir. Ancak aynı zamanda yükü yüküdür ve yük taşımaktadır. Filistin toprakları soyulduktan sonra maruz kaldığı paradokslarla doludur. Bu roman, Arap romanında onu benzersiz bir metin haline getiren önemli öykü stratejilerinin bir koleksiyonudur. Bu, üstü örtülü roman stratejisinden, romanın yapısından kaynaklanır ve paradoks yapısını kristalleştirmek ve önemini üretmek için gerekli bir araç olarak düşünür. Bu, yapıyı şekillendiren mektupların yazarının varlığının sona ermesinin bir paradoksudur. Metni bütün realite üzerinde açan şüphecilik, Sa'îd hale getirmek, vatanında kalan Filistinlilerin genel simgesidir ve Tarihsel ve popüler etkilerle meşgul olan kaçmak için olanlarla etkileşim kurmak ve eski Arap geleneksel romanını halk hikayeleri teknikleriyle ve paradoksal gerçekçilik ile bir araya getiren bir şekilde olayların ve kişiliklerin sentezidir. Bütün bunlar vesilesiyle, romanın yazarının biyografisine açık referanslar gönderdiği "Emîl Habîbî" neslinin bir Filistinlisi olan "*Sa'îd Ebû'n-Nahhas el-Muteşâ'il*"in hikâyesi sunuldu.²¹⁸

4.3 Mâ Tebekkâ Lekum (Size Kalanlar)

Roman Gazzeli Filistinli bir aileyi konu alıyor. Gazze'den Siyonist Yahudilerin şehri Yafa'ya orayı ele geçirdikten sonra göç ettiler. Bu göç ailenin dağılmasına yol açtı. Bu romandaki ana karakter Hamid, Filistin'i temsil eden gençlerden biridir. 1948'de sürgünün trajedisini yaşayan gençlerden biriydi. Hamid bu olayların hızlı gelişmesinde onları pek idrak edememişti. İkinci kişilikse Meryem, Hamid'in kız kardeşidir. Rüyaları, emelleri ve paraları toprağını kaybetmesiyle yok olmuştu. Çile ve zorluk hayatına zorlanmıştı sürgünden dolayı. Üçüncü kişilik hain olan Zekeriya'dır. Siyonist askerlere Salim'in yerini ifşa eden

²¹⁸ Hâfız, Sabrî, *Emîl Habîbî ve Serd İhyâi'z-Zâkira el-Filistîniyye*, Mecellatu'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye, Cilt 7, sy. 27 1996, s. 7-8.

Hamid'i ev konusunda kullanan Meryem'e tecavüz edendi. En sonunda Meryem eliyle öldürülmüştü. Burada da Kenefânî Filistinli kadının kızdığında Filistin'i ve onun topraklarını sembolize ediyordu.

Bu roman 1966 yılında basıldı ve bu tarih, Filistin diasporasının yaşamını şekillendiren askeri oluşumlar ve örgütlü politikalarla Filistin örgütlerinin ortaya çıkışında önemli bir öneme sahiptir.²¹⁹ Kişisel çıkarların toplumsal endişe kaynağı olan genel endişelerini alan romandır. Arap romanı platformundaki en eski modernist deneyimlerden biriydi, tecrübeli okuyucunun bile içeriğini anlaması için görüş sahibi olması gerekir. Bu sosyal içerikli romanı okuduktan sonra Kenefânî'nin Filistin toplumunun sorunlarını izlediği açıktır ve sanki sınıfın sözcüsü gibi onun doğru gözlemlerinden etkilenmiştir. Popülerlik ve adaletsizlik, yolsuzluk, fakirlik ve yoksunluk tezahürlerinden muztarip olan orta ve genel toplum sınıfının çilesini ele alıyordu. Yazar gerçekliği Filistinli karakterlerin diliyle anlatıyordu. Bu roman belirli bir aşamada belirli bir insanın ruhsal içeriğini yansıtır. Ğassân bu romanda liberal fikirlerinin uygun ifadesine ve buna geri dönme fikrinin amacına ulaşmaya çalışır. Ğassân karakterleri doğal ve Trajik... *Mâ Tebekkâ Lekum* romanı, gerilemenin ardından Filistin halkının devrimci ilerleme durumunu ifade etmektedir.²²⁰

Mâ Tebekkâ Lekum romanı, gelen devrimin kehanetini ve yeni doğan için ön veriyi ifade eder. Direnişin kahramanları ve hainler arasındaki şiddetli çatışmadan sonra umut, bir yanda Meryem ve Zekeriyya ve diğer taraftan Hâmid ve İsrail askerinin karakterinde yer alan çöldeki Arap-İsrail çatışması karakteriyle temsil edildi. Kenefânî, romanında kaybetme ve hayal kırıklığı, başarısızlık ve dolaşım kovalama dünyasından bu karakterlere esin kaynağı olmuş ve kitabı karakterleri ve Filistinli insanların düşmanlarıyla mücadele etmesine ve kazanmasına neden olan vizyonuna katmıştır. Araştırmacılar ve birçok eleştirmen tarafından övülen bu romana Kenefani'nin, büyük bir ustalıkla bu romanda bilinç akışı olmuş ve umutla umutsuzluk arasında medcezir gibi gidip gelmiştir, Yazar, Meryem'in kişiliğinin içsel ve psikolojik dünyasının yanı sıra dışsal gerçeklik konusundaki endişesini de tasvirinde, kişiliğin taşıdığı dış dünyayla içsel ve psikolojik varlığı arasında birleşmiştir. Yazar, pozitif çağrışım fiilini Meryem'in karakterine kavuşturur ve onu hayat vizyonundan hareketle işlevsel rolünü yerine getirmeye ve monologlara hükmetmeye iter. *Mâ Tebekkâ Lekum*

²¹⁹ *Dirâse fî Rivâyati Mâ Tebekkâ Lekum li- Ğassân Kenefânî*, s. 165.

²²⁰ *El-Edib Ğassân Kenefânî*, s. 244.

romanında karakterlerin rolü hikayelerin karakterleri ve öncesindeki öyküler bu suçluluk kompleksinden çıkıyor. Bu hikâye Filistin bilincinin olgunluğunu ve devrimci eylemin patlamasını ifade eder.

Kamptaki suçluluk duygusu ve devrimci hareketin patlaması sonrasında halkın yaşadığı devrimci durum, Kenefani'nin yazılarına yansıyor; burada, Kenefânî 'nin içsel içgözleminin karakterleri, hareketleri ve eylem anları ve yerini anlayan Kenefânî davası, olayların ve tutumların ve kişiliklerin *Mâ Tebeḳḳâ Lekum* romanında ustaca anlatan yoğun bir ifade dili kullanarak karakter yüklü bir atmosfer çizmiştir.²²¹

Roman, yeni sanatsal biçimi ya da bu dönüşümlere estetik müdahalesi nedeniyle okuyucuları ve eleştirmenleri cezbetmekle kalmadı aynı zamanda yeni farkındalığı, kendi kendini gerçekleştirme bilinci, varlığı ve Filistin özünü, Filistin için tek kuluçka merkezi ve hayatta ısrarcı olması ve bu toprağın tecavüzcüler tarafından kendisine ödenen acımasız gerçeğe karşı zafer kazanması için toprak ve bağlılık.²²² Dr. Raḍvâ eş-Şu'ûr, bu romanın içeriğinin, bu romanda tutarlı bir kullanıcı akışı ile çaresizlik ve hayal kırıklığı olduğuna işaret etmiştir.²²³

Ricâl fi'ş-Şems ve *Mâ Tebeḳḳâ Lekum* romanlarının karakterlerini karşılaştırdığımızda Filistinlinin varlığını, özgür ve doğrulanmış ölümle biten atalet halinden farklı bir anlam taşıyan başka bir duruma nakletmektedir. En önemli özelliklerden biri, Filistin ile toprağına bağlanan ve kayıp hesaplarını bir kar hesabı haline getiren eylem ve çatışmadır. Kenefânî 'nin ilk romanındaki karakterlerinden farklı olarak yanılısamayı, gerçek dünyaya giden başka bir yolla değiştirir. Kız kardeşi Meryem'in ayıbını temizleyen saflık arar. Zekeriyâ katili taşıyan, kokuşmuş halde Hâmid ifadesi ile bu rotayı seçmekte gecikmesinden dolayı kendi ayıbını temizlemeye çalışan Hamid. Meryem ve Zekeriyâ'nın ikinci satırında, romancı Filistin'in topraklarla olan bağlantısının bir başka yönünü, Hâmid'e karşıt bir yüz, utanç ve ihanete karşı bir yüz Meryem'in göbeğinde taşıdığı rezaletle kirlenmiş olan ve ülkesinde yalnız olan Filistinli imajı temsil eden Zekeriyâ'nın başında hakim olan ihanet, Siyonist subayı Fedâil Sâlim'e işaret ediyor ve yokluğunda Meryem'e kardeşi Hâmid'in evinde

²²¹ *Eş-Şahsiyye fi Kısas va Rivâyât Ğassân Kenefânî*, s. 102.

²²² *Ḳadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye*, s. 56.

²²³ *Eş-Şahsiyye fi Kısas va Rivâyât Ğassân Kenefânî*, s. 102.

tecavüz ediyor. Her şeyden önce, fetüsün düşmesi talebini göze almaz. Meryem'in hikâyesini, yani Zekeriyâ'nın öldürülmesini tamamladığı romancı, Filistinli kadınların sadece Filistin'in resmi değil, hain, Siyonist Siyonist saldırganlarının ona karşı ayaklandığında topraklarının bir sembolü olduğunu doğruluyor.²²⁴

Bu roman belirli bir aşamada Filistin halkının manevi içeriğinin bir yansımasıydı. Zekeriyâ, Ğassân'ın Ricâl fi'ş-Şems romanındaki Güneşin altında kalan adamları kınaması Filistinli bilincidir. Bu bilincin sadece uyanmaktaki kabiliyetsizliği değil, aynı zamanda bireysel düşüşünü hissedememesidir. Hâmid, 1948'deki trajediden mağdur olan Filistinli gençlerin temsilcisidir. Hâmid'in Filistinli vicdan içeriğinin aksine zafer kazanması şartını yerine getirmelidir. Bireysel düzeyde Hâmid, kampın geçmişini, utanç ve aşağılamasını atlar; Geleceğe, kurtuluşa ve kolektif seviyeye doğru hareket ve olumlu bir eylem dolu bir hediye yapmak için. Hâmid, anavatanlarını çaresizce kaybeden Filistin halkının imajını temsil ediyor. Mağlup gerçeklik bağlamında, kurtuluşa ve teslim olmaya karşı hareket etmek gerekiyordu ve Hâmid'in ve Meryem'in hareketi Hâmid'in plandan önce hazır olmamasına rağmen, çatışmaya doğru hareket halinin şimdiki zamanda olumlu olduğunu affın gerçekliği reddettiğini yansıtıyordu.²²⁵

Kız kardeşin şerefine ihanet eden ve kocasının vatan evlatlarına ihanet eden karakterlerle çevrili Hamid karakteri trajik bir tiplemeydi. *Mâ Tebekkâ Lekum* romanındaki Hâmid karakteri, İşgalle mücadele eden tek tek Filistinlilerin isyanı ve *Mâ Tebekkâ Lekum* romanıdır. Neksededen sonra Filistin halkının devrimci baş kaldırışını ifade ediyor. Kahraman, isyankar, asi Hamid kişisel tecrübesini politik bilinciyle bir farkındalık yaratmaya çalışıyor. Hesaplarının hepsinin tutmadığını fark edince rakibine karşı zafer elde etmeye çalışır. Avrupa romanındaki romantik kahramanın niteliklerinden dolayı Filistin romanındaki kahraman Peronit'in özellikleriyle ayrılıyordu. Kenefânî Hâmid'in karakterini Filistin'in beklenen kurtarıcı kahramanı olarak göstermeye çalışır. Öyle ki tüm olumsuz durumları reddeden isyancıdır ve mevcut krizin çözümüne yönelik yeni vizyonlar taşır ve devrimin gelişini müjdelir. Kenefani karakterlerini ölüm, yaşam, çatışma ya da kaçış gibi seçim yapması gereken ortama sokmakla birlikte, Hâmid kaçmayı seçmediği, çatışmayı seçtiği ve hain Zakariyâ'yı öldüren kız kardeşi Meryem ile birlikte rakibinden kurtulduğu bir anlatım

²²⁴ *Ķadiyyetu 'l-Ard fi'r-Rivâyeti 'l-Filistîniyye*, s.56-58.

²²⁵ *Dirâse fi Rivâyati Mâ Tebekkâ Lekum li- Ğassân Kenefânî*. s. 163.

sunmaya çalışmıştır. Hain ve Hâmid ile Meryem'in zaferiyle güneş, direnişin estetik güzelliğini pekiştiren, çeşitli yöntemleri yalınladığı için, Kenefani ortaya çıkan bu manzarayı yoğun bir şiir dilinde boyar: Birincisi gecenin ardından gün kaçınılmazdır ve bu zamanı değişimle ve değişimin zafer ile tercüme edilir. Her karakter eşit olduğu değerlere dayalı olmalıdır. Karakterlerin hareketi, tarihi, davasındaki ve mekândaki aktifliği bir birine karışıyor. Kenefaninin yazıları hareketle doludur, zaman ve mekân kavramları bambaşka yeni bir boyut kazanır. Hâmid karakterini Kenefani sunmasını başarılı bir şekilde icra etti. O karakterin acılarını ve gördüğü işkenceyi anlattı, onun gibi olan baskı altındaki direnen sınıfı ve onların devrime ve mücadeleye dönmesini gösterdi.²²⁶

Bu romanda Ğassân, elli ve altmışların başlarında Filistin'in durumunu açıklamıştır. Bu durum, Kenefânî'nin entelektüel ve sanatsal yeteneklerinden kaynaklanıyor. Yazar, romanın stil ve araç sembolizmine hizmet etmek için çeşitli teknikler kullanmıştır. Çeşitli semboller: Hâmid -Meryem- Zekeriyâ'nın karakteri ve sembolik eylemi: Çölde düşman öldürüldü ve gerçekten sembol aracı için başarılı oldu. Romanın sonundaki Hâmid ve Siyonist askerlerin kaderi, düşmana karşı Filistin çatışmasının, hayatta varlığını sürdürebilmesinin veya bu düşman tarafından kök salmış olan topraklara dönüşünün başlangıcının tek yol olduğunu söylüyor. Roman Meryem ve Zekeriyâ'nın hareketinin öbür tarafında, romancı, Filistinli topraklarla olan bağlantısının başka bir biçimini, utanç ve ihanetten damgalı tanıklara, Meryem'nin göbeğinde taşıdığı utanç karşısında ve Zekeriyâ'nın kafasının ihaneti olan Ğassân bu romanda ya da diğer romanlarda bilinç çağrısıydı diyor: kurtuluşun gerçek yönü yalnızca çatışma idi.²²⁷

4.4 eş-Şabbâr (Kaktüs Romanı)

Sehar Halîfe iki romanı *Eş-Şabbâr* ve *Âbbâdu's-Şems* ile özellikle önemlidir, Vohaddatha anahtarı küçük bir kent olan Nablus'ta ve yakın köylerden bazılarında gerçekleşir. Özellikle de nüfus mübadelesinin hareketi ve köy ile kent arasındaki farklı çalışma ve Nablus davasında olduğu gibi kırsal şehir usulleri ve İsrail işgalinin bundan bazı amaçlarına ulaşmak için değişim rehberlik etmesindeki etkisi, bu romanın aşırı duyarlı zaman alanına bohaddatha

²²⁶ *Eş-Şahsiyye fî Kısas va Rivâyât Ğassân Kenefânî*, s. 97.

²²⁷ *Dirâse fî Rivâyati Mâ Tebakkâ Lekum li- Ğassân Kenefânî*, s. 165.

uzanır. Romantik veya retorik düşen avı çekmeye ve reklam afişlerini yükseltmek, Annesine gerçekleri göstermek ister.²²⁸

Sehar Halife'nin ikinci romanı *Eş-Şabbâr* (1978), Haziran yenilgisinden beş yıl sonra Batı Şeria Araplarının günlük yaşamını ele alıyor ve bu da işgalin Filistin topraklarının geri kalanını yutmasını sağlıyordu. Diasporanın Filistinlileri ve siyasi liderleri, devrimci yolun aşağısına düşecek ve yeni topluma entegre edilecek; bu da, burunlarına kadar, sözleriyle onları yenilgiye uğratmış ve ulusal nedenleri için verdikleri zorlu baskılardan vazgeçmeyi haklı kılıyordu. Acı çekme ve ekonomik sıkıntılar içinde olan Filistin halkına karşılık bu hikaye, feodal bir ailenin yaşamını izlerken, işgalden önce aldığı statü illüzyonuna maruz kalmış ve üç yön arasında bölünmüştü. Filistin feodal sınıfının dağılmasını temsil eden ve bunu gerçekleştirmek için iddia ettiği şeyle bağlantılı olan baba Ulusal mücadelenin hareketi ve en büyük oğlu 'Âdil el-Kermî, resmin bir vatan sorunu değil, birden fazla boyut olduğunu iddia eden Siyonistlerin eseri olduğunu zikreder. O zaman iki genç Bâsil el-Kermî ve kız kardeşi Navâr, sınıf karşıtlığına karşı devrimci sadakat saflarına girerek isyan etmeye çalışıyorlardı.²²⁹

Eş-Şabbâr, okuyucuyu Arap dünyasının trajedisinin kalbine götürmeyi başardı ve İsrail'de göçe alternatif olarak çalışmak zorunda kaldı. Önceki sayfada, politik meseleden ve işgal gerçeği üzerinde durduk... Usâme el-Kermî, 1967'de ayrılmasından sonra köprüden eve dönerek ve tüm devrimci ilkeleri ve dünyanın imajını değiştirmek isteğini elinde tutarak çarpıştı. İşgalin ilk imajıyla düşman askerleri halkla alay eder ve herkesin görüşüne bakarak genç bir kıza işkence etmekten tereddüt etmemek için onurlarını azaltırlar; isyankar bir meraklı bulamazlar Sadece hakaret ve zorlukları kabullenmenin ve yangın geçirmiş toprakların ağlamasının sessizliğin her iki tarafını kabul etmekten başka yol yoktu. Başkalarının ironisini yüceltme, her şeyi değiştirmek isterler ama değiştiren olamaz. Annesine en yakın insanların fikirlerini değiştirmiş ama annesinin fikirlerini değiştirememişti. Kuzenini de yenedünyayı 'Âdil bir şekilde değiştirmeye ikna etmekte

²²⁸ *Er-Rîf fi'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, s. 233.

²²⁹ *Qadiyyetu'l-Ard fi'r-Rivâyeti'l-Filistinîyye*, s.85.

başarısız oldu. Bu idealden asla vazgeçmedi, o yüzden otobüsü havaya uçurdu. Ve onunla hayatını kaybetti diğer şehitler gibi.²³⁰

Roman, ilk sayfaların, yani Usâme'nin Nablus şehrine gelişiyle birlikte, askerlerden birini deneyen, Arapça adını başka bir İbranice ad olarak değiştirdiği, genel durumunu ve vataniyle olan ilişkisini açıklıyor. Usâme, bunun nedeninin sorulması üzerine:

- Peki, annen Şehem'e neden taşındı?
- Nablus'u seviyor.
- Peki, neden o kadar çok seviyorsun?
- Nablus'tan hoşlanıyordu, çünkü akrabaları doluydu.
- Ve Şehem'de ne yapacaksın?
- Nablus'ta bir iş arayacağım.²³¹

Eş-Şabbâr'ın ilk okumasından bu yana, bize inşaat romancı kontrolü ve dokuması için temel formüldür. Bu gerçeklere dayanan bir roman olup olayların gidişatında ve gerçek yaşamın yapısında somutlaşan bir anlatıya dönüştürülmesinde dil hayatı olduğu gibi yeniden kazanmak için dil ve bizi bu gerçek hayata geri getirmekteydi. Ve *Eş-Şabbâr* da olduğu kadar metin ve formu yapı içerisinde kaynaştıran birtakım iç ilişkileri keşfetmek mümkündür. Dünya gerçekliğinin hayal ile küçük bir yakınsamasıdır ve algının ilk okumasından kaynaklanan vizyonun sapmasını sağlamıştır. Netlik ve bazı sayfalardaki dalgalanma, olguların ve tercihlerin dili olarak şiirsel bir dile dönüşmektedir. Sanki bu metinleri iki, üç ve dört kere de olsa tekrar okumaya çağırıyor gibi.²³²

O zamanlar yazar Aḥmed Bahâuddîn'in²³³ (ö. 1996) provokasyonuna tepki olarak bu romanın yazarı olan ve bu anlatıcıda İsrail'de ve yazarda çalışan işçilere saldırmak, bu konuyu incelemekte ve İsrail'de yapılan bu sonuca ulaşmaktadır. 1967 yenilgisinden sonra Filistin'deki açlık ve işsizlik ve Usâme ve 'Âdil arasındaki bu çelişkiyi ayırt etmek için

²³⁰ *Er-Rivâyatu'n-Nisviyye fî Zilli'l-İḥtilâl Sehar Halîfa Unmüzece*, s.207.

²³¹ Halîfa, Sehar, *Eş-Şabbâr*, Dâru'l-Edeb, Beyrut, 2013, s. 14.

²³² *Er-Rivâyatu'n-Nisviyye fî Zilli'l-İḥtilâl Sehar Halîfa Unmüzece*, s.209.

²³³ Mısırlı gazeteci. *Sabahu'l-Hayr*, Dâru'l-Hilâl ve Kuveyt'te basılan *el- 'Arabî* gazetelerinin genel yayın müdürü.

Halife'nin büyüsünden sonra Filistinli işçilere dayatılan istihbarat, genellikle karakterlerin ve kafataslarının fikir ve anlatımda iç diyalogdan türetilir.²³⁴

Eş-Şabbâr sonrası, umutsuzluk kendine sürünerek başladı: *Eş-Şabâr*'ı yazmaya sinir bozucu ve korkutucu bir deneyimle çıktım. Devrimin ve değişimin liderlerinin ve savunucularının Selef kuşağının bir kopyasından çok daha modern özelliklere sahip olduğunu keşfettim ve devrimin steril ve sınırlı bir devrim olduğunu keşfettim. Biz özgürüz ve ardından 1980'de çıkarılan üçüncü '*Abbâdu*'ş-*Şems* romanını yazmaya başladı ve Filistin gerçeğini derinlik ve dürüstlikle izlemeye ve Filistin hiziplerinden bahseden siyasi durumun erozyonunu izlemeye devam ediyordu. İktidar mücadelesi, kadın sorunlarının gidişatını görmezden gelmedi, yeni gerçek devrim ve politik yenilgi sadece medeniyet yenilgisinin bir yansımasıdır.²³⁵

Eş-Şabbâr romanı, Arap ülkelerinde yaşayan gurbetçilerin sorunlarını ortaya koyuyor. Usâme, utangaç bir sahnede Kuveyt'ten bir grup insanla ve Arap ya da yabancı ülkelerde yaşamak için Zuhdî'nin çalışmasıyla sınır dışı edildi ancak vatana dönmeyi seçti. Usâme ayrıca Bâsil el-Kermî'nin evinde bir grup gençle bir araya geldi; işgalin ülkenin sınırları dışındaki eğitilmiş veya eğitilmiş insanlara daha iyi iş bulma amacı konusunda açık diyaloglarda beyin göçü sorununu görüştü. Nitelikli ve aktif kadrolardan ülkeyi boşaltma açısından meslek otoritesine hizmet ettiğini bildiklerini beyan ettiler.²³⁶

Sehar Halife romanında Siyonist karakteri, işgalci güç örneğinde olduğu gibi romantizmin o vahşiliğini baskıcı yöntemlerle Filistin'e terörize etme ve yok etme yöntemlerine maruz bırakmıştır. Vatan topraklarından uzaklaşmıştır. Halife'nin bu alandaki romanının en belirgin özelliği, Siyonistlerin toprak ile olan ilişkisinin, yalnızca bu mülkiyetin bir mülkiyet olduğu gerçeğini aşmadığını dolaylı olarak iddia etmiştir. Otoritelerinin güvenliğini devirmek isteyen canlıların sızmasına sebep olmaktan korkan Filistinlilerin parmak izlerini, tarihinin derinliklerindeki varlıklarını görmezden gelmek için almışlardır. Gerillalarla ilgili olarak şüphelenilen evlerini inkar ediyorlar ve ikincisini açıklıyorlar; *Mukhrîbin Aravim*

²³⁴ *Tavzîf'u'l-Hivâr, el-Hivâru'd-Dâhilî fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mukâvime (Rivâyetu's-Şabbâr Unmüzece), s. 5.*

²³⁵ *Cedelîyyetu'l-Edeb ve's-Siyâse fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye Rivâyet el-Mirâs, s. 243.*

²³⁶ Nasr, Kerîme Zekî Ahmed, *el-İtticâhu'l-İctimâ'î fi Rivâyati'l-Kâtibe Sehar Halife, Utrûhat Mâcistîr, Câmî'atu'l-Ezher, 2015, s. 56.*

Mallokkalim (Kirli Arap sabotajcıları). Kurumlarında çalışan Filistinliler küçük bir garanti vermez ve bu Filistinlileri ve işçilerini ayırt eder.²³⁷

Roman okuyucuya mesajını sunmayı başarmıştır. Roman, ulusal siyasi fikirlere dayanıyordu ve yazarın iletişim kurmak istediği sosyal ve ekonomik konular üzerinde yoğunlaşıyordu. Karakterler daha sonra rollerini oynamaya ve onlara emanet edilen fikri yerine getirip geri çekmeye başlamışlardı. Yazar, her karakterin sunduğu fikirlerin kalitesiyle ilgilendiği için, etin ve kanın karakterlerinden oluşan canlı bir resim çizmedi; ancak roman komple bir topluluk panoraması içeriyordu. Yazar, okuyucunun romanı ve onu analiz etme, sonuç verme becerisine önem vermemiş, küçüklerin ve büyüklerin ayrıntılarını, göğüslerin buluşlarını ortaya koymuş ve okuyucuya izin vermeden soru ve cevaplar yöneltmişti. Okuyucuya etkileşimde bulunma, olay yaratma ve sonuçları tahmin etme fırsatı bırakmamıştı.²³⁸

4.5 ‘Âid ilâ Hayfâ (Hayfa’ya Dönen Biri)

Üçüncü romanı ‘*Âid ilâ Hayfâ*’da 1970’te Ğassân Kenefânî, Siyonist işgalci yetkililerin işgal altındaki topraklardaki Filistinlilere bu toprağın iki tarafı arasında izin vermesini ilan ettikten sonraki dönemde Filistin gerçeğinin ayrıcalıklı bir bölümünü, 1967, Nekbe toprakları, 1948, saldırganlığında yazmıştır.²³⁹

Roman, Filistin meselesine, Filistin’in özgürlüğüne yaptığı ilk tezahürlerde, Filistin meselesinin sınırlarını aşan çok zengin bir tezle, yani vatanına ait tezle bu ilişkiyi Toprağına sarılmış ve Filistinliyi toprağının üstüneyken bunu gerçekleştirmeye davet etmiştir. Bunu fark edememesi durumunda, yalnızca yeryüzünü kaybetmekle değil, ötesine geçerek büyük bir zararla karşı karşıya kalacaktı. Daha da kötüsü, varlığının anlamını yitirecek veya bu varlığını sürdürecekti. Kaybettiğini iyileştirmek istediğinde yüzüne kapı kapanmasa da tek silahlı mücadeleyi başlatıyor olacaktı.²⁴⁰

²³⁷ *Ķadiyyetu ’l-Ard fi’r-Rivâyeti’l-Filistîniyye*, s.138.

²³⁸ *El-İtticâhu’l-İctimâ’î fi Rivâyâti’l-Kâtibe Sehar Ĥalîfe*, s. 111.

²³⁹ *Ķadiyyetu ’l-Ard fi’r-Rivâyeti’l-Filistîniyye*, s.62

²⁴⁰ *Ķadiyyetu ’l-Ard fi’r-Rivâyeti’l-Filistîniyye*, s.62.

Roman, vatana dönme isteğini temsil eden bir romandır. Olayların çoğu, Sa'îd ve eşi, 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan sonra Siyonist varlık ile Batı Şeria arasındaki sınırı açtıktan sonra evlerine 1984'te bakmak için oraya gitmeye karar verdiklerinde Hayfa'ya giden yolda gerçekleşir. Hikaye Sa'îd ve karısı Hayfa'nın eteklerine vardığında başlıyor. Yirmi yıllık bir sessizliğin ardından Kudüs'ten arabayla evlerine gelirler, ancak her şeyi sonuna kadar konuşmamışlardı. Niçin geldiklerinden bahsetmediler ve hafıza Nisan 1948'in acı geçmişini düzeltmeye başladığında anılar, geçmişin bıçak gibi keskin olduğunu hissetti.²⁴¹ Geçmiş ona bıçak kadar keskin geldi."²⁴²

Romanın başkarakteri olan Sa'îd, romanın başlangıcından bu yana, kan dökmeden yeryüzüne geri döndüğünün aşağılanma anlamına geldiğini ve bu yenilginin yenilgiye uğrayacağını keşfettiğinden oğlu görmeden önce Ramallah'a geri dönmek istediğinin farkındaydı. 20 yıl önce memleketi Hayfa'da bıraktığı Haldûn. İki Siyonist yerleşim yeri olan İvrât Koşin ve evini Musevi Ajanından devralan karısı Meryem, onu Dov diye İbranice isme değiştirdikten sonra büyüttü.²⁴³

Haldûn, ev ve Hayfa'yı bırakmamız gerekmiyordu, Arabamı Hayfa sokaklarından geçerken korkunç bir his beni mahvetmedin mi? Onu tanıdığım gibi hissettim ve beni reddetti. Aynı duygu bana evde geldi. Burası bizim evimiz! Öyle mi düşünüyorsun? Bizi inkâr ediyor! Bu hissi hissetmiyor musun? Sanırım aynı şey Haldûn'la gerçekleşecek.²⁴⁴

Bu roman, Ğassân Kenefânî'nin yazdığı ve Filistin trajedisini bütün trajik boyutlarıyla sunan en güzel romanlardan biridir ve derin bir edebi derinlik ile onun söylemini somutlaştırmaya çalışan retorik ve retorikten kaçınır. Ülkesine dönmeyi çok seviyor Roman altın yurtseverlik kavramına ve vatandaşlığa büyük bir alan kazandırıyor. Sa'îd ailesinin trajedisine yol açan koşulların şiddetini gösteriyor ve farklı bir tanıtım yapıyor. Filistin söyleminde anavatanda anlam ifade eden kavram bu nedenle uç noktalardan daha akut ve acı arasındaki sıralama, anne ve babası tarafından unutkan olarak tanımlanan Hayfa'nın unuttuğu Haldûn çocuk unvanı bir subay oldu. Orduda yeni bir Siyonist zihniyet

²⁴¹ *El-Binyetu 's-Serdiyye fî Rivâyeti 'Âid ilâ Hayfâ li Ğassân Kenefânî*, s. 55.

²⁴² Kenefânî, Ğassân, *'Âid ilâ Hayfâ, Dâr Manşûrâtî'r-Rimâl*, 1. Baskı, Kıbrıs, 1969, s. 14.

²⁴³ *Ķadiyyetu 'l-Ard fî'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, s. 62.

²⁴⁴ *'Âid ilâ Hayfâ*, s. 49.

düşünüyordu. Kardeşi Hâlid, Sa'd'ın ve arkadaşlarının Ummu Sa'd 'da yaptığı yol boyunca yürüyen Siyonist düşüncenin aksine, tam tersini göstermek zorundaydı.²⁴⁵

Roman en başından beri kayıp dönüşü ortaya koyuyor. Sa'îd, romanın ön sayfalarında karısına sesleniyor:

Biliyor musun? Yirmi yıldır Mandelbom Kapısı'nın bir gün açılacağını hayal etmişim... Ama asla diğer tarafta açılabileceğini hiç düşünmemişim. Bir kapının dışında tüm kapıların açılmaması gerektiğini ve diğer taraftan açıldığında kapıların kapalı olarak kabul edilmesi gerektiğini söylersem deliririm, ama yine de gerçek bu.²⁴⁶

Bölgesel olmayan, gerçekçi olmayan ve eksik bir dönüştür. Ancak başlık bu gerçeği aşıyor, gerçeklikten ziyade hırsı ifade ediyor ve bu aşamada atmosfere egemen olan toplam yenilgi ruhuna meydan okuyan iyimser işaretler de ortaya çıkan genel bir göstergebilimine yanıt veriyor. Bu eksik geri dönüş karşılığında, metin tam bir geri dönüş ve bir gerçektir, geçici bir dönüş olmaması için savaşa ihtiyaç duyan bir dönüş tamamlanmadı.²⁴⁷

'*Âid ilâ Hayfâ* romanında Kenefânî, Filistin orta sınıfının kişisel karakterini sundu. Filistinli babası Sa'îd işgalin başlangıcından bu yana görevini yerine getirmediği için Filistin davasına karşı olumsuz tutumundan dolayı kınanmıştı. Ğassân Filistin davasına ve Ğassân'ın yazısı Filistin halkının rolünü gerçekleştirmek için Filistin uyanışındaki rolünü benimseme yönündeki ilgisine odaklanmaktadır. Tarihi romanın başlangıcında Kenefânî ve bu karakterin kınanması, Sa'îd'in Filistin'e karşı yalnızca anı ve nostalji isteği yatıyor. Bununla birlikte, en önemli neden, Hâlid'in Fedayen kampına katılmasını engellemesi yatıyordu. Sa'îd 'in Filistin davasına karşı tutumundan yirmi yıl sonra Ramallah'tan Hayfa'ya evlat edinen Yahudi Haldûn ya da Dov Haldûn 'u tanımak için yaptığı yolculuk sırasında değişti ve çatışma karısının düşündüğü gibi kan ve et olmadığını memnuniyetle anladı. Yazar, konunun Arap tarafının görüş ve pozisyonlarına atıfta bulunarak mutlu bir karakter alır ve iki taraf arasındaki durum kızıdır. Bu, İsraili Dov, Haldûn ile babası Sa'îd arasındaki

²⁴⁵ *El-Edîb Ğassân Kenefânî*, s. 245.

²⁴⁶ '*Âid ilâ Hayfâ*, s. 7.

²⁴⁷ Mâlikî, Ferac 'Abdulhasîb, '*Atabatü'l-'Unvân fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye, Utrûhat Mâcistîr, Câmi'atu'n-Necâh el-Vaḥaniyye*, Filistin, 2003, s. 57

diyalogda açıkça görülür. Dov karakteri, Araplar ve Siyonistler arasındaki çatışmayı kutuplaşan merkezi bir odak olan Filistin'i sembolize ediyor ve Kenefânî 'yi mutlu etmiştir. Babası Sa'îd ve oğlu Dov arasındaki çatışmayı somutlaştırmıştır. Haziran yenilgisinden sonra direniş hareketinin ortaya çıkışı ve Ğassân'daki ideolojik gelişimin somutlaşması bu diyalog ve çatışma sonrasında baba ve oğulun mutlu ev konumunu yansıtıyor. Dov, aileden kaçmayı reddeder ve onları terk ederek şöyle diyor:

- Kendi kendime soruyorum: Nasıl bir anne ve baba çocukları 5 aylıkken onu bırakıp kaçar?²⁴⁸

Oğlu Hâlid 'e olan muhalefetini ve onun Fedayen kampına katılmasını engelleme girişimi ve Hâlid için gizemli bir özlemle bu anı hissetti ve Dov'un ona uçabileceğini, onu kucaklayabileceğini, öpebileceğini ve omzunun üzerinde ağladığını hatırladı. Kenefânî 'nin sunduğu bu kınanabilir nitelik, onun muazzamlığını fark ettirmiştir. Olumsuz tutumdan geri çekildikten sonra direniş ve mücadele yolunu seçtiğim için memnunum der.²⁴⁹

Said ile eşi arasında vatandaşlık kavramıyla ilgili romanın en ilginç diyaloglarından biri olan şu ifadelerdir:

- Vatan nedir?
- Ne dedin?
- Sormuş: Vatan nedir?
- Ben kendim soruyorum... Vatan nedir?
- iki koltuk bu odada yirmi yıl mı var?
- Masa? Tavus tüyü ister misin? Kudüs'ün duvardaki görüntüsü? Bakır mandal mı? Meşe ağacı? ... Haldûn? Bununla ilgili illüzyonlar mı yapıyorsunuz? Babalık? Banhood? "²⁵⁰

²⁴⁸ 'Âid ilâ Hayfâ, s. 68.

²⁴⁹ Eş-Şahsiyye fî Kısas va Rivâyât Ğassân Kenefânî, s. 89-99.

²⁵⁰ 'Âid ilâ Hayfâ, s. 62.

Dov ile eşi arasında yaklaşık dört sayfa diyalog kurduktan sonra fikirleri değişti ve vatanın anlamını kavradı.²⁵¹

- Vatanda bunların hepsi olmasaydı...?? Gerçek bir Filistin'i hatırlamaktan daha çok, bir tavus kuşu tüyü ve bir oğlan çocuğundan daha fazla merak ediyordum ve nihayet insan meselesinin ve anavatanın geleceği olduğuna ikna ettim. Geçmiş ve anıları inceleyin ve zorla alınanlardan kurtulamadığından emin olun, bunun dışında bu söze yansır:

Haldûn bizim yüz karamız ve Hâlid bizim son onurumuz... Biz gelmemeliyiz... Ve savaşa ihtiyacı var?²⁵²

4.6 Bâbu's-Sâha (Meydan Kapısı)

İzleyici sitesinin ilki olan Filistin İntifada romanına *Bâbu's-Sâha*'nın adresini verin, 1987 yılına kadar ilk kez 1993'e kadar yayılmış olan İntifada, tam isabetteki durduğu yerde ayaklanır, sahnenin yeni kapısı basılmıştır. 1990 ve ayaklanmanın başlangıç metninde romanın görünüşü, ancak okuma, başkaldırı sırasında bir kadının resmiyle başka bir şey anlatıyor; o zaman, farklı zamanlarda büyülenmiş kadın hakkında yazdı ve ayaklanmada gördü, Zaman içinde yeni bir an ve kadınların durumunu yeniden inceledi.²⁵³

Sehar Halife, işgal ve savaşın gölgesi altındaki Filistinli kadınların en önemli meselelerini, sorunlarını ve sorunlarını tartıştı. Savaş ve işgal sırasında Filistinli kadınların hayatlarını tasvir ettiler ve işgal altındaki Filistinli kadınların karşılaştıkları sorunları kaldırdılar

Olayların gerçekleştiği yerin seçimi, romanın bir başlığıydı, metne bir giriş olması için İntifada dünyasına açık bir yer; romanı kurmak için çerçevelenen unsurların temel bir yönünü vurgulamak ve organizasyon ve yaratıcı gerçekleştirme yöntemlerinden bazılarını

²⁵¹ *El-Binyetu's-Serdyye fi Rivâyeti 'Âid ilâ Hayfâ li Ğassân Kenefânî*, s. 62.

²⁵² *'Âid ilâ Hayfâ*, s. 77-78.

²⁵³ *Esâlîbu'l-Kelâmi's-Serdî fi Edebi'l-Mukâveme el-Filistînî Rivâyetu Bâbu's-Sâha Unmûzecen*, s. 112.

vurgulamak için, sadece aynı yerde tekrarlanan, çevreleyen ve diğer olaylarla benzer olaylar üreten bir dünya üretmek için birden fazla yer kullanılmıştır.²⁵⁴

Bâbu's-Sâha romanı iki bölümden oluşur. Bu bölümlerde otuz dokuz öykü var. Bu bölümlerde, yazar Bâbu's-Sâha'nın belirlediği bir yerde romanın olayları ve karakterleri aracılığıyla İntifada sırasında Filistin toplumunun yaşamını izliyor. Ana karakterler Nuzha karakteri olan Hûsâm, Sâmir ve diğer karakterleri ikincil olarak, yaşayan bir görüntü olan Ummu'ş-Şebâbi'd-Dâye Zekiyye gibi bazı diğer kişiliklerin net özelliklerini çizmek için paralel olarak dikkat çekiyorlar. İkincil bir figür olmasına rağmen çalışan dürüst ve samimi kadının; gelişim eksikliği roman boyunca karakterinin tipik bir sosyal modelidir.²⁵⁵

Olaylar, 1987'deki ilk intifadada rol oynadı. Olayların zamanı, bir buçuk ay sonra çıkan anlatı söyleminin zamanından farklı değil. Hikâye mahalle sakinleri ve askerler arasındaki çatışmalarla başlar. Hûsâm Nuzha'nın evine girer ve Nuzha'nın kardeşinin şehitliği ile sona erer. Mahalle halkıyla onlardan biri olarak çalışmak için mücadele etmek. *Bâbu's-Sâha*, cezaevi, ev ve sokak veya meydan gibi açık alanlar ve etkileşim gibi kapalı mekanlara ek olarak, ana mekanlar arasında bir araya geldiği gibi, gerçek ile sembol arasında bir yer olarak görülebilir. Bu yerlerde karakterlerin diyalogda çakışmaları ve sanatsal yapı unsurlarının geri kalanı üzerindeki etkisi, mevcut zaman ve daha sonra geçmiş ve bugün...²⁵⁶

Bâbu's-Sâha, yerel bir olayla ilgili yazılan bir Filistin romanı modelidir. 09-12-1987'de küresel anlamda başlayan İntifada'yı işgalciye taşlarla direnmek için Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki olaylarla dünyada bilinen yeni eser, zaman ve mekân için bir malzeme olarak sunulmaktadır. Roman, Filistinli nüfusun yanı sıra asker, Filistinli politikacılar ve Araplar gibi birçok başlığı taşıyan dokuz tablo yer almaktadır. Birincisi, ebe olarak çalışan ve Dâye olarak bilinen Ummu'ş-Şebâb Zekiyye ve işgal ordusunun takipçisi Hûsâm'ın karakteriydi. Son kümelenme ve çarpan ve bileşik ve Almstaq ve kutuplar sıkı konuşmalarının tutuklanması ve nihayet girişteki yolcu tarafından inşa edilen kapı paneli Kent merkezine Nablus'un merkezinde bulunan gerçek bir yer olduğu için intifada zamanında meşgul olan ajanlar tarafından işgal edildi. Kızıl Meydan'ın kapısı çağrıldı ve burası mahremiyet ve

²⁵⁴ *El-İtticâhu'l-İctimâ'î fi Rivâyati'l-Kâtibe Sehar Halîfe*, Utrûhat Mâcistîr, Câmi'atu'l-Ezher, 2015, s. 111.

²⁵⁵ *El-İtticâhu'l-İctimâ'î fi Rivâyati'l-Kâtibe Sehar Halîfe*, s. 112-113.

²⁵⁶ *El-İtticâhu'l-İctimâ'î fi Rivâyati'l-Kâtibe Sehar Halîfe*, s. 115.

samimi ilişki içindeydi. Nablus kentinin sakinleri ve özellikle direnişin ve meydan okumanın sembolü olarak ayaklanmanın zamanı 1987 ve önceki dönemlerde "Burası için net işaretler ve önemli işaretler *Bâbu's-Sâha* olan Alt-yer, romanın olaylar boyunca kaldığı yerlerde özel bir mevcudiyet kaydedinceye kadar yerlere yaklaştı. Önemiyle şunları söyledi: Meydanın ortasında Nuzha durdu, sert bir yüzle sahneye bakarken orada askerler var. Şu meydanda kadınlar var: Gerçeklik ve simgeyi birleştiren ve romanın unsurları ile örtüşen, özellikle zaman ve karakterlerle örtüşen bir yer olan *Bâbu's-Sâha* özelliği, Waller Devletinin başlangıcından estetik mekan ve gizliliğin sona ermesine olanak tanır.²⁵⁷

Roman, sakinlerle işgal askerleri arasındaki çatışmaları tasvir ederken, bu alandaki kadının rolünü vurgulamak için önemsiz bir alan sunmuştur. Roman, sahneler boyunca sokağa çıkma yasağı hakkında çok sayıda hassas resim içeren bir sunum yaptı; bu da sokağa çıkma yasağı ebeveynlerle askerler arasında bir dizi çatışma sonrasında gerçekleşti. Sokağa çıkma yasağına korkunç baskınlar eşlik etti. Halkın katılımı, çatışmalardaki işbirliği seviyesinde durmadı, aynı zamanda yoğun insanların varlığı ve kardeşinin şehit düşmesi ile Nuzha için sempatiyle ortaya çıktı.²⁵⁸

Filistin halkının acılarından ve yaralarından Filistin halkının kanı Sehar Halife, romanının *Bâbu's-Sâha* 'yı çekip, Araplara basit geçici tarzı ile her sahnede yaşanan sahneleri anlatıyor. Filistin'de yaşanan aynı sıkıntıyı gizleyen diğer kapıların resmi olan bu geniş kapının arkasındadır. Nablus'un bir mahallesinde yazar, kalemini tüm evlerin fotoğraflarını çekmek için anlatıyor ve ed-Dâye Zekiyye " karakterini çiziyor ve Nablus evlerinde neler olduğunu parlak ve sahipleri tarafından yakıyor ve yok ediyor. Mavi ve beyaz bayrak, bozulan Filistinli kadınların gerçeğini bozmayı unutmayın. Meşhur durumdan ve gözyaşlarının gözlerinde bir yola sahip olmadığı ihtişamlı günlerden önceki durumdan ve korkularından sonra bugünkü durumu karşılaştırmaya çalışmak özelliklerinin ifadesi. Şehrin direniş şehri olan imaj da somutlaştırıldı. Nar Dağı şehrini tanımlarken, hem mefiada hem de intifada oturan işgalcilere direnen Nablus kentini kastediyorsunuz.²⁵⁹

²⁵⁷ *Cemâliyyâtu'l-Mekân fi Rivâyeti Bâbu's -Sâha li- Sehar Halife*, s. 275.

²⁵⁸ Eş-Şehâde, Yûsif Muhammed Ziyâb, *Er-Rivâyeti'l-Filistinîyye fi'd-Dife'i'l-Ġarbîyye ve Kıta' Ġazze 1967-1993*, Utrûhat Mâcistîr, Câmî'atu'n-Necâh el-Vaġânîyye, 2000, S. 255.

²⁵⁹ *Cemâliyyâtu'l-Mekân fi Rivâyeti Bâbu's -Sâha li- Sehar Halife*, s. 274.

Sehar Halife, bu romanı yazarken şöyle diyor: İntifada Ocak 1987'de başladı, Amerika'yı haftalar sonra sokaklarda kadınların ve çocukların büyük olaylarını izlemek için gözyaşları, gençler ve yetişkinler vurmadan dövüp dayak yedi. Kamplar, barikatlar ve dağ mağaraları. Gaziler ve tanklar ve konuşmacılar Allahu ekber de konuşan Ata'nın sesi bodrum ve bombalarla camileri fırlatıyor ve her yerde kaset şarkısı, hızlı sokağın ve sıcakkanlı gerçeği. Rüyalar gibi günler, kurbanlık hikâyeleri ve kahramanlık, edebiyat ve tarih kitaplarında okuduğumuz hikâyeler vardı ve kadınlar, kadının, devrimin kalbi, aklı, duygu ve vicdanı olduğunu bize kanıtlıyordu. O rüyadan, o ivme, hızlı adımdan ve sıcak darbeden o yazdı ve *Bâbu 's-Sâha* 'dan geçti.²⁶⁰

Sehar Halife 'nin çalışmalarının en önemli özelliklerinden birinin, İntifada'ya tam olarak başvurulmasının mümkün olduğunu görüyoruz. Aşağıdaki doğrudan konuşma bu konuyla ilgili olabilir. Şehitlik fenomeni ve gençlerin ve şehitlerin cenaze töreninde gençlerin ortaya çıkması cenazeleri düğün haline getiriyor. O gün Filistin'de hâkim olan inanç budur. Köylü bağırdı:

- Tebrik ederim, tebrikler Filistin, Tebrikler yeni damat Filistin.

Birisi seslendi:

- Şehit Haram bir kapak olmadan gider. Annesi değil kız kardeşi değil mi? Şeytan verin ve ona Allah verin, sonunda, Filistin için damadın.²⁶¹

Sehar Halife'nin bu romanı yazmasının nedeni şu açıklamasıyla destekleniyor: İnsanları etten ve kandan yaşamak, dillerini ve ifadelerini ödünç almak, acılarını ve fedakârlıklarını anlatmak için canlandırmak istedim, ne gördüğümü anlattım insanları tanımlamanın ötesinde. Fedakarlık yapıyorlar, yurtdışında dinliyorlar ve şehit düşen şehitler ve savaşçılar biliyorlar ama bir araştırmacı, romancı ve vatandaş olarak insanların sahip oldukları her şeyi, paralarını, çocuklarını, evlerini ve geçim yollarını nasıl verdiklerini gördüm. Her şeyi söylüyorum, özellikle birlikte yaşadığım ilk intifada. Ancak, insanlar liderliklerine olan güvenini kaybettiklerinde artık sözlere inanmıyorlar, dolayısıyla çatışmanın hayatta

²⁶⁰ *Esâlîbu 'l-Kelâmi 's-Serdî fi Edebi 'l-Mukâveme el-Filisîni Rivâyetu Bâbu 's-Sâha Unmûzecen*, s. 113.

²⁶¹ Halîfa , Sehar, *Bâbu 's-Sâha*, Dâr el-Âdâb, Beyrut, 1999, s. 109-110

kalabilmek için devam etmesine rağmen verimin yüzdesi azalmıştı ve yetkililer bu durumu fark edinceye kadar izlemeye ve fotoğraflamaya çalıştığım şey buydu. Dengesizliğin niteliğini ve hatta onu görebildiğini, çünkü onu kurgu haline getirmeden sosyal bir araştırmacı olarak görüyorum. Edibin sloganlara, küstahlığa ve iddialara dayanmayan gerçek bir edebiyat olduğunu iddia edebilirim. Bu talep gerçeklerden daha iddialı olabilir, ancak çabalarım ve çaba konusunda samimiyim ve sanırım çoğu bu görüşe katılıyor.²⁶²

²⁶² *Esâlibu'l-Kelâmi's-Serdî fî Edebi'l-Muâveme el-Filîşînî Rivâyetu Bâbu's-Sâha Unmûzecen*, s. 120.

BÖLÜM 5

SONUÇ

Bu araştırmada aşağıda özetlendiği gibi bir dizi sonuca ulaşılmıştır:

1. Roman, topluma eşlik eden, olaylarını, sorunlarını ve günlük yaşantısını yansıtan ve ailevi, sosyal ve siyasi sorunlar hakkında konuşan edebi ve nesir sanatlarından oluşur. Diyalog, yazar tarafından belirlenen bir zaman ve yerde bulunan karakterler ile bu karakterlerden ve romandan esinlenen topluluk ve olaylardan yapılır. Gerçekte fantezi.
2. Arap ölkelerinin çoğundan işgal edilen sömürgeciliğin en meşhur romanlarının direniş romanı ve istikrarsız siyasi durumlar ve sonsuz savaşlar, Arap roman yazarının bu romanlarının yayılmasında belirgin bir etkiye sahipti. Filistin özellikle bu olayları yaşadı ve romanlarında dile getirdi.
3. Filistin edebiyatı, Filistin davasına karşı sorumluluklarını taşımaya direniyor. Filistin mücadelesine katılım silahlarla sınırlı değildir. şiir, öykü ve diğer edebi sanatlar gibi edebiyat da rol oynuyor ve roman toplum ve insanlar üzerindeki etkisi nedeniyle de büyük bir rol oynamıştır. Roman günlük ayrıntıları, Filistin anılarını korumak zorundaydı. İşgal her zaman unutkanlık konusunda bahis oynamaktadır ve yetişkinler ölür ve genç unuttur, yetişkinler ölür, fakat genç unutmaz diyerek ünlüdür.
4. Filistinli günlük hayatta savaş, meslek ve siyasi olaylarla ilgili tartişmalar. Roman, toplum ve insanlar hakkında konuşuyor ve bu toplumda yaşayan insanlar hakkında konuşuyor. Filistin öyküsü, savaşlar ve politik değişiklikler yoluyla insanların yaşadığı olaylara ve ayrıntılara değinen bir direniş romanı. Direniş ve toplumun sorunlarına çözümler üretebilir.
5. Direniş romanı Filistin davasına tarih olmakla birlikte henüz tarihi bir roman haline gelmedi. Filistinli romancılar olayları tarihten aldılar ve karakterlerini ve diyalogları görselleştirmek için hayal gücünü serbest bıraktılar. Roman, iz

bırakmadı ve roman dışındaki siyasi ve tarihi olaylardan bahsetmedi. Filistin romanındaki bu isimler, Siyonistlerin hedeflerine rağmen, İsrail ve Filistin kökenlerini reddetmek için diğer isimlerle olan şehir ve köy adlarını değiştirirken, deniz ve gökyüzü ile dağ ve zamanı tarihsel ve siyasi aşamalar olarak tanımlarlar Davada yaşanan Filistin çatışması.

6. Roman, Filistin halkının yaşadığı siyasi olayları ve bu olayların ayrıntılarını da anlattığı gibi, tüm aşamalarında Filistin davası eşlik etti. Filistin halkı işgalden acı çekti ve bu olayların en zor olanı 1948'de Nekbe ve Filistin halkının evlerinden ve topraklarından çıkartılmasıydı. Nekbe'nın anlatımındaki duygu ve öfkenin dili, çünkü Siyonist işgalin ırkçılığına ve terörizmine tanıklık ediyor ve yeni direniş, Filistin Nekbe'nın sadece Filistin topraklarının kaybedilmesi değil aynı zamanda varlığı olduğunu vurguluyor.
7. Filistin romanının özelliği, soruna ve toprağa verdiği düzenli direnişten kaynaklanır ve romancının kalemi daima işgale yönlendirilir. Filistin romanında böyle büyük bir çeşitlilik yoktur, çünkü mekân alanı Filistin ile sınırlandırılmıştır. Temel tema, Filistin'in farklı aşamadaki sorusu. Kişilikler Filistin'den, Fedayeen'den, direniş, mülteci, tutuklu ve şehittir. Filistinli romancı, gördüğü ve yaşadığı şeyleri Filistin'de yazıyor. Romanlardaki olayları ya da diyalogları hayal etmiyor çünkü ayrıntılarıyla yaşıyordu. Göçten ve askeri engellerden, geçimlerini daraltmaktan ve hareketinin kısıtlanmasından halkı gibi acı çekti. Elbette, öfke ve öfke dolu, direnci tarih boyunca nesiller boyu olayları belgeleyen kurgusu olacak. Bazı Filistinli romancılar komünist fikirlere ve sol görüşe sahip olmakla birlikte, ancak Filistin sorunu söz konusu olduğunda, özgürlük uğruna ve tecavüze uğrayan ülkelerin temizlenmesi için direniş ve ayaklanma durumudur.
8. Romanın karakteri romancının sanatında, anlatıcının, ayrıntıları, diyalogları ve yan konuşmaları anlatması için yeterli alan ortaya çıkmış; böylece karakterlerin derinlerine batmış olacak ve kendi yaratımlarında neler olduğunu anlatabilecek ve Hareketin yüzleri yüzünü döndürür. Düşmanın Filistin romanına girdiği düşman, yeryüzündeki mevcudiyetini dayatarak yazar, toprak sözünü (1917 Balfour Deklerasyonu) aldıktan sonra görmezden gelinmiyor, Filistin onu yakından tanıyordu; Askeri kontrol noktasını aşığılamaya çalışan askeri ve tutuklunun, yapmadığı bir şeyi itiraf ettirmek için çeşitli işkence yöntemleri ve müstehcen

kelimeler kullanmaktan çekinmeyen polis memuru. diğer kişisel ırkçılarla, Filistin türevli biçimlerinde yaşadığı zor günlük yaşamın gerçekçi ve acı gerçeğini ele almamakta ve onu tarif etmektedir.

9. Mülteci kamplarındaki mültecilerin kahramanlarının Nekbe aşamasında Filistin davasına giderek geri dönme hayalini kurma aşamasına bağlı olarak çeşitli görüntü kahramanları ve ayaklanma aşamasında kahraman direniş ve eylemci özgürlük ve intikam arayanlarına dönüştü Toprakı soymuş olanların çoğu genel halktı, kahraman, çare isteyen mülteci ve kahramanın taşı kaldıran direnç ve işgal karşısında silahı olduğu, kahramanı mücadele eden bir kadındı. Çocuklarını emziren anne vatan seviyor ve onları direnmeye çağırıyor.
10. *Ricâl fi'ş-Şems* filminde, Ğassân Kenefânî, tarihinin zorlu dönemlerinde Filistin halkının yaşamlarını karakterize eden siyasi ve sosyal olayları anlatıyor. Diasporada ve Diasporadaki mültecilerin acısını anlattı. Arap ülkelerinde kampın ve sığınmacının hayatını tanımlamak zor. Bu romanın sonunda, tankın kapısını çalmamak meselesi olan çizginin sonundaki mesaj, bu yüzden burada teslim olan insanları ve sessizliği, sessizliği ve cezalandırmayı kınayan fırsatçı Filistin liderliğini kınıyoruz. Herkesin isyan etmesini, israf etmesini, sağ anavatanı ve yaşama hakkını istiyor
11. Sehra Halife, *Bâbu 's-Sâha* romanında, İntifada döneminde Nablus şehrinde Filistin toplumunun günlük yaşantısını izledi; bu nedenle romancının yerini ve zamanını tanımlanan açıklama doğruluğu olarak belirledi. Romanın acı çeken ve yaşayan vatandaşlarının acı çektiği olaylarda ve yaşamış oldukları ve yaşadıklarını yaşamış olan gerçekleri o'nun hayali değil ya da zihini ve düşünceyle hayal edilen yazdı, bu kapının arkasında *Bâbu 's-Sâha* da birçok öykü ve olay ve Halife'nin farklı tarzında anlattığı ayrıntılar.
12. Filistinli kadın Filistin romanında geniş bir alan kazanmış ve tartışmalarında önemli bir yer haline gelmiştir. Filistinli romancı kadını gerçekçi bir şekilde tanıttı. Savaşan Filistinli kadın aile ve vatan ile birlikte, Vatanı sevmek ve savunmak için çocuklarını yetiştiriyor. Çocuklarına Filistin ve kadın şehitleri sunmaktan çekinmiyor. Filistinli kadın sadece çocuğunu vatan savunmaya değil, aynı zamanda işgal askerlerine de karşı olamaya da çağırıyor. Direniş romanlarının çoğunda kadın, *Mâ Tebakkâ Lekum* " romanında olduğu gibi vatan, toprak ve Filistin simgeliyor.,

kadın kardeşi '*Âid ilâ Hayfâ* romanı gibi karısı, Annesi direniş kadınlarının bir örneği olarak ele alan Ummu's-Sa'd romanında olduğu gibi.

13. Ğassân Kenefânî 'nin romanlarından birçoğu, direnişin kurtuluşun çözümü olduğunu ve savaş ve devrim yolunun dışındaki herhangi bir yolun Filistinlinin hakkını veya bir parçasını bile alamayacağı bir aşağılanma yolu olduğunun mesajını açıkça ortaya koyuyor. Romandaki her karakterin mesajını iletmek için sembolik bir önemi olduğunu görmekteyiz.
14. Filistin romanı sembolü pek kullanmaz, gerçek olaylar Filistinli yazarın sembolünü taşımaz; gerçekliği yazar, Filistinlilere karşı Siyonist haksızlık ve terörizm gerçeğini yazıyor ve birçok sembol okuyucuyu şaşkına çevirebilir ve onu anlamdan uzaklaştırabilir, simgenin önemi, yorumlamanın ve belirsizliğin zorluğunda değil, parlaklığında yatar.
15. '*Âid ilâ Hayfâ*, mültecinin evinde oturan birisini bulmak için evine dönmesinin acısını doruğa çıkarıyor, sadece evini değil oğlunu da çaldı; ayrıca gerçek bir dönüş değil, sadece bir ziyaret. Bu roman 1948 Nekbe olaylarını anlatıyor; evlerini ve çocuklarını terk etmeye mecbur Sa'îd ve karısının bir gün Hayfâ'ya dönüp evlerini değil evde bıraktıkları çocukları Haldûn'u aramalarını konu ediniyor. Ancak, oğulları Haldûn'un bir Siyonist asker olduğunu gören baba Sa'îd romanın sonunda kuvvet ve silah zoruyla çıkarıldığı evini görmek için geri döndüğünde artık bunlarla savaşın kaçınılmaz olduğundan iyice emin olur.

KAYNAKLAR

‘**Abbûd**, Hännâ, *Min Târîhi’r-rivâye*, İttihâdu’l-Kuttâbi’l-‘Arab, Dimaşk, 2002.

‘**İbâdî**, Huseyn, Şems, Muhammed Cihân, *Cebrâ ve’l-Kışşatu’l-Kaşîra*, Faşliyye Dirâsâtu’l-Edebi’l-Mu‘âşır, 2.yıl, Sayı: 8, 1969.

‘**İlyân**, Hasan, *er-Rivâyetu’l-‘Arabiyye mine’l-İhtilâl ile’l-Mukâveme fî Filistîn*, Mecellatu Câmi‘ati Dimaşk, 22. Cilt, sy. 1 - 2, 2006.

‘**Udvân**, Es‘ad ‘Udeh Hasan, *eş-Şahsiyye fî A‘mâl Ahmed Refik ‘ivadu’r-Rivâye Dirâse fî Dav’i’l-Menâhici’n-Nakdiyye*, Utrûhatu Mâcistîr, el-Câmi‘atu’l-İslâmiyye bi Gazze, 2014.

Abdulganî, Mustafâ, *el-İttcah’ul-kavmî fî’r-Rivâye*, Kuveyt, 1994.

Abdullah, Muhammed Hasan, *el-Rif fî’r-Rivâyeti’l-‘Arâbiyye*, Kuveyt, 1998.

Bedr, Abdulmuhsin, Tâhâ, *er-Ruvâ’i ve’l-Ard*, Dâr el-M‘ârif, 3.Baskı, 1983.

Bedr, Abdulmuhsin, Tâha, *Teṭavvuru’r-Rivâyeti’l-‘Arabiyyeti’l-Ḥadîse*, Dâru’l-Ma‘ârif, 4. Baskı, 1983.

Beşârât, Ahlâm Muhammed Suleymân, *el-Baṭal fî’r-Rivâyeti el-Filistîniyye min ‘Âm 1993-2002*, Utrûhatu Mâcistîr, Câmi‘atu’n-Necâḥ el-Vaṭânîyye, 2005.

Cebrâ, İbrâhîm Cebrâ, *el-Edîb evvelen Am el-Mutercim evvelen*, Şehriyyetu’l-Kitâb, sy. 6, 1. Yıl, 2016.

Colinkarvodî, Sa‘îda Mirḥaḳ, *Dirâse fî Rivâyeti (Mâ Tebeḳkâ Lekum) li- Ğassân Kenefânî*, Faşliyye Dirâsâtu’l-Edebi’l-Mu‘âşır, 2. Yıl, sy. 6, 1969.

Derdûne, Midḥat, *Şûretu’l-Lâci’ fî’r-Rivâyeti’l-Filistîniyye*, Dirâse Taḥlîliyye, Câmi‘atu’l-Ḳuds el-Meftûḥa, 2012.

Devâbşe, Muhammed. Devâbşe, Zuhûr, *Şûretu'l-Âhar fî Rivâyet (Muḳaddisiyyeti'l-Ân)*, el-Mucemma', sy. 8, 2014.

Ebû Beşîr, Bessâm 'Ali, *Cemâlîyyâtu'l-Mekân fî Rivâyet Bâbu's -Sâha li- Sehar Halîfe*, Mecellatu Câmî'atu'l-İslâmîyye Silsiletu'd-Dirâsâti'l-İnsânîyye, 15.Cilt, Sy. 2, 2007.

Ebû Fahr, Şakr, *Ḳırâ'at Cebrâ İbrâhîm Cebrâ*, Mecellatu'd-Dirâsâti'l-Filistîniye, 7.Cilt, sy. 5, 1996.

Ebû nadâ, Velîd Maḥmûd, *el-Ḳuds fî Rivâyat Cebrâ İbrâhîm Cebrâ(Rivâyetu's-Sefîne Unmûzecen)*, Baḥş Muḳaddem li'l-Mu'temeri'l-Hâmîs li Kulliyeti'l-Âdâb, el-Câmî'atu'l-İslâmîyye, Gazze, 2011.

Ebû Şâvîş, Hamâd Ḥasan, 'Avâd, İbrâhîm 'Abdurrazîḳ, *el-İğtirâb fî Rivâyeti'l-Baḥs an Velîd Mes'ûd li-Cebrâ İbrâhîm Cebrâ*, Mecellatu'l-Câmî'atu'l-İslâmîyye Silsiletu'd-Dirâsâti'l-İnsânîyye, 14. cilt, sy. 2, 2006.

Ed-Ḍab'a, Muştafâ, *el-Edîbe Seḥar Halîfe*, Mevsû'at Ebḥâş ve Dirâsat Fî'l-Edebi'l-Filistîniyyi'l-Ḥadis, 4. Cüz, 53.

Ed-Dîk, Nâdî Sârî, *'Alâmât Mutecedide fî'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye*, Dâru'l-Cundî, 1. baskı, 2013.

El-İsâ, Menâl bint 'Abdul'azîz, *ez-Zâtu'l-Murûriyye 'alâ Lisâni'l-Ân*, Utrûḥatu Doktora, Câmî'atu'l-Melîk Su'ûd, 2010.

El-Feyyûmî, Sa'îd Muhammed, *Cedeliyyetu'l-Ân ve el-Âhar Rivayet (el-Muteşâ'il) Unmûzecen*, Mecellatu'l-Câmî'ati'l-İslâmîyye, Silsiletu'd-Dirâsâti'l-İnsânîyye, 19. Cilt, sy. 1, 2011.

El-Ḥatîb, Ḥusâm, *Zilâl Filistîniyye fî't-Tecrubeti'l-Edebiyye*, Merkezu'l-Bâḥs, 2. Baskı, Râmallah, 2013.

El-Ḳazek, 'Umar Sa'îd Abdulcabbâr, *eş-Şu'arâ'u'r-Rivâiyyûn fî Filistîn 1948-2013*, Utrûḥatu Mâcîstîr, Câmî'atu'n-Necâh el-Vatânîyye, 2014.

Eş-Şalîbî, Ḥuseyn Muhammed Ḥuseyn, *er-Rivâyetu'l-Filistîniyye ve Tecelliyâtuhâ'l-Fenniye ve'l-Mevdû'iyye fî'l-Ardi'l-Muhtelle ba'de İttifâkiyyeti Uslû 1992*, Utrûḥatu Mâcîstîr, el-Câmî'atu'l-İslâmîyye bi Ġazze, 2008.

Eş-Şâlih Nidâl, *Ķadîyyetu'l-Ard fi'r- Rivâyeti'l-Filistîniyye*, Dirâse İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dimaşk, 2004

Es-Sâmerrâ'î, Ahmed Hâşim, *el-Edîb Ğassân Kenefânî*, Mevsû'at Ebhâs ve Dirâsât fi'l-Edebi'l-Filistîniyyi'l-Ĥadis, 4. Cüz, 132.

Es-Sultân, Muhammed Fu'âd, *Ķıssatu Ricâl fi's-Şems li-Ğassân Kenefânî*, Dirâset Nakdiyye, Mecellatu Câmi'atuel-Aksâ, 11.Cilt, sy. 2, Haziran, 2007.

Eş-Şamî Hasan Reşâd, *el-Mer'atu fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye 1965-1985*, Dirâsa, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, 1998.

Eş-Şâmî, Hasân Ahmed, Lârîşa, *el-Mekân fi Rivâyât Seĥar Ĥalîfe*, Mecellatu Câmi'atu Teşrîn li'l-Buĥûs ve'd-Dirâsâti'l-İlmiyye Silsiletu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsaniyye, 63. Cilt, sy. 3, 2014.

eş-Şeĥĥâde, Yûsif Muhammed Ziyâb, *Er-Rivâyeti'l-Filistîniyye fi'd-Dife 'i'l-Ğarbîyye ve Ķıta 'i Ğazze 1967-1993, Utrûĥatu Mâcistîr*, Câmi'atu'n-Necâĥ el-Vaĥaniyye, 2000

Et-Taĥl, Muhammed Abdulĥafîz , *er-Rivâyetu'l-Ķuds fi'l-Edebi'l-'Arabî fi'l-Ķarni'l-Ĥadî ve'l-İşrîn*, Utrûĥatu Mâcistîr, Câmi'atu'n-Necâĥ el-Vaĥânîyye, Filistin, 2013.

Et-Tubûlî, 'Abdumaĥlûb 'Abdulĥamîd, *el-Mevt ve Delâlatûhu fi Edeb Ğassân Kenefânî'r-Ruvâi* .

Eyyûb, Muhammed, *Eş-Şaĥsiyye fi'r-Rivâyeti'l-Filistîniyyeti'l-Mu'âşıra fi'd-Dife 'i'l-Ğarbîyyeh ve Ķıta ' Ğazze*, 1996

Faĥmâvî, 'Âyde, *el-Edîb Emîl Ĥabîbî*, Mevsû'at Ebhâs ve Dirâsât fi'l-Edebi'l-Filistîniyyi'l-Ĥadis, 33.

Ferîĥât, Meryem Cabir, *el-Hissu'l-İĝtirâbî fi A'mâl Rivâyeti li-Ğassân, Kenefânî*, Mecellatu Câmi'ati Dimaşk, 26.Cilt, sy. 3-4, 2010.

Ĥabîbî, Emîl, *el-Vekâ'i 'i'l-Ğarîbe fi ihtifâ'i Sa'id ebî'n-Naĥĥâs el-Muteşâ'il*, Dâr ibn Ĥaldûn, 2. Baskı, Beyrut, 1989.

Ĥâfîz, Sabrî, *Emîl Ĥabîbî ve Serd İĥyâ'iz-Zâkira el-Filistîniyye*, Mecellatu'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye, Cilt 7, sy. 27, 1996.

Halife , Sehar, *Bâbu's-Sâha*, Dâru'l- Âdâb, Beyrut, 1999.

Halife, Sehar, '*Abbâdu's-Şems*, Dâru'l-Âdâb, 4. Baskı, Beyrut, 2008.

Halife, Sehar, *eş-Şabbâr*, Dâru'l- Âdâb, Beyrut, 2013.

Hamdân, Abdurrahîm, *el-Luğatu fî Rivâyeti (Tecellîyâti'r-Rûḥ) li'l-Kâtib Muḥammed Nassâr*, Mecellatu'l-Câmi'atu'l-İslâmiyye Silsiletu'd-Dirâsâti'l-İnsânîyye, 16.Cilt, sy, 2, 2008.

<http://alarab.co.uk/?id=40915> 71 -10 -7102

<http://alresalah.ps/ar/post/127805> 7102 -10 -74

<http://info.wafa.ps/atemplate.aspx?id=4032> 7102 77 -10

<http://info.wafa.ps/atemplate.aspx?id=4032> 77 -10 -7102

<http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 2017-03-22

<http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 2017-03-22

<http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 2017-03-22

<http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 2017-03-22

<http://jamahir.alwehda.gov.sy/node/362172> 2017-03-22

http://safdarjmi.blogspot.com.tr/2010/10/blog-post_8213.html 7102 -10 71

http://thawra.sy/_print_veiw.asp?FileName=72030242520130915160900 20- 03-2017

http://thawra.sy/_print_veiw.asp?FileName=72030242520130915160900 7102 -10 -71

<http://wehda.alwehda.gov.sy/ode/316500> 7102 -10 -71

<http://www.alfaseeh.com/vb/archive/index.php/t-90340.html> 7102 -10 -71

<http://www.aljabha.org/index.asp?i=103441> 77 -10 -7102

<http://www.alyaum.com/article/1071153> 22-03-2017

<http://www.ghassankanafani.com/arabe/alhadaf8.html> 7102 -10 -77

<http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title> 2017 70 -10

<http://www.oudnad.net/spip.php?article1101> 7102 -10 -72

İbrâhîm, Hîyam Abdulkâzim, *eş-Şahsiyye fî Kısas ve Rivâyât Ğassân Kenefânî*, Mecellatu Kulliyeti't-Terbiye, Câmi'atu'l-Ķâdisiyye, sy. 11.

Ķaffî, Samer, *el-Binyetu's-Serdiyye fî Rivâyet 'Âid ilâ Hayfâ li-Ğassân Kenefânî*, Utrûhatu Mâcistîr, Câmi'atu Muhammed Bûdiyâf bi'l-Meselliye, 2015.

Kenefânî, Ğassân, *'Âid ilâ Hayfâ*, Dâr Manşûrâti'r-Rimâl, 1. Baskı, Kıbrıs, 1969.

Kenefânî, Ğassân, *el-Edebu'l-Filistînyyi'l-MuĶâvim tahte'l-İhtilâl 1948-1968*, Muessesetu'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye, 1. Baskı, Beyrut, 1968.

Kenefânî, Ğassân, *Mâ TebeĶĶâ Lekum*, Dâr Manşûrâti'r-Rimâl, 4. Baskı, Beyrut, 2008.

Kenefânî, Ğassân, *Ricâl fî's-Şems*, Dâru'l-Muşelles, 2. Baskı, Beyrut, 1980.

Kenefânî, Ğassân, *Ummu's-Sa'd*, Dâr Manşûrâti'r-Rimâl, 1. Baskı, Kıbrıs, 1969.

Lodic, David, *el-Fennu'r- Rivâ'i*, el-Meclisu'l-A'lâ li's-Sekâfe, 1. Baskı, Kâhire, 2002.

Mâlikî, Ferac 'Abdulhasîb, *'Atabatu'l-'Unvân fî'r- Rivâyeti'l-Filistîniyye*, Utrûhatu Mâcistîr, Câmi'atu'n-Necâh el-Vaţaniyye, Filistin, 2003.

Manşûrî, 'Ali, *el-Baţalu's-Secînu's-Siyâsî fî'r-Rivâyeti'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âsira*, Utrûhatu Duktûra, Câmi'atu'l-Ķâc Hader, el-Cezâ'ir, 2008.

Mecmû'a min el-Bâhisîn, *Lemhatun 'an Zuhûri'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye ve Tetavvurihâ*, Dirâsâtu'l-Edebi'l-Mu'âşır, 4 . Yıl, sy. 16, 1991.

Mecmû'a mine'l-Bâhisîn, *er-Rivâyetu'l-'Arabiyye Mumkinâtu's-Serd*, Mihricânu'l-Karîni's-Sekâfi el-Hâdî 'aşar, Kuveyt, 2008.

Mecmû'a mine'l-Bâhisîn, *Esâlîbu'l-Kelâmi's-Serdî fî Edebi'l-Muqâveme el-Filistîni Rivâyetu Bâbu's-Sâha Unmûzecen*, İdâ'ât Naqdiyye Faşliyye Muḥakkeme, 3.Yıl, sy. 12, 2013.

Mecmû'a minel-Bâhisîn, *el-Umm fî Rivâyât Ğassân Kenefânî*, Silsiletu Likey Lâ Nensâ Raqam 4, Dirâsât Vaşfiyye ve Edebiyye, Merkezu's-Senâbil, Filistin, 1998.

Murtâd, Abdülmelik, *Fî Nazariyyeti'r-Rivâye*, Baḥs fî Tiḳaniyyeti'r-Redd, Kuveyt, 1998.

Nasr, Kerîme Zekî Aḫmed, *el-İtticâhu'l-İctimâ'î fî Rivâyeti'l-Kâtibe Sehar Halîfe*, Utrûḫatu Mâcistîr, Câmi'atu'l-Ezher, 2015.

Perândûcî, Na'îme, *Tavzîfu'l-Hivâri'd-Dâhilî fî'r-Rivâyâti'l-Filistîniyyeti'l-Muqâvimeh (Rivâyetu's-Şabbâr Unmûzecen)*, el-Mu'temeru'd-Devlîyyi's-Sânî li'l-Luġati'l-'Arabiyye, Dubai.

Şâlih, Fahrî, *el-Rivâyâtu'l-Filistîniyye fî'l-Vaḳti'r-Râhin*, Mecellatu'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye, 6. Cilt, sy. 22, 1995.

Şavâf, Bâsime, *Mu'temer Hudûri'l-Ḳuds fî'l-Meşhedî'l-Edebiyyi'l-Filistîniyyi'l-Mu'âsır mâ beyne 1900-2009*, Râmallah, Filistin, 2009.

Selmân, Hîtâm Sa'd, *Cedeliyyetu'l-Edeb ve's-Siyâse fî'r-Rivâyeti'l-Filistîniyye Rivâyetu'l-Mirâs*, Mecellatu Ser Men Ra'y, Câmi'atu Sâmerâ', 11.Cilt, sy. 43, 11. Yıl, 2015.

Şihâb, Usâme Yûsif, *er-Rivâyati'n-Nisviyye fî Zilli'l-İḫtilâl Sehar Halîfe Unmûzecen*, Mecellatu Câmi'ati Dimaşq, 30. Cilt, sy. 1-2, 2014.

Şundî, Ḥasan, Kerîmzâde, *Rû'yetun ilâ'l-'Anâsiri'r-Rivâye*, Faşliyye Dirâsâtu'l-edebi'l-Mu'âşır, 3.Yıl, sy. 10, 1970.

Tâcâ, Vahîd, *er-Rivâyetu'l-Filistîniyye Hivârât Naqdiyye*, Dâru'l-Cundî, 2. Baskı, 2014.

Ṭahmâsibî, ‘Adnân, *el-Mer’atu ‘inde Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (el-Bahş ‘an Velîd Mes’ûd, es-Sefîne Unmûzecen)*, Câmi‘atu Ṭehrân.

Ṭûṭâh, Gâdîr Ridvân, *el-Mer’atu fî Rivâyât Seḥar Halîfe*, Utrûhatu Mâcistîr ed-Dirâsât el-‘Arabiyyeti’l -Mu‘âşîra, Câmi‘atu Beirzeyt, 2006 .

Zaḳḳûti, Nâhid, *În ‘ikâsu’l-İrhâbi’s-Sahyûnî ‘alâ’r- Rivâyeti’l-Filistîniyye*, Dirâse Naḳdiyye, Menşûrât İttihâdu’l-Kuttâbi’l- Filistîniyyîn, 1.Baskı, 2002.

Zebâdî, Vafâ’, *el-Mer’atu’l-Filistîniyye beyne’l-lucû’ ve’l-‘avde*, Merkez Bedîl, 1. Baskı, Beytullaḥim, Filistin, 2011.

Zeytûnî, Latîf, *Mu‘cem Muştalahât Naḳdi’r- Rivâye*, Dâru’n-Nehâr, 1. Baskı, Lübnan, 2002.